עמי שטייניץ
אמנות עכשווית

אסור
אמנות אסורה בישראל

ינואר 1998

איסוף עבודות אמנות שמסיבות שונות, עוררה הצגתן התנגדות, דומה למסע שבו כל מבט מגלה רק טפח מהנוף הנשקף. תחושת קצה הקרחון ליוותה את תהליך העבודה. הבעיות הנוצרות עקב הצגתן של עבודות אמנות, מצביעות על מצבים מסובכים השוררים בחדרים האחוריים של הדיבור הציבורי.

מעבר לשאלות עיוניות ומשפטיות בעניין חופש הביטוי, מסתמנים גם התמונה החברתית בישראל והמקום שיש לאמנות בתוכה. גם בתקופה של פיכחון והתאיידות כל האשליות, העובדות הנאספות הן שמקנות את הזהות הייחודית לאופן שבו מתנהלים העניינים. המקרים, אופן חשיפתם לציבור וההד הקלוש שעוררו, מדגישים את המקום השולי והמשרת, המיועד לאמנות החזותית בישראל.

התנאים החברתיים בישראל מכתיבים מצב של אחריות שבטית, הסותר את המהות הביקורתית של פעילות אמנותית. הקודים הנורמטיביים המגבילים את הביקורת מוכרים למערכות הייצוג הציבוריות ומונעים, לרוב מראש, הסתבכויות מיותרות. המקרים שבכל זאת מתרחשים ומתפרסמים הם בבחינת מעט המעיד על המרובה. הריסון הפנימי מכתיב השלמה עם דפוסים חברתיים בעלי כיוון שמרני מתחזק. המציאות הפוליטית, לאומית,

דתית, מחלחלת בעקביות ומגדירה מחדש את הגבולות. סוג המגבלות המתפתח בישראל מבוסס על שיתוף פעולה ועל שכנוע עצמי.

הפערים המצטברים בחברה בישראל מגבירים את חוסר ההבנה הציבורית לפעולה הביקורתית של האמנות העכשווית. הפרשנות הציבורית הניתנת לעבודות אמנות, באה מתוך השראת המיידיות שיש לדימויים תקשורתיים ולהתניות חברתיות, ופחות מתוך בסיס הכרת תחום האמנות. דווקא בתקופה שבה ביקורת חברתית מתורגמת לכלי משמעותי של שפת האמנות, מעמיק הפער בינה לבין המרחב הציבורי וגובר הניכור כלפי מעשה האמנות. הריחוק שנוצר מנתק את יכולת הדיבור של האמנות עם המערכת. העדר שפה וארגון מחלישים את כושר העמידה של יצירת האמנות.

האמנים הפלסטינים הנתונים תחת כיבוש ישראלי, שילמו מחיר אישי כחלק מהפגיעה באמנות, באמצעות מעצרים, מאסרים, החרמת עבודות, הטרדות והגבלות. הקשר בין אמנות והתקוממות עורר דאגה בקרב השלטונות. זהו חשש מובנה שאינו מכיר גבולות. חומרת הביטוי שלו הוא תוצאה של נסיבות תלויות מציאות פוליטית וסכסוכים חברתיים.

עמי שטיינץ

פתיחה, יום שישי, 16.1, 11:00 – 14:00

אוצרים:
גלריה, עמי שטיינץ
אתר אינטרנט, עידו אמין
http://www.reshet.com/asur

איסוף עבודות אמנות שהצגתן, מסיבות שונות, עוררה התנגדות, דומה למסע בו כל מבט מגלה רק טפח מהנוף הנשקף. תחושת קצה קרחון ליוותה את תהליך העבודה. הבעיות הנוצרות עקב הצגתן של עבודות אמנות מצביעות על מצבים מסובכים השוררים בחדרים האחוריים של הדיבור הציבורי.

מעבר לשאלות עיוניות ומשפטיות בעניין חופש הביטוי מסתמנים התמונה החברתית בישראל והמקום שיש לאמנות בתוכה. גם בתקופה של פיכחון והתאיידות כל האשליות מקנות העובדות הנאספות את הזהות הייחודית לאופן בו מתנהלים העניינים. המקרים, אופן חשיפתם לציבור וההד הקלוש שעוררו, מדגישים את המקום השולי והמשרת המיועד לאמנות החזותית בישראל.

התנאים החברתיים בישראל מכתיבים מצב של אחריות שבטית הסותר את המהות הביקורתית של פעילות אמנותית. הקודים הנורמטיביים המגבילים את הביקורת מוכרים למערכות הייצוג הציבוריות ומונעים, לרוב מראש, הסתבכויות מיותרות. המקרים שבכל זאת מתרחשים ומתפרסמים הם בבחינת מעט המעיד על המרובה. הריסון הפנימי מכתיב השלמה עם דפוסים חברתיים בעלי כיוון שמרני מתחזק. המציאות הפוליטית הלאומית, דתית, מחלחלת בעקביות ומגדירה מחדש את הגבולות. סוג המגבלות המתפתח בישראל מבוסס על שיתוף פעולה ועל שכנוע עצמי.

הפערים המצטברים בחברה בישראל מגבירים את חוסר ההבנה הציבורית לפעולה הביקורתית של האמנות העכשווית. הפרשנות הציבורית של עבודות אמנות נערכת יותר בהשראת המידיות של דימויים תקשורתיים ושל התניות חברתיות, ופחות על בסיס הכרת תחום האמנות. דווקא בתקופה בה ביקורת חברתית מתורגמת לכלי משמעותי של שפת האמנות, מעמיק הפער עם המרחב הציבורי וגובר הניכור כלפי מעשה האמנות. הריחוק שנוצר מנתק את יכולת הדיבור של האמנות עם המערכת. העדר שפה וארגון מחלישים את כושר העמידה של יצירת האמנות.

האמנים הפלסטינים תחת כיבוש ישראלי שילמו מחיר אישי כחלק מהפגיעה באמנות. מעצרים, מאסרים, החרמת עבודות, הטרדות והגבלות. הקשר בין אמנות והתקוממות עורר דאגה אצל השלטונות. זהו חשש מובנה שאינו מכיר גבולות. חומרת הביטוי שלו תלויה יותר בנסיבות של מציאות פוליטית וסכסוכים חברתיים.

עמי שטיינץ

התערוכה התאפשרה הודות לסיוע "מרכז תיעוד ומידע ממוחשב לאמנות" של רמי כהן.

אסור
אמנות אסורה בישראל

תערוכה
ואתר מידע
16/1/98 - 13/2/98

עמי שטיינץ
אמנות חזותית

שעות הפתיחה:
א"ה 17:00-19:30
ג.ה. 11:00-13:00
ו 10:00-13:00

רח' שבזי 38
נוה צדק, ת"א
מיקוד 65150
טל'/פקס 5102594

Contemporary Art
Architecture Design Photography Painting Sculpture

sun-thr 17:00-19:30
tue, thr 11:00-13:00
fri 10:00-15:00

38 Shabazi str.
Neve-Zedek
Tel-Aviv 65150
Israel
Tel'fax 03-5102594

Ami Steinitz

קטלוג תערוכה בוטל בגלל פסים בצבעי הדגל הישראלי והדגל הפלסטיני

ביתן הלנה רובינשטיין, הצבה, 1983

... כפי שנוצרו לחץ וצנזורה על תערוכת דוד ריב, שהציג ניירות בצבעים אדום, ירוק ,שחור, לבן - בתגובה לבעיית פלסטין, אין יוצא, ומאותה סיבה, הקטלוג של תערוכת דוד ריב וגבי קלזמר בביתן הלנה רובינשטיין 1983...

■ מיכה אולמן, יאיר גרבוז, משה גרשוני, רפי לביא, מיכל נאמן, יגאל תומרקין, "מרק שפס נכשלת!", קול תל-אביב, 3.2.1984

הכנתי ציורים בשחור לבן שהתבססו על תצלומי שחור לבן והדפסים עם פסים בשחור לבן ירוק כחול אדום. לאחר התקנת התמונות הוספו ההדפסים, כמייצג של צבע. סמוך למועד הפתיחה התקשר מרק שפס ושאל בתרעומת מה עשיתי. לטענתו התלוננו אנשים חשובים ונוצר מצב קשה מאוד. הוא השאיר את הנושא פתוח אבל לא הוריד את ההדפסים. הפתיחה נערכה עם ההדפסים בהשתתפות צ'יץ ראש העיר תל-אביב. בראיון לחזי לסקלי בעיתון העיר שנערך במהלך התערוכה אמרתי בין היתר שרציתי לעשות הומאג' לאמנים הפלסטינים. התערוכה הסתיימה. גבי ואני חיכינו להוצאת הקטלוג שסוכם לגביו. פניתי יותר מפעם לשאול מה קורה והסבירו לי שהעניין נדחה במעט. לאחר שנה או יותר של דחיות חוזרות ונשנות ביקשתי להיפגש עם שפס. בפגישה, לאחר שאמר כי אם הוציא את הדברים החוצה, לעיתונות, הוא כמובן יכחיש זאת, הסביר שהקטלוגים של גבי (קלזמר) ושלי לא יצאו לאור בגלל שאמרתי בראיון שרציתי לעשות הומאג' לאמנים הפלסטינים. לצורך הכנת הקטלוג נפגשתי מספר פעמים עם שרה ברייטברג שראיינה אותי עבור הקטלוג. כל החומר הזה לא פורסם.

■ דוד ריב, ראיון מיוחד לתערוכת אסור, אוקטובר 1997

מוטי מזרחי, אקדמיה לאמנות בצלאל, 1977

סרט וידאו הועלם במחלקה לאמנות בבצלאל

בצק, 1977

סרט וידאו

רבים זוכרים לו את עבודת-הוידיאו 'יחסים', שבה קיים מזרחי יחסי-מין עם אישה, כששני בני-הזוג עטופים בעיסת-בצק. "רציתי לסמל את הרס הרומאנטיקה... .הוידאו הזה, יחד עם וידאו נוסף, 'ציפורים', מאשים מזרחי, נמחק בזדון על ידי אחד המורים ב"בצלאל".

■ עמנואל בר-קדמא, "כן בהחלט מוטי מזרחי", ידיעות אחרונות, 7 ימים, 11.3.1988

מוטי מזרחי, בית דני, תל אביב, 1992

גרסה מתוקנת לפסל עם דמויות ערום

התקווה, 1992

דגם לעבודה סביבתית

... מספר חודשים לאחר מלחמת המפרץ החליטה הוועדה האמנותית של עיריית תל אביב לבנות פסל במקום נפילת הטיל בבית דני, זכר לימים ההם. המשימה ניתנה למוטי מזרחי, ומימון הפרויקט הופקד בידי תורמים שונים... . מזרחי בנה דגם של הפסל העתידי - שלוש מלאכיות מעורטלות, רוכבות על אופניים, ניצבות על רחבת שיש גדולה. מזרחי אמר אז כי הפסל אמור להביע את התקווה ואת הדור לשלום.

למרות הכוונה הטובה, תושבי השכונה לא אהבו את הרעיון. "במקום בו יש 70 בתי כנסת" אמר אז שלמה מסלאווי, יו"ר ועד השכונה, "לא יתכן שיופיעו גם שלוש מלאכיות עירומות." הידיעה על הפסל עשתה לה כנפיים והתסיסה תושבים רבים. בשלב זה הבינו כל הצדדים כי יש בעיה, וצריך לפתור אותה. נערכה ישיבה מיוחדת, בה השתתפו נציגי ועד השכונה, מזרחי, נציגים מהעירייה ונציגים מהחברה למוסדות חינוך של הסוכנות. ועד האמנות העירונית הביע נכונות להלביש את הרוכבות בבגדים, והוחלט ששני רבנים יפסקו אם הפסל של המלאכיות הלבושות אינו תועבה.

טובי סימון, תושב השכונה, שמונה על ידי ועד השכונה לטפל בנושא, החליט לפנות לעזרתו של הרב מרדכי יצהרי, סגן ראש עיריית תל-אביב. יצהרי נרתם לעזרה, נפגש עם מזרחי ואף תרם לו מספר פסוקים מהמקורות, שישמשו בסיס לבניית הפסל החדש. "אני פשוט כיוונתי אותו, כדי שהוא יוכל לשאוב את רעיונותיו ממקורות יהודיים," מסביר יצהרי. "אמרתי לו שבתנ"ך יכולים להופיע כל הסמלים, שמבטאים נכונה את תחושת התושבים, שמרגישים כי אירע להם נס בזה שהטיל נפל ולא פגע בהם."

ארבעה פסוקים מישעיהו, מיחזקאל, ומשמות, שירתו, לפי הצעתו של יצהרי, את מזרחי: "שש כנפיים, שש כנפיים לאחד. בשתיים יכסה פניו ובשתיים יכסה רגליו ובשתיים יעופף," "ויהי בצוותן את האיש לבוש הבדים לאמור קח אש מבינות לגלגל, מבינות לכרובים ויבוא וימוד אצל האופן," " לאופניים להם קורא הגלגל באזני," "ויהיו הכרובים פורשי כנפיים למעלה, סוככים בכנפיהם."

הפסל מורכב משש כנפיים, ללא ראש, ללא ידיים, ללא רגליים, ובכל זאת יש בו נוכחות של דמות. הוא עשוי מברונזה בגוון חום ומתנשא לגובה של 6.5 מטרים. בין כנפיו התחתונות מוצב אופן, המסמל תנועה, ובסיסו הוא עיגול גדול דמוי כיפה, עליו ירשם תאריך נפילת הטיל והמשפט "בכנפיהם יסוככו."

יצהרי מרוצה. "בפסל יש דמות של מלאך ושש כנפיים מגינות," הוא מסביר. "ביטוי למשהו שסוכך ולא נתן לפגוע בתושבים. הנה, יש פה מקור יהודי, ביטוי אמנותי, וכולם בסדר עם כולם. אני חושב שמזרחי עשה עבודה יפה."

ומה יעלה בגורלו של הפסל המקורי? משלוש המלאכיות נותרה מלאכית אחת, שהולבשה בשמלה, והיא תוצג לראווה בתוך אולם "דוהל", סמוך לבית דני...

ולסיכום דבר האמן. גם הוא, מתברר, מרוצה מסיומה המוצלח של הפרשה, למרות הפשרות שבדרך. " אני מופתע ושמח שהפסל החדש התקבל על דעת כל הצדדים," אומר מזרחי. "התהליך היה מאוד קשה. מאשרים תוכנית, ופתאום דוחים אותה. כן, לא, משא ומתן. כמעט נשברתי. אבל השיחה עם הרב יצהרי נתנה לי את הרצון להמשיך, וגם הידיעה שחשוב לציין את המקום שהפך להיסטורי. אני מקווה שהפסל וסביבתו יהיו מקום עליה לרגל. זה השירות שאני נותן למקום."

■ דנה גילרמן, "הפסל הושלם תודה לאל", תל-אביב, 13.3.1992, עמ' 25

יוסף זריצקי, תערוכת העשור, בנייני האומה, 1958

קיר מצוייר על לוחות עץ, הוסט והועבר ממקומו.

עוצמה, 1958

5X6 מ'

צבע על לוחות דיקט

ב- 1958 הוזמן זריצקי לעצב ל"תערוכת העשור" ציור מונומנטלי בעבור הביתן "הישגי הכלכלה"... זריצקי... חיבר יחד כעשר יחידות דיקט גדולות - הפעם הראשונה ואולי האחרונה שהוא מצייר על מצע קשה - ועבד על הציור הגדול ביותר שיצר מעודו, 5X6 מטרים. הוא קרא לו בשם ההרואי "עצמה". בערב פתיחת התערוכה... מחמת התנגדותו של ראש-הממשלה, דוד בן-גוריון, הועבר הציור לביתן צדדי.

■ עפרת גדעון, "זריצקי על-פי זריצקי", הוצאת גלריה גורדון, תל-אביב, 1992, עמ' 349-355.

ישנם יוצרים בודדים אשר בעיני רוחם רואים הם את הכל עקום ומעוות. רואים הם את הנולד והם מציירים מה שהם רואים בעין רוחם, אבל מסביב ליוצרים בודדים אלה צומחים

אלפי ציירים שטחיים החוסים תחת המודרניזם אך ורק מפני שהשיטה הזאת היא השיטה הקלה ביותר, ואינה כפופה לשום חוק והגיון, הם מרשים לעצמם לקשקש במכחול וחושבים שהקהל הוא עדר כבשים שילך אחריהם. בעיניים עצומות. אך המציאות הוכיחה את ההפך מזה. האדם רוצה לחיות ולהמשיך לחיות ואינו מזדהה אפילו עם הציירים המודרניים הישרים. מתחת לסף הכרתו הוא נאבק ונלחם בדיסהרמוניה העלולה לבוא ע"י הגולם יציר כפיו של האדם: נאבק הוא בכל כוחותיו עם פעולות ההרס שגולם ה"טכניקה רוצה להמיט על האנושות, והוא סולד מהן. הוא רוצה להמשיך לחיות בהגיון בשיקול ובהרמוניה... וכאן הגענו למשגה החמור שנעשה מטעם הנהלת תערוכת העשור, המשגה הוא בהעדפת הציור המודרני על פני כל הזרמים האחרים ובהצגת הציור המודרני בלבד, ולציירים המודרניים היינו אומרים שהקהל הרחב אינו יודע ואינו חייב לדעת מה שם קוראים לשיטה זו או אחרת. הקהל מברך על כל יצירה נאה הגורמת לו הנאה וקורת-רוח. כל יצירה שאין בכוחה לרתק אליה את הצופה, כל יצירה שאין בכוחה להקסים את רואיה חורצת כליון על עצמה, ואינה צריכה להופיע, חבל על הצבעים והבד שבוזבזו עליה. את הציבור אי אפשר לרמות. תערוכת התמונות המודרניות הענקיות המוצגות בתערוכת העשור מוכיחה לנו ללא ספק, שהקהל אינו מתפעל מהן למרות ממדיהן הגדולים. התוכן ולא מידת-הגודל קובע.

■ יוסף מנובלא, חרות, 10.8.1958

הסתערות מלווה רעמים וברקים נערכה באחרונה על מר טדי קולק, מנהל לשכת ראש הממשלה הסיבה: הוא מצא שתמונה מסוימת, שהוצגה בתערוכת העשור שלנו, היא יותר מדי אכסטראוואגאנטית ופחות מדי נורמלית בשביל תערוכה מהסוג הזה, ובהיותו במובן מסוים ראשה של התערוכה הזאת הוא סילק את התמונה ממקומה (הבולט מדי) והעבירה למקום אחר (הבולט פחות) בתערוכה... ולכך כינו מבקריו "שערורייה". והלכתי אני לתערוכה לראות במו עיני את חטאו. ונפחדתי - אבל לא מן התמונה שמר קולק סילק אותה, אלא מהתמונות שהוא השאירן. כי מה שהוצג שם הוא סאדיזם והתעללות פרועה בקהל... כי אין זאת אמנות ולא אמנות ישראל כלל. לדעתי, רמאות היא זאת, פשוטה, גסה, מחוצפת - ואם אין זו רמאות, הרי זו, במקרה הטוב ביותר, צעידה תלמידית ראשונה בכיוון שעדיין מאוד מאוד מפוקפק... . ושואלים אנו לא מנין נבעה זכותו של מר קולק להימנע

ממתן תואר לאומי למאן דהוא (כבמקרה של בעל התמונה שסולקה משם), אלא מנין נבעה זכותו של מר קולק להענקת תארים שכאלה לאנשים שאת תמונותיהם הוא הסכים להציג?!... .טוענים כלפיו, שכפקיד אסור היה לו לפסוק הלכות בציור. וזה הוא, כמובן, הבל. כי האיש האחראי לתערוכה יותר מכל אדם אחר - מותר לו, ואפילו חובה עליו לומר את דברו המכריע בעניינים הנוגעים לתערוכה, כפי שחובה על כל ראש ממשלה, אפילו אין הוא מומחה צבאי, להתערב ולומר את דברו המכריע במלחמה על הנהגתה ועל האסטרטגיה שיש לנקוט בה, וכפי שחובה על שר הבריאות, אפילו אין הוא רופא עם דיפלומה, להתערב ולומר את דברו המכריע על הדרך אשר בה יצטרכו הרופאים של הארץ לפעול בענייני התברואה הלאומית. שהרי האחראי הראשי למלחמה הנו לא הקצין המומחה אלא הוא, ראש הממשלה של הארץ, שהביקורת והשבחים כאחת יכוונו לאחר מכן לעברו, והאחראי הראשי לתברואה הלאומית במדינה הנו שוב לא הרופא-המומחה, אלא הוא, השר הממונה עליו, היחידי אשר אליו תכוון לאחר מכן התגובה. וכמוהם כן גם האחראי לתערוכה: כלפי הצבור אחראי לכל הוא, ולכן דברו הוא שחייב להיות המכריע. שכן איש לא יבוא בטענה לזריצקי, למה הוא מסר תמונתו לקולק, אלא כל אחד יבוא בטענה לקולק למה הוא נטל תמונה מזריצקי. לפיכך פעל מר קולק במסגרת סמכותו המפורשת, כשפסל מה שלא נראה לו טוב. ומבין אני לרוחו של מר קולק, כשהוא התקומם באורח ספונטני נגד מה שהפך לחרפת התערוכה בבירה. קולק הוא אדם מערב-אירופי, שלא בא הנה מן העיירה ומאוירת הבורושורה שלה, המעיקה על רובם של עולינו - פרובינציאלים מעיקרם, במחילה מכבודם. לכן הוא חפשי יותר בתגובותיו כאדם, וכשהוא רואה על הקיר מפלצת - אומר הוא שזו מפלצת. וכך לקח האיש את המפלצת והעבירה למקום פחות בולט.

■ ד"ר רוזנבלום, ידיעות אחרונות, 4.7.1958, עמ' 2,

"האמנות המודרנית", אמר בי-ג'י, "אפשר עמה - ואפשר בלעדיה"... .איני יודע אם חייך חיוך חביב של מי שמעיד על עצמו כי טעמו באמנות איננו מן המעודנים, או חיוך אירוני של איש-העולם, היודע את כל האמת... אפילו ראש-ממשלה - כופין אותו עד שיתן טעם לדבריו. סתם אמירה אמר... או הלכה היא שפסק? מדוע? מדוע, בעצם? מדוע אי-אפשר לנו בלי מכון מודרני לפיסיקה גרעינית, מכון מודרני לחקר האטום, מכון מודרני למחקר ביולוגי

ואילו אמנות מודרנית - אפשר לנו, לכאורה, אף בלעדיה?... עד שהוא פוצה פיו בדבר-חידוד, חש טדי שלנו והורה - כך אומרים לי - ליטול את יצירת זריצקי ולגנזה. אודה נא ואומר כי לא ראיתיה עדיין במו עיני, אך סבורני שאם טדי הוא טדי - זריצקי הוא לא פחות מזריצקי... מי, לעזאזל, מוסמך עלינו יותר? אנשי-מעלה כך. אין צריך לומר - נחותים מהם לכהונה... הנה יחרו, יחזיקו אחריהם! כשם שאינך מוצא "את" כלשהי במסמכים רשמיים, כך לא תמצא מעתה על כתלי-לשכותיהם של בכירי המנגנון אף יצירה "מודרנית" אחת. שמא הפרזתי? תבאנה עובדות החיים ותעדינה בי! בשכבר הימים הזמינו... חברת שה"ם מין אנדרטא מידי דנציגר. סבורים אתם כי הציבוה על סיפונם? לאו דווקא! סלקו את מחירה ותרמוה למוזיאון... על שום מה לא הציבוה במקומה? טעמם עימם, נימוקם עימם! אותה אנדרטא - של ברזל הייתה, ומובטח לה כביכול שתטלטל בשעת-סופה מדוכנה ותפצע נוסע מסכן, שיצא לשאוף רוח... משהו כיוצא בכך ארע לפרגודו המונומנטלי של ינקו. ראיתיו במו עיני בשעת בואו לעולם ורוצה הייתי כי יבואו אלי אנשי שה"ם שלנו כולם יחד או אחד-אחד, רגלי או רכובים על דג - ויסבירו לי במלים, או בקרדומות, בדברים או במעוף-תערים - מדוע לא הציבו אותה במקומה, על אחד מטרקלינינו הצפים! זריצקי, ינקו, דנציגר - לעומת פקידים בכירים, מטיבי טעם, והשגותיהם על אמנות הציור בת-זמננו! מילא, בי-ג'י! שקוע בספרות העולם-הקלסי! אין אמנות-ימינו נראית לו? יניח לה, לפחות, ללכת בדרכה מבלי לרטון לעומתה מגבוה... ואולם טדי! הא, טדי... הנה אבחר, אהיה ראש-ממשלה! או אז לא תעסוק אצלי בפילוסופיה של האמנות!

■ ג. בנימין, מעריב, 31.6.1958 עמ' 5

מרקם מקומי, תערוכה פלסטינית ישראלית, אוצרת טליה רפופורט, בית התרבות, כפר סבא, 1995

תערוכה עוכבה

נביל ענאני, 1992

כסא

טכניקה מעורבת

ביום ג' 26 באפריל הודיע מאיר אלונים, מנכ"ל עיריית כפר סבא, לארמונד נזרי, חבר מועצת העיר, נציג השכונות, כי בקשתו לבטל את תערוכת "מרקם מקומי" של אמנים פלסטינים וישראלים התקבלה על ידי ראש העירייה. התערוכה הייתה אמורה להיות מוצגת באותו שבוע של יום העצמאות, ונזרי נפגש כמה ימים לפני הפתיחה עם ולד ודרש לבטלה.

בינתיים חזר לארץ ישראל מילוא, סגן ראש העירייה (מרצ), ששהה בחו"ל. מילוא, שהזדעזע מהפרשה, לקח את ולד לבית התרבות, הראה לו את היצירות המסוכנות ותבע לקיים את התערוכה בהקדם. במקביל ארגן מפגש הבהרה ופיוס, שנערך בלשכת ראש העירייה בהשתתפות אילנה ברנע, מנהלת מחלקת התרבות בעיר, טליה רפפורט, אוצרת התערוכה,

ושניים מהאמנים הישראלים, יורם קופרמינץ וישראל רבינוביץ. סוכם בה כי התערוכה תיפתח ביום שבת הקרוב ב-11 בבוקר. רפפורט: "סוכם על פתיחה חגיגית, כאשר יצחק ולד יפתח את התערוכה, כפי שמקובל בכל תערוכה"... ..בעקבות ההחלטה על פתיחת התערוכה שוקל ארמונד נזרי לפרוש מהקואליציה. נזרי, שעדיין לא התייאש, הגיש הצעה לסדר היו במועצת העיר ובה דרש לבטל לאלתר את התערוכה ולהביא כל תערוכה בעלת גוון פוליטי לאישור מועצת העיר לפני הצגתה בפומבי וזה, כנראה, מה שחמש שניות של חשיפה טלוויזיונית עשו לאיש הזה, נזרי. בישיבת מועצת העיר שהתקיימה ביום רביעי, ממש אחרי שנודע על הפשרה בין ולד לחופש האמנות, הוא ניסה להעלות את הנושא לדיון. ולד טען שיש מספיק נושאים על סדר היום. נזרי רתח ודפק על השולחן, וחברי הליכוד, באקט של קולגיאליות, הסירו את כל הצעותיהם לסדר. האווירה התחממה. "איך נותנים לרוצחים להופיע פה?" צרח נזרי. "אתה קראת לי נאצי, כשצילמו את התערוכה לטלוויזיה", הטיח בולר. הדוברת של ולד, נילי ניר, מיהרה לעבור בין העיתונאים ולהסביר שולד רק קרא לנזרי כהנא. כאן זכה נזרי לגיבוי מהקהל. עמנואל חיים, שכיהן בעבר כנציג הליכוד בהסתדרות, צעק מיציע הקהל, "אנחנו נמסמר את הדלתות של הגלריה העירונית". ונזרי היגג: "כל פלסטיני שלא הוכיח שהוא לא רוצח, הוא רוצח. פלסטינים לא ייכנסו לפה". ולד

התנגד לדבריו נחרצות, והצעתו הורדה בקולות עשרה חברי קואליציה מול שבעה תומכי נזרי.

■ ארונוביץ' אסתי, "כך ירדנו מהעץ", צומת השרון, 21.5.95

יורם קופרמינץ

מועצת העירייה כפר סבא התעלמה מרגשותיהם של שמונה אמנים. הם יכלו לבטל את התערוכה לפני חודש, אבל ביטלו ברגע האחרון, בגלל קפריזה גזענית של חבר מועצה אחד. הטיעון של הסמיכות ליום הזיכרון הוא לא טיעון רציני. גם אני עצוב ביום הזיכרון (קופרמינץ הוא נכה צה"ל, שנפצע במלחמת יום כיפור)...

אסד עזי

... .התערוכה הזאת היא לא תערוכה פוליטית והיא זכתה לתמיכה מלאה של הממסד ושל השרה שולמית אלוני. חבר המועצה בכפר סבא הוא בור, וזו טיבה של בורות. אני חייב להגיד, שמה שקרה בכפר סבא לא מייצג את מדינת ישראל. זאת פנאטיות נוראה ומסוכנת של אנשים חשוכים. הדבר שהכי ניער אותי הוא שראש העירייה ביטל את התערוכה בגלל הסמיכות ליום הזיכרון. אני בן למשפחה שכולה, אבא שלי נפל במלחמה כשהייתי ילד קטן, ואני לא רואה שום קשר בין יום הזיכרון לבין תערוכת אמנות.

סלימן מנצור

אחרי שנסגרה התערוכה בכפר סבא, התקשרו אליי חברים פלסטינים ואמרו לי, 'אמרנו לך שאי אפשר לדבר עם הישראלים האלה'. גם אני, שהאמנתי בלב שלם שהאמנות תמיד תישאר מחוץ לתחום עבור הפוליטיקאים, התאכזבתי השבוע מאוד. הציבור הישראלי מוכרח להבין,

שאם אתם רוצים חלק באזור הזה, אתם חייבים להבין ולקבל את התרבות הערבית. לצערי, ישראלים רבים מפחדים להתקרב לתרבות הפלסטינית.

תייסיר בארקאת,

כל השנים הסתכנו בשל הקשר המיוחד עם הישראלים. רבים מבני עמנו הזדעזעו מהקשר שנוצר בינינו לבין הישראלים. הצרה היא, שרבים מאתנו עדיין נותנים ללבם להשתלט על המחשבה הבריאה. מה שקרה השבוע בכפר סבא מעציב מאוד. קיצונים יש בכל מקום, גם

אצלכם. ראש עיריית כפר סבא אמר שהתערוכה פוליטית מדי. נכון, יש בתערוכה יצירות פוליטיות, כי לאמן שנמצא תחת כיבוש אין ברירה אחרת.

ישראל רבינוביץ'

אסור לכופף את הראש ולספוג את מה שעשה השבוע ראש עיריית כפר סבא. האיש הזה אמור לייצג עיר שלמה, ואסור לו לעשות דברים כאלה, שהם בעצם שליפה מהמותן. הוא נסחף בטירוף של חבר המועצה הגזען הזה... לפני שבוע היה יום השואה, יום שאמור להזכיר לנו את עצמנו כמיעוט נרדף במקום אחר. להזכיר לנו את השרפה של הספרים והתרבות שלנו, וההתייחסות של הגרמנים לעם היהודי כעם בלי תרבות וזכות קיום. זאת הסמיכות שאני רואה כשראש העירייה מדבר על הקרבה של התאריכים.

■ שאלתיאל אורי, צומת השרון, 21.5.1995

מיכאל גרובמן, פיסול ביער הקטן, רעננה 1995

מיצב פיסולי, פורק, סולק וחוסל ערב פתיחת התערוכה.

אטבח אל יהוד, 1995

1.20X12X12 מ'

מיצב, גדר עץ וכסאות

ביום שני בערב, התקשרו שכנים המתגוררים ליד החורשה בה הוצב הפסל לנציבת פניות הציבור בעיריית רעננה, שוש לוין, והתלוננו על הכתובת "אטבח אל יהוד". לוין עדכנה את מנכ"ל העירייה, אורי קידר, שיצא מייד ל"יער הקטן והזדעזע. קידר עדכן את ראש העיר, זאב בילסקי, והשניים התקשרו לאוצר התערוכה, האמן הרעננ‍י גבי בן ז'אנו, שהוא גם חבר מועצת העיר רעננה מטעם רשימת "רעננה שלי". רשימת "רעננה שלי" משתייכת לקואליציה ברעננה, ובראשה עומדת סגנית ראש העיר, רינה בר-טל, הממונה על האגף לתרבות נוער וספורט. קידר ובילסקי ביקשו מבן ז'אנו

להסיר את היצירה הזו מייד ולסלק אותה מרעננה, לפני שהעתונות תגלה את הפרשה אלא שכאן צצה בעיה. בן ז'אנו סירב לסלק את הפסל, בטענה שזוהי אמנות, ושאסור לפגוע בחופש הביטוי. בשלב זה הועבר ממקורבי ראש העירייה מסר חד משמעי לסגנית ראש העיר, רינה בר-טל: "את הכנסת אותנו לבוץ הזה, ואת תוציאי אותנו" בהמשך היום, כונסה ישיבת הצוות הבכיר בעירייה, בלשכתו של בילסקי. בישיבה השתתפו ראש העיר, המנכ"ל אורי קידר, והסגנים עוזי כהן (ליכוד), צבי קניג (מפד"ל) ורינה בר-טל (רעננה שלי.) בישיבה זו אמרה בר-טל: "לא ידעתי שיוצב פסל כזה בעירייה. אני מעונינת להוריד את הפסל, אבל בן ז'אנו לא מוכן להקשיב לי". בשלב זה התערב צבי קניג, והעיר לה כי היה עליה לבדוק אלו יצירות יוצבו מראש. "לא יכול להיות שמי שנושא באחריות, יגיד 'לא ידעתי'", אמר קניג. קניג גם הזכיר את הסערה שקמה בקדנציה הקודמת, כאשר בתערוכה בבית יד לבנים הוצב פסל של גבר ערום, עם איבר מין זכרי זקור. הפסל גרם לתגובות קשות בקרב הציבור הדתי וההורים השכולים ברעננה, עד שהוסר ראש העיר, בילסקי, אמר בישיבה ש"צריך לאתר בעיות לפני המעשה, ולא בדיעבד. עכשיו נצטרך להתמודד עם הכותרות בעיתונות". בשלב זה הודיעה בר-טל, כי היא תפתור את הבעיה בעצמה, והוחלט לתת לה "לטפל" בבן ז'אנו, מבלי שראש העירייה או המנכ"ל יתערבו. ביום שלישי בערב, צולם הפסל השנוי במחלוקת ב"יער הקטן" על ידי צלמי "על השרון". למחרת, ביום רביעי השכם בבוקר, נעלמה הגדר שעליה נרשמו הכתובות "אטבח אל יהוד", ונותרו רק הכיסאות. הפסל של מיכאל גרובמן הוסר, ונעלם.

ל. ש, "יצירת אמנות ברעננה: 'אטבח אל יהוד'", על השרון, שבועון רעננה, 8.9.1995

חבל מאוד שהורידו את עבודתו של מיכאל גרובמן. ראשית חובתו של האמן לומר בכנות את מה שהוא מרגיש. האמנות היא לא דקורציה, היא ביטוי אישי. מי שהוריד את "אטבח אל יהוד" סירס את התערוכה . "אטבח אל יהוד" יכול להישמע ככתובת על הקיר מפיו של גרובמן, וחצי העם חושב כמוהו. איני רואה שום סיבה להוריד את זה. זה הופך את האמנות לאמנות מטעם, כמו הז'דנוביזם ברוסיה, או האמנות הדגנרטית בזמנו של היטלר. מי שדורש להוריד את הפסל של גרובמן נוקט אותה

גישה של האנשים שדרשו לכסות את העירום בתצלומים של הנשים בדרך לתאי הגזים, ביד ושם. אלו אנשים שלא רואים את הדבר עצמו.

■ קדישמן מנשה, "ועוד הערה", צומת השרון, שבועון הרצליה, 15.9.1995

"גרובמן היה אמור לעשות מיצג של מפלצת נייר, שהיינו אמורים לשרוף בפתיחה. הייתה כבר רשימת חומרים כששינה את דעתו ואמר לי שיש לו עבודה אחרת, ושהוא צריך צבעים וקרשים. בגדול, ידעתי מה הוא עושה, אבל את העבודה ממש, איך שהיא נראית בשטח, ראיתי רק באתר. אז אני ידעתי שזה צבעים, ושזה אדום, ירוק ושחור, ושזה צבעים של דגל אש"ף. אבל זה עדיין אדום, ירוק ושחור. הוא בנה עבודה מאוד חזקה, מאוד קשה, אמנות לא עוסקת בצמחונות. אמן יוצר ממה שהוא רואה. אין לי בעיה עם העבודה בכלל."

כשראית אותה לא צפית בעיות? כבר הורידו ברעננה עבודות.

"אחרי שהעבודה עמדה בשטח, אמרתי לו שאני לא אתפלא אם בלילה מישהו יבוא ויחסל אותה, אם יהיה מעשה של איבוד שליטה. ובאמת השכנה שגרה ליד היער הקטן קמה בבוקר וראתה את זה. והיא מצלצלת אליי ואומרת לי, 'גבי, מה אתה עושה לי?'".

כאוצר, היית צריך להגן על האמן?

"אני מגן עליו, לא משנה אם אני צריך או לא. המציאות יש לה מיצגים לא פחות חזקים מהחיים. הגעתי להחלטה מקצועית כאוצר, שאני לא רוצה את העבודה הזאת כאן. היא מסיחה את הדעת מכל התערוכה".

היו הרבה לחצים?

"לא מוכן לענות נקודתית. החלטתי לוותר על העבודה."

בלב כבד?

"בהחלטה עקרונית מודעת. אני מצטער שהוצאתי אותה. זה מעשה מאוד חריג. אבל כמו שהוא שינה את דעתו, גם לי יש לגיטימציה לשנות".

■ עבודי לילי, "שתי הערות על פיסול", צומת השרון, שבועון הרצליה, 15.9.1995

מיכאל גרובמן, אגודת האמנים, ירושלים, 1982

הוסרה חסות והוחרמה פתיחת תערוכה

אשכנזים לאושוויץ, 1982

70X50 ס"מ

פוליגרז'

הקומיסרים הקטנים שיושבים במשרדים לא ממוזגים מחליטים בזמן האחרון מה נראה ומה לא. מה טוב בשבילך ובשבילי ולמה אנחנו לא בשלים. אז הם לא הצליחו להוריד את התמונה של מיכאל גרובמן מקיר בית האמנים, אבל להחרים - החרימו. ידידי אגודת הציירים והפסלים, הסירו את ידיהם מהתערוכה, העירייה שלנו הורידה את חסותה מיד עם תליית התמונה, וההיא המכהנת כסגנית שר החינוך אמרה אי-אלו מילות אנטי-תרבות בשצף קצף. וכך גם כמה חברי כנסת הידועים בחולשתם לתרבות. מה שהכי דבילי זה שאף אחד מהפוסלים והאוסרים לא טרח להתעמק בציור של גרובמן. אמרו שכתוב עליו "אשכנזים לאושוויץ" וכבר התחוללה מהומה. לאמיתו של דבר היה עוד כיתוב ברוסית על התמונה ומיכאל גרובמן התכוון בעצם למחות על הסיסמה שראה ברחוב, ודאי שלא להלל, לפאר, לרומם ולשבח אותה. הבנתם קומיסרים עירוניים? אתם הרי הייתם מאשפזים את ואן גוך... וא-פרופו... ז'דאנוב לא מת, הוא חי וקיים ומרגיש בנוח ויש לו המון עבודה במדינת היהודים.

■ ל. ש, "הם מתערבים גם באמנות", קול ירושלים, 1.6.1982

"כל העיר": בעירייה לא הבינו את המחאה שלך והסירו את החסות מהתערוכה?

גרובמן: זה לא נבע מעמדה כלשהי של העירייה, אלא מהפחד שלהם מפני כל דבר חריף. הם פחדו שיקרה משהו; פקידים בדרך כלל לא רוצים לקחת על עצמם אחריות, לא לטובה ולא לרעה.

"כל העיר": סגנית שר החינוך והתרבות (תעסה גלזר) אמרה, כי אי אפשר לעשות דברים כאלה במסווה של חופש האמנות.

גרובמן: איפה הייתה הסגנית המכובדת, כאשר לפני שנתיים צוירו כתובות נאציות בבקעה. ישנה כתובת אחת - "עוד יישפך דם רב של אשכנזים" - שכל ילד יכול לראות אותה עד היום הזה. איפה היא בכלל? חוץ מזה, אינני חושב שהגברת הזאת היא סמכות באמנות; היא

לא תחליט מה שייך לחופש האמנות ומה לא.

■ ל. ש, "תגובה", כל העיר, שבועון ירושלים, 25.5.1982

בתערוכה הכללית של אגודת האמנים בירושלים רשאי כל חבר אגודה להציג יצירה על-פי בחירתו. 'מיכאיל גרובמן' הציג יצירה שתוכנה- מחאה נגד ההסתה העדתית. כוונה זו לא נקלטה, כנראה, אצל סגנית שר החינוך 'מרים תעסה גלזר', שמצאה לנכון למתוח ביקורת חריפה על היצירה הנידונה. זכותה המלאה של הגב' תעסה גלזר להביע ביקורת, אולם אין לה זכות, כמו לכל נושא תפקיד ציבורי אחר, למנוע זכות זו ממיכאל גרובמן. האגודה עומדת בתוקף על זכותו של כל אמן לחופש היצירה ולהבעה חופשית של דעותיו.

חדווה שמש

יו"ר אגודת הציירים_והפסלים ירושלים

■ חדווה שמש, "חופש היצירה - לכל האמנים", כל העיר, שבועון ירושלים, 25.5.1982

בנרוטי מיכאלאנג'לו, ירושלים, 1995

נדחתה תרומה להצבת עותק הפסל דוד בירושלים.

דוד, 1501 - 1504

5.20 מ' גובה

לא מעט לעג - בארץ ובעולם, ובייחוד באיטליה - ניתך לא כבר על עיריית ירושלים בשל דחייתה את המתנה שהציעה לה עיריית פירנצה לציון שנות ה- 3000 לעיר הקודש: העתק הפסל "דוד" מאת מיכאלאנג'לו. המתנה, ששווייה 700 אלף דולר נדחתה בטענה שעירומו של הפסל יפגע ברגשות תושביה הדתיים והערבים של העיר. הדעת נותנת שההתחשבות הייתה בעיקר ברגשותיהם של היהודים הדתיים, ואת הערבים הקפיצו על העגלה כדי לסבר את האוזן הגויית. ארכיטקט העיר ירושלים, דוד קאסוטו, הסביר בטלוויזיה שבמקום "דוד" של מיכאלאנג'לו ניאותה העירייה לקבל "דוד" אחר של אמן פלורנטיני אחר, ורוקיו, והמהומה היא על לא מהומה. לא משכנע: "דוד" של מיכאנג'לו הוא אל-נכון הפסל המפורסם ביותר - ורבים יאמרו הנפלא ביותר, של אמנות הרנסאנס בכללה. ורוקיו אינו מיכלאנג'לו, ואינו דומה דוד אחד לדוד אחר...

עוד יותר מיצירות אחרות של הרנאסנס, "דוד" של מיכאלאנג'לו הוא יצירה המבשרת את בואה של תקופה הומניסטית צרופה, בלי אלוהים, תקופה שהאדם הוא כביכול הגיגאנט היחיד בה. זו בוודאי תפיסה לא יהודית, אם כי לא בהכרח לא ישראלית. לנוכח פסל דוד - עוד יותר מאשר לנוכח פסל אפולו - אנו עומדים מול אתגר, מול מה שהוא עדיין קרע בתרבותנו. לא פלא שנמצאו מי שרצו למנוע מאתנו את העמידה הלא-נוחה הזאת.

■ ברונובסקי יורם, "לנוכח פסל דוד", הארץ, 11.8.1995

ביאנקה אשל גרשוני בית יד לבנים, רעננה, 1992

נמנעה השתתפות עבודה בתערוכה.

אני רק ביקשתי שתהיה נמצא, 1985

200X200 ס"מ

טכניקה מעורבת

תמונה של האמנית הרעננית ביאנקה גרשוני... הוסרה מהרפרטואר של התערוכה "מי מפחד מקיטש", שנפתחה אתמול בבית יד לבנים ברעננה. הדבר נעשה מאחר שהתמונה, בה נראה איבר מין גברי, עוררה את זעמו של סגן ראש העיר, צבי קניג.

בשעת ישיבת מועצת העירייה שנערכה בבית יד לבנים, יצא קניג לכמה דקות מחדר הישיבות, וחזר אליו נסער. בדרכו למקום מושבו אמר לרינה ברטל, סגנית ראש העירייה ומנהלת מחלקת התרבות והנוער: " זאת התערוכה שלך? אני אעשה סקנדל, עד שיצא עשן, תעשי את זה בבית שלך , לא פה".

קצפו של קניג יצא על תמונתה של גרשוני... בתמונה נראה גבר צלוב, שאיבר מינו משתלשל, והוא עטוף פרחים, דגים וציפורים בשלל צבעים...

עוד במהלך הישיבה התשר לביתה של האמנית חבר סיעתה של רינה ברטל וביקש שתוותר על היצירה, ותותיר יצירה אחרת, "פרימוורה". ביצירה זו נראית אישה שעל ששדיה וערוותה יונים ואשכולות ענבים, והיא לא נראית פחות חושפנית מזו שעוררה את זעמו של קניג. גרשוני הסכימה אם כי בכעס רב ובאי רצון.

"אני לא מבינה מדוע ענבים על ערווה של אישה... הם מראה לגיטימי בעוד שזקפה של גבר זה דבר אסור" אמרה הציירת, "אני גם לא מקבלת את הטענה שכבודן של משפחות החללים יפגע. גם אני שכלתי את בעלי, משה אשל, במבצע קדש ואין לי שום אינטרס להדהים את הבורגנות או את המשפחות השכולות. התמונה הוצגה במוזיאון תל אביב בשנת 1985 ואיש לא צייץ"

צבי קניג אמר בתגובה: "... באופן כללי אני נגד צנזורה, אבל תלוי היכן מוצגת התערוכה, אני בעד התאמת התערוכה למקום בו היא מוצגת. כאן מדובר בבית הנצחה".

■ דליה טל, על השרון, 10.4.1992

ניר הוד, מוזיאון חיפה, 1996

עבודה הוסרה מתערוכה

שלום... , 1995

210**X**160 ס"מ

שמן על בד

הכתבה שהופיעה לפני שבוע ב"ידיעות חיפה" שכותרתה "תמונת נער חובש כיפה, שחבל תלייה לצווארו" עוררה סערה והובילה להסרת התמונה מהצגתה במוזיאון חיפה.

בסוף השבוע הודיעה דוברת המוזיאון, איילת פרידר, כי, בעקבות פניות רבות של הקהל ואישי ציבור, הרגישות הרבה שנוצרה בעקבות רצח ראש הממשלה יצחק רבין, החליטה הנהלת מוזיאון חיפה להקדים בשבוע את הסרת התמונה "שלום"... הנהלת מוזיאון חיפה החליטה על כך, למרות שעל פי כל השיקולים האמנותיים התמונה ראויה להיות מוצגת במוזיאון."

■ גלית גולדמן, ידיעות חיפה 5.1.1996

תמונה של נער חובש כיפה, עם חבל תלייה כרוך לצווארו, מסעירה את הרוחות בחיפה.

התמונה, שנקראת "שלום... " צוירה בידי האמן ניר הוד, והיא מוצגת בימים אלה במוזיאון חיפה. בגלל רגישות הנושא איננו מפרסמים תצלום שלב בעמוד זה.

סגן ראש העירייה, משה שטטמן (מפד"ל) פנה לראש עיריית חיפה, עמרם מצנע, בדרישה שהתמונה תוסר. "המוזיאון לא צריך להיות במה לדברים כאלה. מספיק שאדם אחד יבין מזה שצריך לפגוע באנשים עם כיפה. זה דבר איום ונורא. אז אומרים שיש חופש אמנות. בוא נראה כמה אנשים נפגעו בשם חופש האמנות הזה"...

... "איננו מתכוונים להוריד את התמונה. אנחנו רואים בה הבעה לגיטימית" אומרים במוזיאון.

האמן ניר הוד אמר בתגובה , כי הנושא יצא מפרופורציה. "אין לי שום דבר נגד הדתיים. זו תמונה שצוירה הרבה לפני רצח רבין. ייתכן והדברים קיבלו איזו משמעות חדשה אחרי הרצח, ואני יכול להבין את אלה שמתקוממים על כך, אבל אין פה שום הכרזה פוליטית. מדובר על ציור של התאבדות ולא על מישהו שתלו אותו, מדובר באמנות... וצריך לשפוט את הציור בכלים אמנותיים".

■ יותם יקיר, ידיעות אחרונות, 27.12.95

במוזיאון לאמנות חדשה בחיפה תלויה תמונה בה נראה נער חובש כיפה שראשו שמוט על חבל תלייה. אולם חרף הפניות החוזרות ונשנות מצד גורמים ציבוריים להסיר את התמונה הואיל ויש בה משום הסתה לרצח, היא מוסיפה להתנוסס על קיר במוזיאון.

הרב הראשי לחיפה, הרב שאר ישוב כהן אמר, כי התמונה מלווה בשנאת אחים בצורה ברוטאלית וגסה ביותר. תמונה זו - הדגיש - אינה שונה מהתמונה המזוויעה שבה נראה ראש הממשלה המנוח, יצחק רבין לבוש בבגדי אס.אס. ,תמונות כאלה, הן הסתה לרצח ולשנאת אחים" - אמר הרב הראשי.

יו"ר אגודת ידידי המוזיאונים בחיפה עו"ד מאיר הפלר שיגר פנייה לראש העיר... בדרישה להסיר את התמונה שאין בה אמנות ואין בה תום. " אבוי לנו שתמונת נאצה זו מקרבנו יצאה" - תבע במכתבו...

אין אנו יודעים, מי יזם לתלות את התמונה הזאת במוזיאון ומיהו האמן... אין לנו עניין איתם. החטאת רובצת לפתחה של הנהלת המוזיאון וכן על ראש עיריית חיפה שבעירו נעשתה הנבלה הזאת, שהרי לא מדובר ביצירת אמנות אלא בתמונה שריח רע נוצץ ממנה. היא מבזה את העיר והעומדים בראשה ואף פוגעת בצורה קשה ומכאיבה ביותר בציבור גדול מאוד הנושא עינו לאהבת כל אדם מישראל.

ועל הכל - כאמור - יש בתמונה זו גם משום הסתה לרצח פשוטו כמשמעו...

אין לניח שמדובר בטעות, או בהיסח הדעת... הואיל וגם אחרי שהופנתה תשומת ליבם, כי תמונה זו אינה הולמת את הבית שכל כולו מוקדש לאמנות, הם סירבו להוריד אותה בטענה, כי אין להטיל צנזורה על יצירות אמנות...

כאמור, לא מדובר כלל באמנות, אלא בתמונה שיש בה משום הסתה לרצח, כאשר החיצים מכוונים לעבר של ציבור חובשי הכיפות שדינו, לפי השקפת ה"יוצר" - תלייה...

לפנינו סימפטום חמור המצביע על הסתה באמצעות "יצירות אמנותיות" שלא ידענו עד כה בתוך בייתנו אנו, בתוך בית ישראל. דורשי רעת של עם ישראל בלבד והם האנטישמים לסוגיהם ולארצותיהם נהגו ונוהגים עד כה להשחיז עטים, כדי לבטא שנאתם ליהודים באמצעות קריקטורות מפרי עטם...

האם "יוצר" אותה תמונה מבעיתה המוצגת במוזיאון... החליט ללכת בדרכי האנטישמים?

המוזיאון מוצג כאכסניה "לאמנות חדשה", אולם הצגת התמונה... בחרו ללכת בדרך הישנה - בדרכם של האנטישמים אשר ראו לעצמם אתגר להציג את היהודי בראי עקום.

קשה להשלים עם מעשים כגון אלה, בפרט כאשר מדובר בהסתה פרועה אשר עלולה להוביל, חלילה, לרצח. אם הנהלת המוזיאון תוסיף להתעלם מהדרישה הצודקת להוריד את התמונה... לא יוותר אלא לדרוש מהגורמים המוסמכים במדינה, אם זה היועץ המשפטי לממשלה ואם זה משטרת ישראל, כדי להסיר את התמונה הואיל והיא נושאת בחובה סכנות לשלום הציבור...

אין כימים אלה שהרצח של ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל עדיין מאפיל על אור חיינו, כדי לבער כל קש, כל ניצוץ אשר יוכל לגרום לרציחות נוספות.

הכלל המנחה את עמנו מדורי דורות הוא: "ובערת הרע מקרבך"...

והדברים אמורים, בין היתר, כי יש לבער גם תמונות שריח רע של הסתה לרצח עולה מהן.

■ מא"ן, הצופה, 27.12.1995

"הליגה למניעת הסתה" הגישה תלונה במשטרת ישראל בדרישה להעמיד לדין את ציירי השנאה... בתלונה מציינת "הליגה... " כי מדובר בעבירות על חוקים האוסרים המרדה, הסתה וגזענות... כמו כן מדובר בעבירה על חוק איסור לשון הרע האומר כי אסור לפרסם דבר ה"עלול להשפיל אדם בעיני הבריות או לעשותו מטרה לשנאה, בוז או לעג"

"הליגה למניעת הסתה" אומרת היום כי "ציור הנער התלוי יוצר אוירה המתירה את דמם של יהודים חובשי כיפות. אי אפשר להתיר נאציזם בשם האמנות... " לדבריהם, אין זו הפעם הראשונה בה מציירים ציירים קריקטוריסטים ישראלים קריקטורות אנטישמיות המבטאים שנאה הנובעת מאותם מקורות שהזינו את שנאת היהודים באירופה".

■ המחנה החרדי, שבועון ירושלים 28.12.95

יעל דן:

כן השאלה היא, למה לפלקטים מסוימים שכבר דובר עליהם הרבה, של יצחק רבין לבוש עם מדי אס. אס. רואים הסתה ולזה אי אפשר לקרוא הסתה?

ניר הוד:

כי אני חושב שיצחק רבין מייצג איזשהו סמל מסוים ואפילו דמות ספציפית. הדבר הזה, לא ציירתי דמות ספציפית ואמרתי, הנה אותו צריך לתלות, או אותו, הוא תלה את עצמו.

יעל דן:

להפך זה אולי מראה על ציבור עוד יותר רחב.

ניר הוד:

כן. אבל... אין לזה כותרת מסוימת... אפשר לראות את זה... כאימג' ויזואלי של בחור תלוי... כמו שלנצרות יש תמונות של מוות הורדה מהצלב, דם וכו'. אפשר לראות את זה כתמונה דתית אפילו.

יעל דן:

מה שאתה אומר זה שבעצם כשמדובר ביוצרים, באמנות, צריך לשפוט את זה בכלים אחרים וזו טענה.

ניר הוד:

לחלוטין... תמיד שפטו אמנים בכלים אחרים.

יעל דן:

נכון נכון. אנחנו בכל זאת נעמיד את זה אולי לשאלה לכולכם, האם אתם תומכים... בהצגת התמונה הזאת במוזיאון חיפה, או שיש כאלה שמסתייגים. הטלמסר למי ~~שומה~~שרוצה לתמוך הוא... אם אתם נגד ההצגה של התמונה הזו במוזיאון הטלמסר הוא...

אנחנו רוצים לספר לכם עלל—תוצאות הסקר שערכנו לגבי התמונה של ניר הוד. בעד... 243, נגד, מדהים מדהים, נגד הצגתה של התמונה במוזיאון 761 אנשים...

■ יומן תרבות, הטלוויזיה הישראלית, 21.12.95

אנתוני גורמלי, ירושלים, מוזיאון ישראל, 1996

נמנעה הצבת פסל מול שער יפו

חור במרכז העולם, 1996

197X70X50 ס"מ

מתכת

'חור במרכז העולם', פסל סביבתי בדמות גבר עירום, שיצר האמן אנתוני גורמלי במיוחד להצבה בירושלים במסגרת התערוכה "סימנים," נפסל לתצוגה בידי הוועדה לפיסול ולציור בעיריית ירושלים בנימוק שאין להציב פסלי אדם במרחב הציבורי בעיר (ובמיוחד לא דמות אדם בעירום). פרט לעצם ההחלטה חסרת התקדים (דחיית עבודה שהוזמנה במיוחד מאמן בעל מוניטין בינלאומיים), מפתיע להיווכח שבגוף המחליט חברים לא רק פקידי עירייה, שחופש האמנות אינו בהכרח בראש מעיניהם, אלא גם דמויות מפתח מחיי האמנות בישראל, ביניהם ד"ר מיכה לוין, האדריכל דוד רזניק, יגאל צלמונה ותמר גולדשמידט.

החלטת הוועדה נראית ככניעה לתכתיבי חוגים דתיים מחמירים ויש בה משום ויתור על עצם ההתמודדות עם אחת הדילמות התרבותיות המכריעות שעל סדר היום הציבורי בישראל. במציאות שנשלטת יותר ויותר בידי פסוקי הלכה ברוח בית שמאי מזה ופסוקי קוראן מזה הולך ופוחת הסיכוי להמשך קיומה של תרבות חילונית פתוחה במרחב של בירת

ישראל. אפשר רק להיזכר בגעגועים, למרות השוני, בעמידתו של המוזיאון על צדקת דרכו לפני למעלה מ- 30 שנה, בעת הקמת גן הפסלים חרף מחאות בוטות מצד אותם חוגים... .

יגאל צלמונה, חבר הוועדה שדחתה את הצגת הפסל, נימק את הפסילה, "אני מתפלא שמעוררים שאלות בנושא כל כך מובן מאליו. בוועדה הייתה תמימות דעים מוחלטת עד כדי כך שבכלל לא היה צורך להעמיד את הנושא לדיון ולהצבעה. גורמלי רצה להעמיד את הפסל באיזור התפר הרגיש בין שני חלקי העיר. זהו נושא טעון רגישויות, לא רק בין דתיים לחילונים אלא גם בין יהודים לערבים. אני לא מבין למה צריך לפגוע ברגשות של מחצית האוכלוסייה בעיר. זה יהיה מאוד לא הוגן להציג אותי או את מוזיאון ישראל כמי שחברו לכוחות החושך. הרי הצגנו עבודה של גורמלי עצמו בתוך המוזיאון וגם את הפסל הקבוצתי הקונטרוברסלי של צ'רלס ריי לא נרתענו מלהציג".

... . גורמלי יצר את הפסל בעקבות התרשמותו מביקורו הראשון בארץ סמוך לפיגועי הטרור האחרונים. הוא התקשה מאוד להבין את מהות הפסילה של עבודתו בידי גוף ציבורי של מדינה המבקשת להצטייר כמדינה ליברלית.

בשיחה בעקבות החלטת הוועדה אמר גורמלי: "יצרתי את הפסל מתוך תגובה מיידית, פיזית, חזקה מאוד, לעיר. זה היה הביקור הראשון שלי בה ועבדתי תחת עוצמת הרושם הזה. קראתי לעבודה 'חור במרכז העולם' ויצקתי אותו על גופי. הפסל הוא דימוי של גוף שעבר אירוע של סבל ושרד. יש בו קירבה גדולה למצבכם. רציתי להציב את הפסל על הקו שבו עבר הגבול הישן עם ירדן, כמעט כמחווה לתמורה באזור התכוונתי שהאמנות תתפקד כגורם מאחה בסביבה שסועה.

■ יזרעאל מרים, "גורמלי - העדרות נוקבת", סטודיו, גליון מס' 73, יוני 1996, עמ' 33.

עמוס גולן, גלריית המגדל, תל אביב, 1995

עבודה הוסרה לפני פתיחת תערוכת תלמידי תיכון

טריפטיכון, 1995

אקריליק על בד

... בתערוכת הבוגרים בגלריית "המגדל" בתל-אביב הייתה צריכה להיות מוצגת עבודת הגמר של הנער עמוס גולן ו"מישהו" דאג להסירה לפני הפתיחה. הסיבה: שומו שמים! בטריפטיכון של הנער מצוירים שלושה גברים. שניים מהם נראים מאוננים והשלישי ניצב עירום בתנוחת סן-סבסטיאן, שמת על קידוש שמו של הצלב, כשעשרות חיצים נעוצים בגופו החטוב. התלמיד המוכשר ידע מה שעשה ולא בכדי קיבל על עבודת הגמר הזו את הציון 100 במגמת האמנות בבית הספר המקיף אורט עמק חרוד. תולדות האמנות גדושים בהתייחסויות לזהותו ולפעילותו המינית של האדם, החל בתיאורים ישירים וכלה בתיאורים עקיפים. אפילו עינוייהם ומותם של קדושות/קדושים מעונות/ים נוצריות/ים מכילים בתוכם יסודות מיניים (סאדו-מזוכיזם, הבעת פנים כהבעת אורגזמה ועוד). לכן כגודל הצנזור כך גודל הצביעות וההתחסדות. מחנכים מעודדים "ביטוי אישי", "חשיפה אישית" ו"חשיבה יצירתית חופשית ומשוחררת" ואחר-כך מצנזרים את הנערים המוכשרים בדיוק בשל כך מיותר לציין, שנערינו מבטאים את המציאות שתיארתי קודם לכן מציאות שבתוכה הם מגבשים את זהותם המינית ובתוכה הם נחשפים לחומרים מיניים בתקשורת ההמונים, בתשדירי הפרסומת, באמנות וכו.' בבדיקה שערכתי נמסר לי, כי העבודה הוסרה בידי מיכל רז, אוצרת התערוכה ומפקחת האמנות באגף לחינוך התיישבותי, על-פי הוראתו של דוד טוקר, מנהל האגף לחינוך התיישבותי. השניים בחרו שלא להגיב וסירבו להשיב לשאלותי בדבר המניעים להסרת התמונות. מורותיו של עמוס גולן, תמר כרמי, עידית רפאלי ודורית צמרת, שלחו מכתב לשר

החינוך, אך לא זכו למענה עד לרגע זה. הסיפור עדיין לא הסתיים. יש לקוות שיימצא מי שיפעל לתיקון תקנות ברורות למפקחים אשר זקוקים לנייר-כיסוי. בלעדיו, מסתבר, הם נעשים לצנזורים של אמנות מתוך שיקולים חוץ-אמנותיים מובהקים, שניתן רק לשער אותם בשל זכות השתיקה של המבצעים.

■ זהות, מין ומיניות - מאור חיים, "מין צורת דיבור", דבר, דבר השבוע, 16.6.1995, עמ' 2-20

לפני פתיחת התערוכה ביום רביעי שעבר, עוד ניסו מורותיו של עמוס גולן לשכנע את האגף לחינוך התיישבותי לערב את משרד החינוך, וכשזה לא עזר, גם ארגנו הפגנת תמיכה של ילדי הכיתה. תמר כרמי, שניהלה את המשא ומתן עם האגף, היתה מוכנה לפשרות. אם באגף חוששים שהעבודה תפגע ברגשות הציבור, שישימו אותה בחדר נפרד. בקומה נפרדת. מאחורי וילון. עם שלט אזהרה. כל הצעותיה נדחו. אוצרת התערוכה מטעם האגף, שאמרה יום קודם לעמוס גולן שהעבודות שלו נפלאות, יישרה קו עם הממונה עליה. המורות, שטרטרו לתלמידים כל השנה בזכות חופש הביטוי, האמונות וזכות הסובלנות, מרגישות שעבדו עליהן.

רפאלי: "כל הזמן דיברתי על חופש הביטוי, ועכשיו אני לא יודעת איך אני הולכת ללמד ילדים אחרים. ברור לי מה אני אעשה ומה אני אגיד, אבל ברור לי גם שכל האמינות של הדברים שלי נפגעה". בן גוריון: "אותי מקומם שאנחנו כל הזמן מחנכים לסובלנות כלפי שונות, בין היתר כלפי העדפות מיניות, והנה בא דבר כזה, והופך את כל הקערה על פיה. כאילו אומרים: "אתה יכול להיות הומוסקסואל, או להתלבט בזה, רק שלא יידעו."... בפתיחה של התערוכה, כשהשמועה על התמונות המצונזרות עברה מפה לאוזן, התלווה לצנזור הסבר פיקנטי, שלפיו עמוס גולן התכוון לאונן לפני התמונות. מין מיצג. כשעמוס נשאל על כך השבוע, הוא היה המום, והסמיק באופן המתוק ביותר. "מה פתאום", אמר בקול שעוד לא לגמרי התחלף, "הם השתגעו? אני בחיים לא הייתי מעז לעשות דבר כזה. אני ומה שאני מביע באמנות שלי, זה שני דברים שונים. איזה שטויות יש בראש של האנשים".

הצלחת להבין למה צנזרו את העבודות שלך?

"אמרו לי שהתערוכה מייצגת את כלל האוכלוסייה, ושיש חלקים שזה מפריע להם... "

באגף לחינוך התיישבותי התמודדו עם החיים האמיתיים בצורה מוצלחת פחות. אילנה כץ, המפקחת שניסתה להשתיק את תמר כרמי בפתיחת התערוכה, אמרה לי שהיא נורא לחוצה כרגע, כל סדר היום שלה עמוס מאוד, יש אנשים על הקו, ואולי, אולי היא תתפנה עוד עשר דקות. עשר דקות אחר כך, המפקחת הכי עסוקה בארץ כבר הלכה הביתה. ראש האגף לחינוך התיישבותי, דוד טוקר, אמר השבוע כי קיבל את ההחלטה לא להציג את העבודה

בתערוכה לאחר שיקול דעת: "חשבתי שכל האירוע מסביב לתמונה יהיה פוגעני. יש פה ילד שחשוף למניפולציה של מבוגרים, ומה שלא יעשו, יפגעו בו. תפקידי להגן עליו".

מהילד הבנתי שמה שפגע בו זה שהתמונות לא הוצגו .

"אני יכול להביא לך ילדים שירצו כל מיני דברים. חבל על הילד הזה. הצעתי למורות האלה, שמשגעות אותו, לרדת מכל העניין הזה, ואני מציע גם לך. אני חושב שככל שמפרסמים ככה פוגעים". טוקר לא התייחס לתמונות עצמן. לדבריו, לא חשש מהתמונות, אלא מ"המסביב". מן הסתם חש טוקר לא בנוח עם כך שבדף ההסבר שצורף לתמונות מתייחס גולן ל"גוון ההומוסקסואלי" בעירום הגברי. העובדה שגולן מציין כי "התערוכה לא עוסקת בהכרח בתכנים הומוסקסואליים, היא עוסקת באסתטיקה וביחס בין מין לאסתטיקה", לא הרגיעה אוו.

■עמוס גולן - לנדאו אורנה, "צונזר", העיר, 9.6.1995, עמ' 94

עלייתו ונפילתו של המנהיג באמנות הישראלית, אוצר גדעון עפרת, מוזיאון ארץ ישראל, 1990_

התערוכה בוטלה בגלל ציורים הפוגעים בכבוד מנהיגים.

אבישי אייל

פרימוס, 1986

80X120X20 ס"מ

רישום דיו על בד ואובייקטים

מוזיאון ארץ ישראל בתל אביב אותו מנהל ח"כ רחבעם זאבי, ביטל ברגע האחרון תערוכה, בטענה שחלק מהציורים שהיו אמורים להיות מוצגים בה פוגעים בכבוד מנהיגים מסוימים.

התערוכה - עלייתו ונפילתו של המנהיג באמנות הישראלית - הייתה אמורה להיפתח בראשית דצמבר.

בהודעה הרשמית שהוציא המוזיאון אתמול נאמר: "התערוכה הזאת לא מתאימה להיות מוצגת באולם העצמאות, המקום בו הכריזו על מדינת ישראל, בדל פגיעה במנהיגים שונים ובראשם דוד בן גוריון".

■ בתיה פלדמן, חדשות, 6.11.1990

"... .והנה אנחנו עומדים לפתוח את התערוכה, ואני (גדעון עפרת אוצר התערוכה) בא לשם ביום ראשון לפני שבוע ומריח שמשהו שם לא בסדר ונכנס לישיבה. ואז מתחילה הישיבה, ושילה (מנכ"ל המוזיאון), אחרי שהוא גומר להזיע אומר לי: 'התערוכה לא תוכל להתקיים, כי אלף, זה לא נאה שבמקום בו הוכרזה המדינה יהיו פרודיות על מנהיגים, בי"ת, אנשי 'כך' יבואו וישרפו את המוזיאון, גימ"ל, צפויים לחצים וביקורות קשות במועצת העיר ודל"ת, בכלל עכשיו עונה קשה לתיירות, ואנשים כמעט לא מבקרים במוזיאונים."

עפרת שמע את הנאום ורתח. "אמרתי, 'תראה שילה, אני לא אתחיל עכשיו לתת לך נאום על מוסר ועל אסתטיקה ותרבות ועל היחס בין אמנות ועל צנזורות פוליטיות. הרי ודאי הכל מוחלט וגמור, ואם יש משהו שאני מרגיש, זאת בושה גדולה, שאני, כאדם, חלק מתרבות כזאת, שבה אפשר להחליט החלטות כאלה. אבל אם להאמין לדברים שיוצאים מפיך ושבאים מפיו של גנדי, ואם הבעיה היא באמת המקום, אז יש לי פתרון קל. הנה החומר, כולו מוכן, בוא נוציא את זה כספר. הכל גמור כבר. אבל הוא, כמובן, כמו שניחשתי, לא היה מוכן להוציא את זה אפילו כספר. יצאתי מהחדר, וכל אדם במוזיאון שעברתי על פניו, כולם ידעו בדיוק מה נאמר, אף אחד לא ידע איפה לשים את עצמו מרוב בושה."

■ נרי לבנה, מוסף חדשות, 30.11.1990 עמ' 30

לפני מספר חודשים התפוצצה הפרשה הקשורה בתערוכה זו, כשנתיים קודם לכן, הוזמן ד"ר גדעון עפרת לאצור תערוכה בנושא, על מנת שתוצג אחר-כך במוזיאון ארץ ישראל בתל אביב, אותו ניהל, עד לאחרונה, רחבעם זאבי. זמן קצר לפני פתיחת התערוכה שם, ובהתערבותו הישירה של זאבי, נפסלה התערוכה לתצוגה מסיבות פוליטיות. בהודעה

לעיתונות שפרסם מוזיאון ארץ ישראל, נומקה הפסילה כך: "בתערוכה... נכללו יצירות (אמנות או קריקטורה פוליטית?), שיש בהן פגיעה במנהיגים דוגמת בן-גוריון (המוצג ליד קוף שימפנזה), גולדה מאיר, שדיוקנה מופיע לצד עכוזו החשוף של האמן ואחרים... ציורים שתכליתם לפגוע במנהיגים ישראליים מכל זרם שהוא - אינם בתחום ההתעניינות של המוזיאון. ... מר זאבי קיבל את החלטתו, לאחר שהתייעץ עם מר להט... שאישר עמדה זו".

■ חיים מאור, "המנהיג כדוגמן", על המשמר, חותם, 15.2.1991, עמ' 51

אבישי אייל, אוניברסיטת חיפה, 1983

עבודות הוסרו מתערוכה

כלב ערבי טוב, (מהסדרה, כלב ערבי עבודה עברית), 1982

124X160X18 ס"מ

ציור בצבע שמן על דיקט עם אובייקט

הסרתה של סידרת ציורים, פרי מכחולו של הצייר אבישי אייל, הנושאת את השם הכולל "כלב ערבי, עבודה עברית", מתערוכת מורי החוג לאמנות באוניברסיטת חיפה שנפתחה אמש על פי הוראה של נשיא האוניברסיטה, יוסף טייכר - גרמה לתסיסה בקרב האמנים וחברי הסגל האקדמי באוניברסיטה. באם לא יוחזרו הציורים תיסגר התערוכה.

בתערוכה "אמנים בחוג לתולדות האמנות" מוצגות עבודות של 14 ממורי נחוג לאמנות באוניברסיטת חיפה. התערוכה נפתחה אמש... באווירה מתוחה. המברכים בטקס הביעו התנגדות והתייחסו בחומרה לצעד הבלתי שיגרתי שנקט נשיא האוניברסיטה. הדוברים הגדירו את הצעד כ"פגיעה קשה בחופש הביטוי האקדמי והאמנותי". במקום שהיו אמורים להיות מוצגים ציוריו של איל נרשם במסגרת בטוש שחור "התמונה הוסרה".

מדובר בארבעה ציורים מתוך סדרה גדולה יותר של ציורים... הציורים נושים את הכותרות: "כלב ערבי רע", "כלב ערבי טוב", "כלב ערבי ורוד ו"כלב ערבי". נשיא האוניברסיטה הורה להסיר שעות ספורות לפני פתיחת התערוכה שלושה מהציורים ובעקבות זאת החליט האמן לא להציג את עבודותיו.

אבישי איל סיפר לבאים לטקס הפתיחה, כי בסדרה "כלב ערבי" הוא עוסק מאז אוקטובר 1982. ההשראה באה לו בעקבות שירות מילואים בן שלושה שבועות, שעשה כקצין במחנה אנצאר. "המראות שראיתי במחנה גרמו לי זעזוע קשה. בלבנון ראיתי אנשים וגם כלבים. הבנתי את הלבנונים לפי הכלבים: כלבים מוכים, כלבים זרוקים, כלבים מוזנחים, כלבים שפוחדים מאנשים. הכלבים שראיתי גרמו לי לאיזשהו פרץ של עשייה אמנותית" סיפר אבישי איל. "עבודותיי באות לבטא את רגשותי בנושא שכולנו שותפים לו, וחיים בו בדילמה קשה - יחסנו לערבי".

לימין האמן התייצב דיקן הפקולטה למדעי הרוח פרופ' לארי דייויס, שתקף בדברי ברכתו בפתיחת התערוכה את נשיא האוניברסיטה על הצעד שנקט והגדירו כפגיעה חמורה בחופש האקדמי ובחופש הביטוי. "אינני מזדהה עם צעדיו של הנשיא... לפי הבנתו יש אי הבנה לגבי המסר שהיצירות באות להמחיש. לאחר שבחנתי אותן, הגעתי למסקנה, שאין הן טומנות בחובן סכנה או פגיעה בציבור כלשהו. נהפוך הוא - הן באות להמחיש, על פי הערכת האמן, בעיה שהציבור בארץ נחון בה".

דבר הימצאותם של הציורים ה"פרובלמטיים" הובאו ביום ו' לידיעתו של מנכ"ל האוניברסיטה, נפתלי ויטמן. זה ניגש לראותם במו עיניו. המנכ"ל התרשם כי הציורים "עלולים לגרום בעיות", והחליט להביא את הדבר לידיעתו של נשיא האוניברסיטה. אתמול בצהרים הגיע יוסף טייכר לגלריית האוניברסיטה כדי להתרשם מהציורים בצורה בלתי אמצעית. לאחר שבחן אותם, הורה לא להציגם בתערוכה.

בתשובה לשאלת סופר "הארץ", אמר נשיא אוניברסיטת חיפה, יוסף טייכר, כי קיבל את ההחלטה לאחר שהתרשם, כי הציורים עלולים לפגוע ביהודים ובערבים וגרום לתסיסה ולאלימות. נשיא האוניברסיטה הוסיף כי אוניברסיטה צריכה אמנם לשמור על חופש אקדמי, "אך עד נקודה מסוימת".

■ ירח טל, הארץ 27.11.1983

ראיון עם יוסף טייכר, נשיא אוניברסיטת חיפה

האם אין בהוצאת ציוריו של אבישי אייל מהגלריה לאמנות באוניברסיטת חיפה משום פגיעה בחופש האקדמי?

"אין פה שום פגיעה בחופש האקדמי או בחופש היצירה. אני יודע מהו חופש אקדמי ואני יודע מה אינו חופש אקדמי. כל פעולה שטומנת בחובה אפשרות של הסתה וגירוי יצרים אין לה קשר עם חופש אקדמי. הקמפוס שלנו עמד בכל הלחצים והאילוצים שעברו על המדינה, בזמן מלחמת שלום הגליל ואחריה ללא שפיכות דמים. זה יהיה עגום מאוד אם הקמפוס יתחיל להיות מנוהל ע"י המשטרה... "

האם בהצגת התמונות של מורה מהחוג לאמנות על חוויותיו ממחנה אנסאר, ראית אפשרות שהמשטרה תאלץ להתערב?

"אני לא אמן. אבל לדעתי התמונות עלולות לפגוע קשות הן בערבים והן ביהודים. אני רואה בתמונות אלו מחאה פוליטית ולא אמנות טהורה. יש פה סילוף להתייחסותה של ממשלת ישראל. אחת התמונות מראה כלב אבוד ומעליו מונפים גרזן ופטיש כסמל לדיכוי הערבים ע"י היהודים. גם סטודנט ערבי עלול שלא להבין במדויק את המסר של התמונות. למילה כלב בערבית יש קונוטציה מרחיקת לכת. לתמונות היה סיכוי לגרום לליבוי יצרים ושבעקבותיהם היו עלולות לפרוץ פעולות של אלימות."

גם בתוך הסגל האקדמי נשמעה ביקורת נוקבת על החלטתך.

"אם יש מישהו מבין חברי האקדמאים שחושב שהייתה פגיעה כזאת הוא יכול ערער בפני הועד הפועל של האוניברסיטה... אם אותו מורה שצייר את התמונות חושב שעל ידי פרסומים ברדיו ובטלוויזיה יצליח לגרום לשינוי החלטתו הוא טועה. בהחלטתי מנעתי אפשרות סבירה של שפיכות דמים, אני שלם עם זה. אני אדם מתון ואם הגבתי כך על התמונות כיצד היו מגיבים קיצוניים ממני? אם היה קורה משהו הייתי צריך להסביר מדוע זה קרה? חופש הביטוי לא מכסה הכל...

■ צבי גלר, כלבו, 2.12.1983

המאבק שהכריזו האמנים באוניברסיטת חיפה בתחילת השבוע... הסתיים אתמול בקול דממה דקה.

התערוכה לא תיסגר ואת מקום הציורים מעוררי המחלוקת "כלב ערבי", שצוירו על ידי האמן בהשראת חוויותיו משירות מילואים במחנה אנסאר בלבנון, ייתפסו ארבעה ציורים לא פרובלמטיים של אותו אמן.

הדבר נעשה בעקבות שיחה שקיים נשיא האוניברסיטה, יוסף טייכר, עם שני חברי סגל שתקפוהו בפומבי על "הפגיעה בחופש הביטוי והחופש האקדמי"...

■ ירח טל, הארץ, 2.12.1983

לא נדון כאן בטיב הציורים שמחברם ניסה לתלותם על קירות האוניברסיטה של חיפה ונתקל באיסור שלטונות האוניברסיטה לכך, כי אנו לא ראינו את הציורים ואיננו רשאים להביע עליהם דעתנו. לכן נסתפק רק בהערת אגב על העיקרון טמון בדבר.

העיקרון הוא שחופש היצירה - כמה שתרצו! אבל לא הכל מותר להדביק על קירות האוניברסיטה - הדבר דורש את הסכמת האוניברסיטה. גם במוזיאונים לאמנות ובתערוכות הנועדות לכך אסור לאמן לתלות ציוריו אלא בהסכמת בעליהם. יתר על כן: אסור לתלות ציורים אפילו על לוחות המודעות ברחובות בלי קבלת היתר לכך מהעיריות. ומדוע תהיינה דווקא האוניברסיטאות הפקר?

אין "חופש הדבקת הציורים" קיים בשום מקום. בגלריה פרטית שלך - בבקשה. בביתך ובבית רעיך - אדרבא. על מדרכות הערים - אולי. אבל באוניברסיטה - ועוד לאמנים שאפילו אינם לומדים בה - הכיצד? חופש התבטאות כן, אך חופש התפרצות לרשות זרים - לא ולא. וכל דרך אחרת תסמל הפקר אפילו מושגי החופש המנופחים שלנו.

גם במוזיאונים לאמנות ובתערוכות הנועדות לכך אסור לאמן לתלות ציוריו אלא בהסכמת בעליהם. יתר על כן: אסור לתלות ציורים אפילו על לוחות המודעות ברחובות בלי קבלת יתר לכך מהעיריות. ומדוע תהיינה דווקא האוניברסיטאות הפקר?

■ ד'ר רוזנבלום, ידיעות אחרונות, 30.11.1983

ח"כ אורה נמיר (מערך)הגישה הצעה דחופה לסדר היום של הכנסת בנושא "הסרת ציורים מתערוכה באוניברסיטת חיפה".

...בדברי הסבר להצעתה אומרת ח"כ נמיר כי הנחייתו של נשיא אוניברסיטת חיפה להסיר ציורים של מורה מתערוכת החוג לאמנות מחייבת את התייחסותה של הכנסת.

ח"כ נמיר אומרת, כי סדרת אירועים באוניברסיטאות וביניהן - איומה של אוניברסיטת ת"א להפסיק את תמיכתה בכתב העת הספרותי "סימן קריאה" בשל פרסום שיר ביקורת רדיקלי מציבה בכל חומרתה את השאלה, אם ראשי המוסדות להשכלה גבוהה מודעים לעובדה שאין כל הבדל, כדבריה, בין חופש היצירה האמנותית לבין חופש האקדמי.

■ דבר, 28.11.1983

כתב עת סטודיו, הגיליון המלוכלך, 1994

חברי כנסת דרשו להפסיק הקצבות ציבוריות לכתב העת.

ח"כ שאול יהלום (מפד"ל) תובע להפסיק לאלתר את הפצתו של כתב העת לאמנות "סטודיו", משום שהוא עוסק, לדבריו, בפרסום צילומי תועבה. במכתבים ששיגר אל שר החינוך אמנון רובינשטיין ואל שרת המדע, התקשורת והאמנויות שולמית אלוני, טוען יהלום כי בגיליון מארס של "סטודיו" הוא נדהם למצוא "צילומי תועבה מהסוג הגרוע ביותר וברמה עבריינית, על פי סעיפי חוק העונשין". כתב העת "סטודיו" יוצא לאור על ידי המרכז לאמנויות בגבעת

חביבה בסיוע משרד החינוך, מנהל התרבות והאגף לתרבות ואמנות. יהלום טוען כי אילו נעשו פרסומים מן הסוג הזה ביוזמה פרטית, הם היו נתקלים בתגובה נחרצת של רשויות החוק. לדבריו, פרסומם בחסות רשויות התרבות של המדינה או סיווגם כאמנות אינם מכשירים אותם: "אין הדעת סובלת להתיר, בסיוע המדינה ובמימונה, פרסומי תועבה הסותרים מוסר אלמנטרי ויש בהם גם להשחית ולעוות את המוסר וטוהר המידות של הדור

הצעיר, בנוסף לעובדה שהפרסום פוגע קשות ברגשות המוסריים והדתיים של הציבור". יהלום תובע מהשרים רובינשטיין ואלוני לפעול למניעת הפצתו של הגיליון ולהפסיק את הסיוע הכספי לכתב העת. הוא פנה גם ליועץ המשפטי לממשלה ולמבקרת המדינה בתביעה שיתערבו למניעת שימוש פסול בכספי המדינה.

■ גדעון אלון, "ח"כ יהלום תובע להפסיק את הפצת 'סטודיו'", הארץ, 18.5.1994 עמ' ב5.

הצלם ההומוסקסואל שמת מאיידס, רוברט מייפלתורפ, וחבר הכנסת הסטרייטי מהמפד"ל, שאול יהלום, נפגשו מעל דפי גליון "סטודיו" מס' 53 בפגישה לא מתוכננת. מייפלתורפ היה שם כאורח כבוד, כחומר לדיון שמתקיים בעיתון, מעשה שגרה, בדיוקנה של האמנות והתרבות בשלהי המאה ה- 20. ח"כ יהלום הגיע כמציצן, כאורח לא קרוא, וכמוהו ח"כ בא גד.

הח"כים דפדפו, רפרפו, ציטטו והריצו את מסקנותיהם לשר החינוך, לשרת האמנויות, למבקרת המדינה, ליועץ המשפטי לממשלה ולעיתונות ח"כ בא גד: "אלה דברים מגעילים שיורדים לתת-רמה אנושית... תיאורים מזוויעים של יצרים אפלים. זה מסוכן לקרוא. זה מוריד את האדם לשפל המדרגה. אני מתפלא שאלוני נותנת כסף לפרסום פורנוגרפי". וח"כ יהלום: "אין הדעת סובלת להתיר, בסיוע המדינה ובמימונה, פרסומי תועבה הסותרים מוסר אלמנטרי, ושיש בהם גם להשחית ולעוות את המוסר וטוהר המידות של הדור הצעיר, בנוסף להיותו של הפרסום פוגע קשות ברגשות המוסריים והדתיים של הציבור". ובאותה הנשימה הוא תובע להפסיק לאלתר את הסיוע לכתב העת "סטודיו".

■ שרה ברייטברג-סמל, "בדעה צלולה", מעריב, תרבות מעריב, 27.5.94 עמ' 21

אמנות פלסטינית תחת כיבוש ישראלי

פתחי רבאן, 1984, מאסר שישה חודשים בגלל צבעי דגל אש"ף בציור "לאומיות"

הצייר פתחי עיסמאיל רבאן נדון באחרונה על בית דין צבאי לחצי שנת מאסר ועד חצי שנה מאסר על תנאי. האשמה: "הפצת חומר מסית".

סוף סוף. עד עכשיו חשבתי שבישראל אמנות היא נושא שולי, שיש בה עניין רק כשמדובר במחירים או במדורי רכילות. אני מכיר הרבה אמנים בישראל שטרחו הרבה כדי לנקוט עמדה פוליטית בציוריהם ואיש לא הגיב. פה ושם היכו את תומרקין על מפגנים שעשה נגד הכפיה הדתית, מכתב למערכת אחד או שניים, אבל בדרך כלל שקט מוחלט.

העניבה מתהדקת, כנראה, לאט לאט, אבל בטוח. אנו עוברים למשטר שבו חופש הביטוי כבר אינו דבר יחסי. הוא פשוט הולך ונעלם.

איני מוכן להיכנס לויכוח על ההבדל בין אמנות לתעמולה. או גם לא לדיון על מידת ההסתה שקיימת, אם בכלל, ביצירתו של פתחי איסמעיל רבאן.

רק משטר מטומטם חושב שבצנזורה מסוג זה הוא משיג משהו מלבד הפיכת היצרות האסורות לסמלים נוספים שישרתו מטרה הפוכה משלו. ובוודאי שאין בצנזורה עדות לחוסנו של המצנזר. מאז הויכוח על "חרבת חזעה" בטלוויזיה הישראלית עשינו צעד גדול קדימה לקראת משטר טוטליטרי אלים, מדכא וסותם פיות.

אני מודיע בזאת שבתערוכתי האחרונה הצגתי תמונה, ששולטים בה צבעי הירוק-לבן-אדום של הדגל הפלסטיני. אני דורש שישפטו גם אותי, לפי אותה האשמה שתלו בפתחי עעיסמאיל רבאן.

■ רפי לביא, העיר 22.6.84

עיסאם באדר, סולימן מנצור, סגירת "גלריה 79", רמאללה, 1980,

סגירת גלריה על ידי הצבא

סולימן מנצור, 1980

איור, אל פאג'ר-מהדורה אנגלית

ב- 1969 החלו תערוכות משותפות והתחילו פיקוח ועיקוב. מכתבים נשלחו אל מקומות העבודה, למשל בהוראה, לא לעסוק בפעילות אמנותית. מכתב דומה נשלח לכל מקומות העבודה הציבוריים והעיריות. עבור תערוכה נדרש רשיון ולהעביר תצלומים של העבודות לרשויות. הבקשות שהוגשו לא נענו לאורך זמן, שנה עד שנה וחצי. אחר כך נערכו תערוכות ללא אישור. בעזה לדוגמא, אחרי שביקרתי את באשיר סינאוור ואיסמעיל עשור(מפקח אמנות בבתי ספר בעזה) הם נאלצו, בלחץ השלטון, להתייצב במשטרה וביקשו ממני להתרחק מהם. את איסמעיל פגשתי רק לאחר יסוד השלטון הפלסטיני.

ב- 1979 פתחתי ברמאללה את "גלריה 79". ב28.8.1980- הצבא סגר את הגלריה. עצרו אותי ולקחו טביעות אצבעות. בחקירה נדרשתי להציג רשיון. החוקר טען שהאמנות פוליטית שצבעי הדגל הפלסטיני הם פוליטיים.

הם הגיעו לגלריה בעשרה רכבים חמושים. לאחר החרמת העבודות הם סרבו להעניק אישור עבור העבודות שהוחרמו. לאחר שלושה ימים שוב נקראתי לשלטונות והודיעו לי שהגלריה סגורה. החוקר טען שההוראה באה מגבוה.

■ עיסאם באדר, ראיון מיוחד לתערוכת אסור, 17.12.1997

... השבוע נפגשתי עם עיסאם באדר בביתו ברמאללה ועם שניים מחבריו היותר ידועים מקרב הציירים תושבי הגדה המערבית: סולימן מנצור ונביל ענאני. ביקשתי להיפגש עימם לאחר סגירת "גלריה 79" על ידי הממשל הצבאי בחודש ספטמבר, בתחילת תערוכה של סולימן מנצור, בה לא הציג, לדבריו, אפילו תמונה אחת בעלת משמעות פוליטית, זאת לאחר שבעלי הגלריה הוזהרו (כמה שבועות לפני כן) שלא לעשות כן.

... ב- 20 בספטמבר סולימן מנצור תערוכה מציוריו... יום אחד לאחר הפתיחה, בשעות לפני הצהרים, הגיעה קבוצת חיילים לגלריה ובקשה ממני רשיון. כאשר לא ידעתי על מה הם מדברים אמרו לי כי תערוכה מעין זו מצריכה רשיון מטעם המושל הצבאי. אחד מה נטל ממני את תעודת הזהות שלי והורה לי לפנות את כל ציוריי מהגלריה תוך חמש דקות. לא רציתי לפגוע בתמונות ולטלטל אותן בחיפזון ולכן השארתי אותן בתוך בגלריה... אנשי הצבא הורו לכל המבקרים במקום לצאת וזימנו אותנו לחקירה.

איש הביטחון ששוחח עימי, אמר סולימן, היה אדם נעים הליכות, טוען סולימן מנצור, ש"פוליטיקה ואמנות לא הולכים ביחד". סולימן מנצור ועיסאם באדר שנקראו וחד איתו לחקירה השיבו כי לדעתם אי אפשר להפריד בין פוליטיקה ואמנות ולדבריהם אמר להם איש הביטחון: "אני יודע שאנחנו עושים שגיאה - אין בתערוכה תמונות פוליטיות - אבל אלה הן הוראות מלמעלה"...

■ יהודה ליטני, הארץ, 14.11.1980

בעקבות כיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה בידי ישראל, הפכו מספר אמנים פלסטיניים תושבי המקום לפעילים. פעולותיהם הראשונות - יצירת עבודות אמנות, עריכת תערוכות, וכדומה - לא היו קלות או בטוחות. הדרך נזרעה בהרבה מאוד מכשולים וסיכונים, החל מסגירת אולמי תערוכות והחרמת ציורים ועד למעצר מיידי ו\ או מאסר של אמנים.

בין האמנים שהוטרדו בדרך זו, קמאל מוג'אני, בוגר המכללה לאמנויות באלכסנדריה ומורה לאמנות באוניברסיטת אל-נאג'אח בשכם. הוא נכלא למשך שנתיים וביתו נהרס על סמך האשמות שווא בדבר קשר עם תנועת המרי הפלסטינית. סולימן מאנסור (בוגר בית הספר לאמנות 'בצלאל' בירושלים) הוזמן על ידי הממשל הצבאי הישראלי לחקירה, הושם במעצר בית וחלק מציוריו הוחרמו. ' גלריה 79' ברמאללה, אולם התערוכות היחיד בגדה המערבית, נסגר אף הוא בגין הצגת עבודות אמנות 'מסיתות'.

■ איסמאיל שמוט, מתוך הספר "אמנות בפלסטין", סטודיו 11 מאי 1990, עמ' 4

סולימן מנסור:... ב- 1978 החלו השלטונות הישראליים לשים לב לקבוצת האמנים ולהתנכל לה. בתחילת, החרימו כרזות שלנו, אחר כך נכנסו לגלריה שלנו ברמאללה והחרימו ציורים מתערוכה, ולבסוף סגרו את הגלריה. לא קיבלנו הסברים מדוע הוחרמו הציורים והכרזות ומדוע נסגרה הגלריה.

ב- 1981 הפעילו השלטונות תקנה שנקבעה עוד בתקופת השלטון הבריטי. על פי תקנה זאת, כל מה שרוצים להראות לציבור נחשב לכרוז לא חוקי, כל עוד שלא נבדק בידי הצנזורה. באותו זמן בערך, הוצאה תקנה נוספת האוסרת על הצגת הדגל הפלסטיני. מאותו יום נאסר עלינו לצייר ציורים שהיה בהם צירוף צבעים של הדגל הפלסטיני: שחור, ירוק אדום ולבן.

אני זוכר, ששאלתי קצין בממשל הצבאי ברמאללה, האם אסור לי לצייר פרח אדום עם עלים ירוקים. הוא השיב: "אסור זה יצונזר."

בגלל תקנות אלה, נאסר על כל מוסד או אולם בעזה ובגדה המערבית לערוך תערוכות אמנות ללא אישור הממשל. למעשה מ- 1981 ואילך עיננו יכולים להציג תערוכות בעזה ובגדה המערבית, אבל בתחומי הקו הירוק מותר. הסיבה לכך היא, לדעתי, החשש מפני חשיפת הציבור הפלסטיני לעבודות שלנו.

מאז אנו מציגים בירושלים, בישראל ובחו"ל, ומתעלמים מהחוקים שנכפו עלינו. איננו רוצים להגיש את עבודותינו לבדיקת הצנזורה, כשם שאמנים ישראלים אינם נדרשים לעשות זאת. בנוסף לכך, לממשל הצבאי אין מומחי אמנות ואין חוקים ברורים לגבי מה מותר ומה אסור לצייר, והדברים נתונים לשיקול דעתו של הקצין או של החייל בשטח...

■ חיים מאור, טולי באומן, פרח אדום עם עלים ירוקים, שיחה עם אמנים פלסטיניים, סטודיו מס' 11, מאי 1990, עמ' 6

במהלך האינתיפאדה הואצו במאוד תהליכים של הצרה וצמצום אפשרויות הביטוי האמנותי בשטחים. תהליכים שהחלו שנים רבות לפני פרוץ האינתיפאדה.

האמנים תושבי השטחים מוגבלים ביותר בכל תחומי יצירתם - החל בנושאים אותם הם רשאים לתאר, עבור במקומות בה יכולים הם להציג את יצירותיהם וכלה, לעיתים, בהגבלות על חופש התנועה שלהם - כגון מעצר או מניעת יציאה לחו"ל.

אגודת האמנים הפלסטיניים הוקמה ב- 1974. חבריה הגישו בקשה למתן רשיון או אישור עבודה כאיגוד. בקשה זו נדחתה. ב- 1978 הוגשה בקשה נוספת, שלא נענתה עד היום. לפיכך פעל האיגוד מאז ללא רשיון.

סעיף 6 של 'צו בדבר איסור פעולת הסתה ותעמולה עוינת (אזור הגדה המערבית) (מס' 101) תשכ"ז - 1967, ושל הצו המקביל (מס' 37) הנוגע לרצועת עזה, קובע תחת הכותרת 'חומר מדיני':

"לא יודפסו ולא יפורסמו באזור שום פרסום, הודעה, כרזה, תמונה, חוברת, או מסמך אחר המכילים חומר שיש לו משמעות מדינית, אלא אם יושג תחילה רשיון מאת המפקד הצבאי של המקום בו מתכוננים לבצע את ההדפסה או הפרסום."

תחומיו של המושג 'משמעות מדינית' בסעיף הם רחבים ביותר, ומובן כי על כל יצירת אמנות הנוגעת, ולו בעקיפין, בנושא הפלסטיני, להיות מועברת לאישור המפקד הצבאי.

הצורך בהעמדת יצירות אמנות לעיונו של מפקד צבאי והחשש מפני צעדים שיינקטו כנגד אמנים שיצירותיהם לא יישאו חן מלפניו מכביד, מטבע הדברים, על חופש היצירה של האמנים הפלסטיניים.

גם בירושלים המזרחית, בה הוחל החוק הישראלי, אין התערוכות הפלסטיניות מתקבלות תמיד באהדה בעני אנשי החוק. לדברי יו"ר אגודת האמנים הפלסטינים, סלימאן מנצור:

"לעיתים מגיעים אנשי משטרה ואנשי שב"כ לפני פתיחת התערוכות על-מנת לבדוק את העבודות ולא-אחת הם מורים לאמנים או להנהלה להוריד חלק מהעבודות שהם מגדירים כ'מסיתות'. עם זאת במזרח ירושלים לא הוחרמו יצירות אמנות כלשהן."

גלריית האמנות היחידה שפעלה בשטחים, גלריה 79, בראמללה נסגרה ב- 1981 בפקודת שלטונות הבטחון.

עד תחילת שנות ה- 80 הרבו האמנים הפלסטינים להציג תערוכות בבתי העיריות. משהוחלפו ראשי הערים בקציני צבא הופסק נוהג זה. בשל כך הפכו הקמפוסים של האוניברסיטאות בשטחים לאתר התערוכות העיקרי (היחיד כמעט) של האמנים הפלסטינים.

בתחילת 1988 נסגרו בצו המושלים הצבאיים כל האוניברסיטאות בשטחים. אף שחלק מהאוניברסיטאות שבו ונפתחו לאחרונה עדיין לא התקיימו בהן תערוכות אמנות ואלו מתרכזות בעיקר בתיאטרון 'אל-חכאוותי' וכן בתיאטרון 'אל-קסבה'... עם זאת פחת מספר התערוכות במידה ניכרת לעומת התקופה שלפני האינתיפאדה.

■ דו"ח בצלם, הפרות זכויות האדם בשטחים 91-1990, עמ' 106

להלן מובאים מקרים ~~בה~~ בהם, מעבר לקושי למצוא הצדקות ביטחוניות לפסילה, קשה היה לזהות גם הגיון או קו מנחה כלשהו.

אל-טליעה, 25.10.1990

תמונה מידיעות אחרונות, באותו יום.

התמונה נפסלה.

התופעה של פסילת ידיעה, תמונה או קריקטורה בעיתון מזרח ירושלמי אחד ואישורה - כצלמה ודמותה - באחר חוזרת ונשנית, ובידי 'בצלם' דוגמאות רבות נוספות לכך.

אל-שעב, 18.1.1990

קריקטורה מג'רוסלם פוסט. שמיר לפלסטיני (למראה עולה הבא מברה"מ): "אכפת לך לזוז קצת?"

הקריקטורה נפסלה

הסברו של דובר צה"ל:

הצנזורה פסלה חומר נגד עליית יהודים כי יש בו לפגוע בשלום הציבור.

אל-קודס, 18.1.1990

אותה קריקטורה עצמה,

הצנזור אישר.

אל-קודס, 31.12.1989

הצנזור אישר את התמונה (מתוך הפגנת "שלום עכשיו" סביב חומת העיר העתיקה) אך פסל את הילד נושא הבלונים וכן את המילים: "לצידו ילד נושא... "

הסברו של דובר צה"ל:

חלק מתמונה שנפסלה - רק חלק קטן מהתמונות מההפגנה שהייתה בירושלים בסוף 1989 - נפסלו. נפסלו רק אותן תמונות שעל פי שיקול דעת הצנזור היה בהן באותה עת כדי לפגוע בסדר הציבורי ובשלום הציבור. מאידך אושרו תמונות רבות מאותה הפגנה.

להלן מספר דוגמאות לחילופי מכתבים בין עורכי העיתונים במזרח ירושלים לבין הצנזור... מכתב ששלח עורך "אל בידאר אל סיאסי", ג'אק חיזמו, למפקד בסיס הצנזורה בירושלים, סא"ל אברהם גור-ארי... מונה... 102 מקרים בהם פורסמו בעיתונים אחרים, בעיקר ב"אל נהר", "אל שעב" ו"אל קודס", תמונות שנפסלו ב"אל בידאר אל סיאסי". תשובתו הלקונית משהו של הצנזור מופיעה בחלק הראשון של של נקודה 3.

מדינת ישראל

צנזורה לעיתונות ולתקשורת

עורך "אלבידאר"

מר ז"ק חזמו

עורך נכבד,

הנידון: מכתבך מ- 20 ינואר 1988

... באשר לרשימת התמונות שנפסלה לכם. מקור הידיעה איננו מכשיר אותה לפרסום אצלכם. התמונות נפסלו על פי שיקולים של בטחון המדינה, שלום הציבור והסדר הציבורי. בהקשר זה אני מזכיר לך שאתה אינך מגיש את תמונות הכריכה בצורה הסופית, למרות שהתבקשת לעשות כך.

■ דו"ח בצלם, הצנזורה על העיתונות הפלסטינית במזרח ירושלים, דף מידע פברואר-מרץ 1990

ג'אוד איבראים, 1989

מעצר מנהלי לאחר תערוכה באום אל פאחם

ללא כותרת, 1989

90X100ס"מ

שמן על בד

... ב- 1989, ארבעה ימים לאחר תערוכה באום אל פאחם נעצרתי לשלושה חודשי מעצר מנהלי במחנה קציעות. התערוכה עסקה בנושאים הקשורים במצב בשטחים, כולל האינתיפאדה. הסיבה הרשמית למעצר המנהלי הייתה "הפרת הסדר הציבורי". לאחר המעצר בקציעות הוזמנתי לשיחת "חולין" בממשל. חייל בדרגת קצין שאל אותי, כאמן, לדעתי על השלום.

בכל המעצרים שעברתי לא הוזכרה סיבת היותי אמן. אולם, להרגשתי, זאת הייתה הסיבה. לא היה כל מניע אחר. במשך כל תקופת הכיבוש נהגתי להסתיר את עבודותיי כדי שלא יוחרמו על ידי השלטונות.

■ ג'וואד איבראים, ראיון מיוחד לתערוכת אסור 4.1.1998

רוברט מייפלתורפ, מוזיאון תל אביב, 1994

שתי עבודות מה-X FILES הוצאו מהתערוכה. כתוצאה מכך בוטלה הצבת הפורטפוליו בתערוכה.

דיסנצ'יק היה אחראי להחלטה לא להציג שתי תמונות של הצלם האמריקאי רוברט מפלתורפ בתערוכה שנערכה לו במוזיאון תל אביב לפני כשנתיים. שתי התמונות, הלקוחות מ"פורטפוליו X " של הצלם, מתארות באופן בוטה אלמנטים סאדו-מזוכיסטיים. "השיקול כאן לא היה מוסרי. אני פשוט חששתי שיהיו כאלה שיראו את התמונות וינסו לחקות את האקט. לא הייתי מוכן לקחת סיכון כזה, והאינסטינקט שלי היה נכון. אחרי שבועיים התפרסם סיפור על התעללות של ילדים בבן כיתתם - הם החדירו עיפרון לאיבר מינו. חוץ מזה, אף אחד לא בא ואמר לי להוריד תמונה, ואף אחד לא אמר לי לתלות תמונה במוזיאון. לא עשינו שום דבר כדי להרגיז בכוונה, אבל מה שהוצג מתוך שיקולים אוצרותיים לא הורד כי מישהו התעצבן מזה".

המנכ"ל החדש של מוזיאון ישראל, ג'יימס שניידר, אמר כי הוא דווקא היה מציג גם את התמונות הבעייתיות של מייפלתורפ, אם היו רלוונטיות לנושא התערוכה ולהקשרה. מבחינתו של שניידר, שהגיע מהמוזיאון לאמנות מודרנית בניו יורק ואולי לא נחשף עדיין לעוצמת הלחץ שיכולים חוגים דתיים שונים בישראל להפעיל בעת הצורך, מילת המפתח היא ההקשר. "אנחנו לא מוסד ממשלתי, ונחליט מה להציג רק על סמך איכות היצירה ועל סמך התאמה למטרותיו של המוזיאון. לא נסיר יצירה בגלל לחץ של ציבור זה או אחר, אבל נציג אותה כך שהציבור יבין את כוונתו של האמן, נסביר את ההקשר. במקרה הצורך אפשר גם

לצרף אזהרה מחוץ לחלל התצוגה. לא נסיר, נסביר".

■ שני ליטמן, "הכניסה בלבוש מלא בלבד", הארץ, 20.2.1997, עמ' ד'2

התערוכה התלויה כעת כוללת כמעט את כל מה שהיה לאוצר - ג'רמנו צ'לנט - ולקרן רוברט מייפלתורפ להציע, למעט כעשרה צילומים, שהורדו מטעמי מקום, ובהם דיוקנאות, פרחים וצילומי עירום. הוחלט לא להציג שלוש סדרות עבודות, פורטופוליו X, Y ו .Z - הפורטפוליו, סדרות צילומים האמורות להיות מוצגות בשולחנות ויטרינות, כוללים בעיקר צילומים המוצגים ממילא בתערוכה. בפורטפוליו אקס שני צילומים קשים במיוחד, שאינם תלויים, אבל מופיעים בקטלוג הנלווה לתערוכה. האוצר וחברי קרן מייפלתורפ לא ראו באי הצגת הפורטפוליו משום פגיעה בשלמות התערוכה, ולדעתי צדקו.

■ סמדר שפי, "העז לחלל את ההילה סביב הפאלוס", הארץ, 7.2.1994, עמ' ב'5,

בעמודים אלה, ב"שישי", לא הדפסתי צילומים קשים של מייפלת'ורפ. אין לי הסבר טוב למה. יכול להיות שלא רציתי להיראות "צהוב". אבל, בכך כמו חיזקתי את הצנזורה על מייפלת'ורפ. בכך, כמו הצטרפתי למי שחושב שהוא סטייה שאין להדפיסה ולהציגה. הופתעתי מהחלטת הנהלת מוזיאון תל אביב להציג אותו. לא הופתעתי מההחלטה לצנזר אותו... אני נגד צנזורה, אבל אני לא בטוח מה הייתי עושה במקום המוזיאון. יכול להיות שכדי להימנע מצנזורה, כלל לא הייתי מזמין את התערוכה. אבל, הרי גם זו צנזורה. מי שמציג את מייפלת'ורפ במלואו מסתכן בתגובות קשות של צופים, של רשויות, של חוגים מסורתיים, של תורמים למוזיאון ושל חברים במועצה הציבורית של המוזיאון. מי שמציג אותו במלואו, ינחל בדידות גדולה... . להלן פרטים מישיבת הנהלת מוזיאון תל אביב, שהתקיימה ב22.12.93-. הישיבה הוגדרה כמיוחדת ונכחו בה ה"ה סבג, להט, טיבר, רובינשטיין, פונדק, רונן, סלע ודיסנצ'יק. דורון סבג פסל צנזורה והציע לקיים את התערוכה במלואה, או כלל לא לקיימה. גברת סלע הציגה את מייפלת'ורפ כקלאסיקה מודרנית: "אם נציג אותו, נהיה מחוברים לעשייה העולמית". היא הייתה בעד הצגת התערוכה כמות שהיא, אך הציעה לנהוג "כפי שנהגו במקומות אחרים".

מר פונדק תמך בהצגת התערוכה ועם זאת: "ראיתי כאן 10 תצלומים, שיש לנו הזכות להוציאם מהתערוכה מבלי לפגוע בערך האמנותי". גברת טיבר החלטית: "יש בתערוכה צילומים מגעילים. אני מתנגדת לתערוכה. היא תעורר רעש ופרסום לא חיוביים". פרופ' רונן מדבר בשבח מייפלת'ורפ, ומצטרף לדעת רוני דיסנצ'יק, מנהל המוזיאון "להציג, אבל בלי הצילומים החריפים". ההחלטה שהתקבלה: "הוועדה משאירה בידי מנהל המוזיאון והאוצרים

להחליט איזה תמונות יוצאו מהתערוכה, על פי רוח הדיון."

■ אדם ברוך, "תל אביב מצנזרת את מייפלת'ורפ", שישי תקשורת/תרבות, 7.1.1994

תמיר להב-רדלמסר, מוזיאון רמת גן,1997

עבודות בתערוכת, הו-מאמא, ייצוג האם באמנות, נחסמו על ידי שני עמודים וחבל

ללא כותרת, 1993

צילום

... למרות שאין לטעות בזיהויה של צנזורה כאשר היא מופעלת, ישנן דרכים רבות ועקלקלות להיכנע לה... שוב הופעל על מוזיאון רמת גן לחץ שמטרתו לצנזר עבודות... אופן הכניעה הפעם לא היה הורדת עבודות מהקירות אלא חסימת הגישה אליהן על ידי שני עמודים וחבל.

העבודות המוקצות, אליהן נחסמה הגישה, הן שתי עבודות של המעצב הגרפי והצלם תמיר להב-רדלמסר אשר נושא העיסוק המרכזי שלו הוא דימוי הגוף הגברי ופירוקו מסטריאוטיפים ואתוסים מקובלים. בעבודה האחת שהיא דיפטיך, מצולם האמן כשהוא מיניק גבר עירום, ובשנייה, שמבוימת לפי סצינת הפייטה הנוצרית, הוא מחזיק זין עומד של גבר עירום ומנשק אותו על פיו. דיברתי עם תמיר להב-רדלמסר השבוע ואלה דבריו: "לפני בערך שבועיים שאל אותי חבר שביקר במוזיאון האם ידוע לי שבפתח החלל בומוצגות העבודות שלי, מוצב מחסום בצורה של שני עמודים וחבל ,אשר מפריד בין הקהל לעבודות. למחרת רצתי למוזיאון וראיתי שאכן; העמודים והחבל עומדים היכון בפתחו של חלל התצוגה. כיוון שמאיר אהרונסון לא היה, דיברתי עם ראש מחלקת ההדרכה של המוזיאון, נעה הויברגר, והבעתי בפניה את כעסי. בתחילה היא טענה שהחבל נמצא שם סתם, שלא נעשה בו שום שימוש, ואחרי שביקשתי שיעיפו אותו מיד, היא בכל זאת הואילה להסביר לי שלפעמים מגיעות למוזיאון קבוצות שבפניהן נסגר החלל ושהיא אינה יכולה לסלק את החבל משום שזו החלטה של מנהל המוזיאון. ביקשתי ממנה להודיע לאהרונסון שאם למחרת עוד יהיה שם חבל, אני אוריד את עבודותי. אני מבין שהדרישה

לחסום את הגישה לעבודות הגיעה ממפקחת של מנהל החינוך שמקיים מוסד בשם 'סל תרבות', במסגרתו נלקחים תלמידים לראות תערוכות

שונות. המפקחת, לפי מה ששמעתי, הודיעה להנהלת המוזיאון שקבוצות של תלמידים יובאו לתערוכה בתנאי שלא ייחשפו לתועבה, קרי העבודות שלי. למחרת שלחתי לאהרונסון פקס ובו כתבתי שמבחינתי המשוואה פשוטה: מאחורי עמודים וחבל - לא יהיו העבודות שלי. אהרונסון השיב לי מכתב ובו נכתב בין היתר: 'נמסר לי כי יש לפי הודעתך חבל במוזיאון, הדבר נמסר לי בשעה 14:00 בדקתי, היזמה הייתה של מחלקת ההדרכה. בשעה 15:00, כמו לא היו העמודים והחבל, ולא יהיו עוד'. בשיחת טלפון שקיימנו מאוחר יותר, הוא הבטיח לי שוב שהחבל במחסן, וכששאלתי אותו מה יהיה עם החוזה של המוזיאון עם 'סל תרבות', הוא השיב - 'לא מעניין אותי, שלא יביאו קבוצות.'

בכתבה הקודמת שהתפרסמה כאן בנושא הצנזורה ומוזיאון רמת גן אמרו לי כל האמנים שביקשתי את תגובתם שההחלטה שלהם להמשיך ולהציג במוזיאון נבעה משיקולים של שמירה על חלל תצוגה על אפם ועל חמתם של הגורמים המצנזרים. התחושה שעלתה מדבריהם הייתה של נכונות לוותר רק עוד פעם אחת בתקווה ואמונה שמנהל המוזיאון יעצור להבא כל ניסיון לפגיעה בחופש הביטוי. מיכה קירשנר אמר אז שלדעתו הדי המאבק הציבורי לא יאפשרו יותר להפעיל צנזורה בקלות כזו, ותמיר להב רדלמסר אמר שהוא יגיב אם דברים ייגעו בו ממש.

נראה שלהב רדלמסר לא צריך היה לחכות זמן רב כדי שהדברים ייגעו בו ממש. אבל אל רק בו הם נוגעים ממש. בחלל התצוגה שנחסם בגלל עבודותיו מוצגות גם עבודותיהם של אמנים: דפנה איכילוב, בועז טל, מנשה קדישמן, יואל גילינסקי וענת בן שאול, גם הן צונזרו כך, דרך אגב.

■ חנוש פרוינד שרתוק, "אהרונסון לא משחרר חבל", תל-אביב, 11.4.1997, עמ' 100

רם קציר, מוזיאון ישראל, 1997

דרישה להסרת תערוכה על רקע שימוש בתצלומי מנהיגים נאצים.

בתוך הקו, 1996

חוברת ציור, דף אחד מהחוברת

ח"כ ענת מאור ממרצ פנתה לשר החינוך זבולון המר בבקשה שיפעיל את סמכותו ויבטל את תערוכתו של רם קציר, "בתוך הקו", שאמורה להיפתח היום במוזיאון ישראל בירושלים. בתערוכה אמורות להיות מוצגות חוברות צביעה תמימות למראה, שהציורים בהן מתגלים, לאחר הצביעה, כדימויים מכרזות נאציות. קציר ביסס את הדימויים על 31 תצלומים, שמוצגים בסוף החוברת. אף שקציר טוען בתוקף, שכוונתו היתה למחות על האופן שבו תעמולה פועלת תוך שימוש במסרים תמימים לכאורה, ח"כ מאור אומרת כי "מדובר בשיקול דעת מעוות בשם חופש האמנות". מאור גם סירבה לראות את התערוכה לפני פתיחתה, בטענה שבכך תיחשב למשתפת פעולה עם מה שכינתה "העוולה הזאת". העובדה שרם קציר הוא בן למשפחת ניצולי שואה לא שכנעה אותה: "קציר רוצה שילדים יישבו ויציירו את היטלר מאכיל במבי ואת גבלס קורא סיפור. מה שחשוב זה התוצאה ולא הכוונה שלו".

גם טענותיהם הנחרצות של קציר ושל האוצר הראשי של מוזיאון ישראל, יגאל צלמונה, כי התערוכה אינה מיועדת לילדים אלא למבוגרים, והבטחתם כי בכניסה יוצב שלט אזהרה לא הרגיעו את ח"כ מאור. "אי אפשר לארח גזענות ופאשיזם בביתנו, בשם חופש המחשבה והביטוי. אנחנו תובעים שלא ישכיחו את השואה, ובו-בזמן לא מתנהגים בהתאם. לאמנות יש גבולות מוסריים".

לאחר שמאור וחבריה התנגדו להחלטתו של השר המר למנוע את שידור של תוכנית הטלוויזיה לנוער "קלפים פתוחים", שעסקה בהומוסקסואליות, היא פונה אליו כעת בבקשה שימנע את הצגת התערוכה של קציר. לדבריה, מעולם לא חלקה על כך שבסמכותו של המר להורות על ביטול אירועים תרבותיים וחינוכיים שונים, אולם חלקה על שיקול

דעתו: "הומוסקסואליות היא נושא חשוב שיש להסבירו לבני הנוער. כאן לא מדובר בחופש הביטוי, אלא בהשמצה".

מאור אומרת שאם המר לא יבטל את התערוכה, השדולה למען הילד, שהיא עומדת בראשה, תפגין מול המוזיאון בזמן הפתיחה. ממוזיאון ישראל נמסר שלא תהיה הסכמה מצדו לבטל את התערוכה, שהיא חלק ממכלול ההתייחסויות של המוזיאון לשואה בזמן הקרוב... קציר אמר כי התייעץ עם מומחים לתקשורת ועם פסיכולוגים. "אני מתרה בדיוק נגד אינפורמציה לא נכונה, שגורמת למהומה תקשורתית. מאור קראה על התערוכה בעיתון, והחליטה שאסור להציג את העבודות על סמך הדברים שקראה. בלי דפי ההסבר ובלי עבודת המחקר שמתלווה לעבודות, הרעיון של התערוכה אינו מועבר בשלמותו", אמר.

כמה יצירות שהוצגו בשנה האחרונה במוזיאון ישראל עוררו מחלוקת. פסל המשפחה של צ'רלס ריי, שבו נראתה משפחה שלמה בעירום, עורר את זעמו של הציבור החרדי, שאיים כי אנשיו לא יבקרו עוד במוזיאון; פסל של דמיאן הרסט, שבו הוצגה מעין זירת רצח, נחשב על ידי חלק מהקהל כמזעזע מדי, והיו פסיכיאטרים שטענו כי הוא עלול לגרום טראומות לצופים. צלמונה אומר שבכל המקרים הללו, הטענות היו מתלהמות והתבססו על מידע חלקי ולא מדויק.

■ שני ליטמן, "ח"כ ענת מאור מבקשת משר החינוך לבטל את התערוכה בתוך הקו", הארץ, 12.1.1997 עמ' ד'3

התערוכה אמורה להיפתח ביום ג' בלבד, אך מטבע הדברים היא מעוררת שערורייה ומתסיסה ניצולי שואה רבים עוד בטרם הוצבה. "חשבתי שכבר ראיתי הכל ~~באעבארץ~~ הזאת", אומר פרופ' חיים דסברג, לשעבר מנהל בית החולים עזרת נשים, "אדם שהציע למכירה סבון שהופק מיהודים, יצרני נעליים המתגאים שהעור שהם משתמשים בו הוא 'עור נאצי', אבל כעת מזמין אותי מוזיאון ישראל, המוזיאון הלאומי שלנו, להשתעשע בתמונה של ילדים המובלים לרכבת השמדה או לקשט את המגף של היטלר. שוב הופכים

אותי לקורבן, והפעם קורבן למתיחה, שאינני מבין את הראש המעוות שהגה אותה."... .."אינני אדם אלים" הוא אומר למראה החוברת, "אבל יש לי דחף לקחת את הספר הזה ולהשליך אותו אל הקיר." דסברג יליד הולנד, ניצול שואה, מטפל כיום בארגון 'עמך' בניצולי שואה בני הדור הראשון והשני... .פרופ' דסברג מבטיח שיעשה כל שביכולתו, כדי שהתערוכה לא תוצג בישראל. "אם פניה לשכל הישר, לרגש האנושי, לא תגרום להנהלת המוזיאון לסלק את החרפה הזאת, נזעיק את התורמים ברחבי העולם ונפעיל עליהם לחץ להפסיק את לתמוך במוזיאון. מעולם לא השתתפתי בהפגנה, אבל הפעם אשקיע את כל מרצי בכינוס אלפים, שיחסמו את שערי המוזיאון. אינני יודע אם אצליח, אבל אם לא תבוטל התערוכה, כף רגלי לא תדרוך שם לעולם".

■ יהודה קורן, כל העיר, 17.1.1997

תערוכתו של קציר נפתחה ביום שלישי שעבר למרות ההתלהמות סביבה. ניצול שואה אחד הפגין ומחה במוזיאון, ובכניסה לחלל הקטן שבו מוצגת התערוכה נתלה טקסט קצר, שהבהיר את עמדת התערוכה כביקורתית ולא כמאדירה או כמקבלת חלילה את הנאציזם. האופן האפולוגטי והמהוסס שבו הגן המוזיאון בתקשורת על עמדתו מקומם ומאכזב... .

■ סמדר שפי, "אמנות כהלכה", הארץ, 5.2.1997, עמ' ד'2.

ביום ג' אמור להיפתח במוזיאון ישראל "מיצב" הנקרא "בתוך הקו", פרי עמלו של האמן הצעיר,27, רם קציר: באחד האולמות יוצבו 18 שולחנות קטנים ועל כל שולחן עפרונות צבעוניים וחוברת ובה ציורים בשחור-לבן, אותם מתבקשים באי המוזיאון לצבוע, להנאתם. רק בעמוד האחרון של החוברת מסתבר, כי הציורים הועתקו מקטעי צילומים שהיטלר, גבלס וחיילים נאציים צילמו במלחמת העולם השניה. היד שמאכילה עופר קטן, בציור המקשט את כריכת החוברת, היא - בצילום המקורי - ידו של הפיהרר.

יש מאחורי המיצב פילוסופיה מעמיקה, על הניגוד שבין התום הילדותי לבין האכזרי שבאדם. או משהו כזה. יש פה גם חוש הומור מרתק: מה יכול להיות יותר מצחיק מנכד של ניצול שואה או נינה של קורבן שואה, הצובעים, לתומם, את העופר של אדולף?

רק יהודים מעוותים שעברו את השואה עלולים להאשים את האמן ברדיפה סדיסטית אחרי פרסומת, את אוצרת התערוכה בחוסר רגישות משווע ואת מנכ"ל מוזיאון ישראל במעילה בתפקיד.

אדרבה, צריך לעודד את המוזיאון הלאומי, בבירתו הנצחית של העם היהודי, להרבות בתצוגות המוכיחות שאנחנו משוחררים מטראומות העבר. אם יוכל מוזיאון ישראל להשיג עצמות של קורבנות השואה, אפשר יהיה להזמין ילדי גן שיבנו מהן ארמונות. וכדאי אולי לייבא גם שערות מאושוויץ. מוזיאון ישראל יוכל לתלות עליהן תמונות פוסט-מודרניסטיות.

■ יוסף לפיד, "טמטום מוזיאלי", מעריב, 19.1.1997

שמחה שירמן, מוזיאון בית יד לבנים, פתח תקווה, 1994

נשללה אפשרות הצגת עבודה בתערוכת איקרוס ודדאלוס

איקרוס. אני צלם, מה פירוש הדבר? האם אזיל דמעה מחר, 1994

S. **S**470430-940614

389**X**199 ס"מ

הדפסת צבע, דפי תנ"ך

לכבוד

קמרה אובסקורה

הגלריה

לידי מר שמחה שירמן

ולידי האוצרת סמדר שפי

מכובדי

נזדמן לאחד מחברינו, שוחרי אמנות הצילום לבקר בתצוגה התקיימת בימים אלה בגלריה שלכם. במהלך הביקור התעכב ליד שני הפרטים של מר שמחה שירמן, קומפוזיציה העשויה מדפי תנ"ך שנתלשו מתוכו, נגזרו לפי צורך המסגרת והמקום שהוקצב להם בתוכה והודבקו בה.

המבקר הביע את הזדעזעותו בפנינו על היחס הזה אל הספרים של עם הספר, הקדוש לו ומוחזק כקדוש גם ע"י העולם כולו.

למרב הצער, התופעה הזאת, מזכירה לנו, אסוציטיבית, את יחסם של צוררי ישראל, הנאצים ימ"ש, אשר כביטוי לרצונם להשפיל את כל קדושי אומתנו, תפרו חפצים שונים מקרעי גוילי ספרי תורה והציגום לראווה... .

מבלי להתייחס אל הערך האומנותי שיש ביצירה כלשהיא המושתתת על השפלתם של ערכים מקודשים, הייתי מצפה לו הייתם אוזרים עוז ומסירים מעיניהם של מבקרי התצוגה, פרטים הפוגעים כה עמוק בערכים המקודשים לעם ישראל ויקרים לו.

תודתי לכם מראש על התייחסותכם החיובית והאנושית לפנייתי זאת.

■ שמואל אלטלף, עו"ד, ראש המועצה הדתית, תל אביב 26.6.1994

ב- 94 הציג האמן שמחה שירמן בגלריה קמרה אובסקורה את עבודתו, "איקרוס", טריפטיכון שחלקו המרכזי היה דיוקן עצמי בעירום, שאליו חוברו כנפיים עשויות דפי תנ"ך. בתגובה קיבל שירמן מהמועצה הדתית בתל אביב מכתב ובו הוסבר לו בנימוס כי קריעת דפים מן התנ"ך היא פעולה שנהגו לעשות הנאצים. ההערה הזאת היא כמובן תגובה הגיונית ומקובלת, חלק לגיטימי בדיון ציבורי. תגובה פחות לגיטימית באה כמה שבועות אחר כך מצד מנהל מוזיאון יד לבנים בפתח תקווה, שבו נערכה תערוכה בנושא איקרוס ודדלוס. מנהל המוזיאון, מרדכי מרמר, הודיע מפורשות כי יצירתו של שירמן, למרות

התאמתה לנושא, לא תוצג בו בגלל העירום והשימוש במוטיב דתי. מרמר, העומד בראש המוזיאון זה 17 שנה, אמר השבוע כי לעירום בוטה או עיסוק ביקורתי בנושאים דתיים, "אין מקום בבית ספרנו". לדבריו, זו השקפתו של המוזיאון, שצריך להתחשב בדעת הקהל שלו. "האמנות גדולה ורחבה", אמר, "האוצרת של המוזיאון לא חייבת לבחור דווקא את העבודות הפרובוקטיוויות. אנחנו פועלים לפי השכל הישר ונמנעים מלבחור עבודות בעייתיות". לטענתו, הקהל המבקר במוזיאון מגוון מאוד, ומונה גם אנשים מן הציבור הדתי והחרדי. מרמר אמר עוד כי למרבה המזל אינו צריך להתלבט אם להציג יצירות אמנות של גדולי הציירים והפסלים בעולם, שפעמים רבות הראו את גוף האדם במערומיו. ממילא קלושים הסיכויים שיצירה כזאת תגיע למוזיאון. אם בכל זאת היתה נופלת לידי מוזיאון פתח תקווה הזדמנות שכזאת, אמר מרמר, "אולי היינו מציגים אותה, אם היה מדובר בעירום מעודן, מרומז".

■ שני ליטמן, "הכניסה בלבוש מלא בלבד", הארץ, 20.2.1997, עמ' ד'2.

מוטי מרמר, מנהל מוזיאון פתח-תקווה, מספר על "מלחמה קשה" עם מנהלה הדתי של מחלקת החינוך העירונית בעיר שארבעים אחוז מאוכלוסייה דתיים. "עם זאת יש לי הרגשה שאנשים מרשים לעצמם יותר מדי בשם האמנות. מחללים מיתוסים ופוגעים בדברים קדושים. אמנות היא אמצעי לתקשורת בין בני-אדם ויצירה המעוררת התנגדות מונעת תקשורת. יש טעם לפגם בחילול ספר התנ"ך (הכוונה ל'איקרוס' של שירמן - ל.ז). יש לשים גבול. אין לפגוע בטקסטים קדושים. דברים כאלה אין לעשות בשם האמנות", אומר מרמר.

■ ליאור זלטין, "אוצרים המנסים לא לזנות", דבר, דבר השבוע, 28.10.1994, עמ' 13-15

ארנון בן דוד, תאטרון ירושלים, 1990

הדפסים הוסרו וכרזות נקרעו

מדובר בשש עבודות של ארנון בן דוד: שני פוסטרים, הקוראים לשחרורם של אסירים פוליטיים, שתי עבודות גראפיות הכוללות את הכתובות "אף פרוטה למס הכנסה", "די לכיבוש", "נגד הכיבוש" "הלאה הכיבוש" ואת צירוף השמות אש"ף וה', שתי עבודות דיקט עם הכתובות "מדינת משטרה" ו-"**State Terror**".

... שתי היצירות הגרפיות הוסרו יום לאחר התלייה בידי האוצרת, ד"ר נועה אבירם פריצקי, ואילו גורלן של שתי הכרזות הנושאות את צירוף המילים אש"ף-ה', היה דומה ואף אכזר יותר: הן נתלשו מהקיר ונמצאו מקומטות בקרבי המאפרה הגולה שבקרבת מקום...

ביום שלישי השבוע, לאחר ששתי עבודות הוסרו ושתי עבודות נוספות נתלשו, הוצאו ב' הדיקטים לבקשת האמן.

לגרסת בן דוד, העבודות נתלו בנוכחות האוצרת ועל פי תאום בינה לבין בעלת הגלריה...

נועה אבירם פריצקי מוסרת את הגרסה החלופית הבאה: כאוצרת תערוכה בהיקף כזה, היא אפשרה לגלריות אוטונומיה בבחירה, להוציא את המקרה של בן דוד... שבו עמדה על שיתוף פעולה עם בעלת הגלריה בבחירה... ביום התלייה הביעה קורת רוח כללית מן הבחינה הוויזואלית גם לנוכח התצוגה המסוימת של בן דוד. בבוקר שלמחרת עברה ביתן ביתן... ולהפתעתה, הסתבר לה, שבשישייה של האמן כלולות שתי עבודות, שלא נבחרו על ידה.

שתי המסתננות הגרפיות הוסרו, כאשר השיקול לא היה, לדבריה, פוליטי או אידיאולוגי, אלא: 1. מערכת השיקולים שלה כאוצרת של תערוכה כה פלורליסטית, המחייבת בכל זאת האחדה מסוימת. 2. העבודות שהורדו היו, להתרשמותה פרובוקטיביות מדי.

■ כל העיר, יוני 1990

ארנון בן דוד, גלריה שלוש, 1990

בעקבות פשרה משפטית הוסרו\ נמחקו עבודות עם הכיתוב, "רבין רוצח"

בעלי גלריה שלוש בתל אביב הסכימו להסיר מהתערוכה המוצגת במקום את התמונות בהן מכונה שר הביטחון: "רבין רוצח".

כך נמסר אתמול במהלך הדיון המשפטי בבית משפט השלום בתל אביב בבקשת אבנר ארליך, בעל הזכויות בקומת המרתף שברחוב חיסין 5, בה שוכנת הגלריה.

בגלריה נפתחה ביום שישי האחרון תערוכה מעבודותיו של האמן ארנון בן דוד, תחת השם: "אף פרוטה למס הכנסה". התערוכה עוררה סערה... בשל מספר עבודות המוצגות בה והעוסקות בנעשה בשטחים ובנושאי דת ואמונה. כך, למשל, אחת העבודות מציגה גולגולת ולידה כיתוב "אלוהים" או תמונת סמיילי מודבקות בצד כרזות כמו "לעזאזל המדינה"...

ארליך ביקש להוציא צו מניעה, שיאסור להציג בתערוכה תמונות בהן מכונה שר הביטחון רוצח, מנהיג אש"ף, יאסר ערפאת נישא על כפיים, תמונות עם דגלי אש"ף ורישומים האומרים: "די לכיבוש", "חופש לאסירים פוליטיים".

הצדדים הגיעו להסדר פשרה שקיבל תוקף של פסק דין. על פי ההסדר תוסרנה התמונות בהן מכונה שר הביטחון יצחק רבין רוצח...

סיסמאות נאצה בנוסח: "הלאה רוצחים", "בוגדים" "שגרירות אש"ף" ו"טרור בשם האמנות", צוירו אתמול בליה על קירות הכניסה לגלריה.

המשטרה חוקרת מי כתב את הסיסמאות האלה.

■ ירח טל, הארץ, 13.2.1990

... ארליך: "במקרה ביום רביעי נכנסתי למרתף. אני רואה ארבעה כתמים שחורים ומתחת כל כתם שחור כתוב 'רבין רוצח'. אני אומר לה (נירה יצחקי, בעלת גלריית שלוש), מה זה? ולא שמתי לב שיש עוד תמונות שממש מכפישות את שם מדינת ישראל... כמעט חשבתי שאני בגלריה של הפת"ח. אמרתי לה, 'אני לא רוצה פה את התמונות האלה'...

יצחקי: "ארליך ראה את המוצגים בתערוכה והתרגז, איים בתביעה משפטית, ביקש שנוריד את העבודות, וטען שזו פגיעה במעמדו הציבורי, פגיעה והסתה נגד המדינה, הסתה פוליטית ואיך אנו מעיזים לתלות עבודות כאלה על הקיר. אני הודעתי לו בצורה חד

משמעית שאנחנו לא נוריד שום דבר מהתערוכה של ארנון בן דוד, ושאין לו בעצם שום זכות לבקר אותנו, להגיד לנו מה אנחנו נתלה כאן".

ארליך פנה ללכת, לא לפני שאיים בצו מניעה נגד התערוכה ובכך שיוריד אותה מהקיר ולא ייתן לה להתקיים. לפנות ערב הגיע לגלריה עם אדם נוסף חמוש במצלמת וידאו ויחד עברו מעבודה לעבודה וצילמו אותן, ללא בקשת רשות מבעלת הגלריה ו\או מהאמן. יצחקי פנתה לעורך דינה, וזה יעץ לה לוותר על "רבין רוצח", משום חוק לשון הרע והוצאת דיבה, וכך נעשה.

ארנון בן דוד: "כיסוי הכתובות נעשה ללא קשר ישיר לצו המניעה שהוצא נגדנו, זה נעשה עוד לפני כן, מתוך התחשבות במבנה של התערוכה, ביחס לעבודות אחרות... צו המניעה הגיע אלינו בדיוק כשהייתי עסוק בלכסות את הכתובות. התערוכה בכלל היא הרבה יותר חריפה ממה שהסתרנו".

... בן דוד: את העמדה שלי במצב כזה אני תופס כעמדה הגנתית. אני עושה את העבודות, מסתפק בזה, ולא חייב לנהל מאבקים כדי לשמור על המעמד החוקי שלהן. בפעולה של מר ארליך אני רואה פעולה שמבטאת אלימות מסוימת נגדי, נגד הגלריה, נגד נירה, כאשר למעשה אין לו עילה חוקית לפעול נגדנו. הוא משתמש בעצם ההגשה של צו המניעה כדי לאיים וכדי להטריד אותנו. התגובה הראשונית שלי הייתה כמו תגובה לאלימות. הייתה תחושה של חשיפה למשהו מאוד לא נעים, למשהו שלא לפי חוקי המשחק, ברור לי שהעבודות שלי אולי יכולות ליצור מצבים כאלה. אבל אני לא יכול למדוד את ההתפתחות של מצבים כאלה מראש. העולם שאני חי בו הוא לא עולם של אלימות אלא במודגש מצב של דו-שיח, של תקשורת. בקיצור, אני רוצה לגרור אנשים להתעסק באמנות במקום בפוליטיקה. אבל אני גם מודע לזה שהעבודות שלי, מבחינת האפקט המידי שלהן על מי שרואה אותן כפוליטיות הוא חזק."

■ סיגל רשף, העיר 16.2.1990

אמנות ישראלית על סף שנות התשעים, דיסלדורף, מוסקבה, ירושלים, אוצרת דורית לויטה, מוזיאון ישראל 1991

עבודות בודדו לאולם נפרד שנסגר כמה ימים לפני תום התערוכה.

ארנון בן דוד

Jewish Art, 1988

148**X**120**X**12 ס"מ

דיקט, בד, דיו, צבע, תת מקלע עוזי מפלסטיק

אלכס ליבק

פועל ערבי ישן בחדרו בתל אביב. 1989

40**X**30 ס"מ

צילום

מיכה קירשנר

הודה מסעוד מחנה הפליטים ג'בליה, 1988

120**X**120 ס"מ

צילום שחור לבן

עם או בלי זאבי, במוזיאון ישראל פינו השבוע את אולם בילי רוז, שבו הוצגו חלק מהעבודות הישראליות. מהתערוכה הרוסית יכולים המבקרים ליהנות עד ה- 9 בדצמבר. את סגירתו מיחסים במוזיאון למיצב מסובך, שיש לבנות שם לקראת התערוכה הבאה. יש

להבהיר מיד, שהתערוכה הייתה חייה בשלום לולא כמה עבודות שהוצגו באותו אולם , בלי רוז, עבודות שהתייחסו להיבטים אולי ישירים מדי ואלי ביקורתיים מדי לדעתו של "המבקר הנאיבי, הניזון מהזנת מציאות של גורמים פוליטיים," כפי שמגדיר זאת דובר המוזיאון, משה פרל. כמה מהמבקרים בתערוכה, רובם אישי ציבור ופוליטיקאים, כינו את החדר הזה חדר עבודות האינתיפאדה. אלה התייחסו בעיקר לעבודותיהם של ארנון בן דוד, דוד ריב, מיכה קירשנר ואלכס ליבק. המרגיזות במיוחד הן סדרת תצלומי אינתיפאדה של צלם חדשות, ליבק, ושתי עבודות, "ג'ואיש ארט" ו"פאק דה סטייט" של ארנון בן דוד.

עם סגירתו של חדר התצוגה הזה, יוסר גם השלט שנתלה בפתחו לפני כשלושה שבועות, חודשיים וחצי לאחר שהתערוכה נפתחה... ." העבודות המוצגות בגלריה זו הן חלק מתערוכת אמנות ישראלית על סף שנות התשעים" אומר השלט. "אין לראות בהן משום נקיטת עמדה פוליטית מצד מוזיאון ישראל, אלא ביטוי לחופש התרבות בו דוגל המוזיאון." העבודות אליהן מתייחס השלט הוצגו כולן באותו חדר ידוע לשמצה, "לא מתוך מגמה, "מסביר דובר המוזיאון, "לא התכוונו לכלוא את הפוליטיקה בחדר אחד ולתת לקהל להסתגף בה."

... שמועות מתוך המוזיאון טוענות שמאז שנפתחה התערוכה, החדר המדובר נסגר לקהל מפעם לפעם, תוך כדי שעות הפתיחה, בטענה שפסלו של מוטי מזרחי, שגם הוצג בו, זקוק לשיפוצים. דווח גם על טלפון זועם שקיבל מנהל המוזיאון, מרטין וייל, משולמית שמיר, שכבר בנתה לעצמה מוניטין של צנזורית חסרת פניות. ארנון בן דוד מצא את עצמו רדוף, כהגדרתו. לדבריו, כבר בפתיחה של התערוכה בדיסלדורף הגיעה אליו פניה לא רשמית מטעם האוצרת, ששאלה אותו איך היה מגיב לו היו מבקשים ממנו להוציא את העבודה "ג'ואיש ארט" מן התערוכה. "אם הייתי מוציא את העבודה הזו, כמובן שהייתי מוציא גם מייד את שאר העבודות," אמר בן דוד.

הסקנדל המעניין ביותר התרחש במוסקבה. מתחת לאותה עבודה, "ג'ואיש ארט", נתלה ברוסית כיתוב, שהביא מעין אינטרפרטציה חדשה לאמנותו של בן דוד ולדבריו... בפתק הובהר שמדובר באמנות אנטי מלחמתית. הכיתוב הזה לא נעשה על דעת האמן. לצילומיו של אלכס ליבק, המציג שני פלסטינים שנורו על ידי חיילי צה"ל ניתנה כותרת חדשה: "שני פלסטינים שנורו". על ידי מי?

מתברר שאריה לוין, הדיפלומט הישראלי הבכיר ביותר בברית המועצות, הגיע לתערוכה קצת לפני הפתיחה, ונרעש עמוקות מתוכן העבודות של בן דוד וליבק. הוא ניסה לסלק את

העבודות האלה, אבל בזכות התנגדותם של האוצרת ווייל, נמנעה הצנזורה. אנשי משרד החוץ, שהבטיח להשתתף במימון התערוכה היקרה, מחו בפני המוזיאון על כך שהתערוכה לא מספיק לאומית, והמשרד הודיע על הסרת התמיכה...

אלא שהקונסול לוין אינו הצנזור האחרון. גם חבר מועצת העיר ירושלים, אלישע פלג... בהצעתו לסדר היום שהופנתה לטדי קולק... כותב ש"מכיוון שמארגני התערוכה לא רק שחרגו מכללי ההגינות והאיזון הצפויים גם מן העוסקים באמנות, הרי שבשם האמנות ם מציגים תמונה מעוותת ומסולפת, המשקפת לכל היותר את גישת המיעוט שבמיעוט בחברה הישראלית... ." "הלקאה עצמית" כינה פלג את התערוכה, וגם "מזוכיזם הגובל בחרקירי ציבורי." בנוגע לצילומו של ליבק המציג, פועל ערבי ישן בחדר בתל אביב, הוא ספק שואל ספק מיתמם: "האם מישהו הכריח אותו לישון שם? האם זה מה שמאפיין את אורח החיים בארץ, האם אין הנהלת המוזיאון סבורה כי בתערוכת אמנות ישראל יש לשמור על איזון?"

... ליבק כבר מזמן הפסיק להיעלב... "אני, כחיה עיתונאית חשוף כמעט כל הזמן לרדיפות מהסוג הזה ואפשר לומר שאני די עייף מזה."

■ שלומית סנדר אלטמן, העיר 6.12.1991

מדינת ישראל, לזכותה, היא ליברלית ביותר כלפי ביטוי אמנותי. ואכן, זהו תחום שבו אסור שתהיה צנזורה פוליטית-ביטחונית כלשהי... רוב היצירות מהסוג הזה המוצגות בישראל אינן אלא שרידים של "אמנות המחאה" ... מבחינה פוליטית, ולרוב גם אמנותית, הן שייכות לפח האשפה של ההיסטוריה. אבל כל עוד יש בורגנים התאבים להזדעזע על ידיהן ומוכנים לשלם בעבור התענוג, אין סיבה שאמנים בעלי כשרון מזערי המצליחים להסוות תעמולה כאמנות לא ימלאו כיסיהם. אך המקום הנאות היחיד להצגות אלו היו גלריות ותיאטראות פרטיים. לא יעלה על הדעת שמשלם המסים יתבקש לשלם בעבור תערוכות המלעיזות על המדינה, ושהן תוצגנה במוזיאונים הנתמכים ע"י המדינה.

■ דוד בר-אילן, "ישו פלסטיני נצלב במוזיאון ישראל", מעריב, שבת, 1.10.1992, עמ' ב- 1.

השתלחותו המצטדקת של רחבעם זאבי באמנות המוצגת במוזיאון ישראל במסגרת התערוכה הישראלית-רוסית, מסתכמת במספר שאלות שהוא מפנה אל האחראים

ל'שערוריה': "זוהי הבשורה שלכם לעם בישראל וגם לייצוא בחו"ל? את זה מציגים בכסף ציבורי? זהו כרטיס הביקור של האמנות הישראלית?". בשאלותיו אלה מניח זאבי, שלאמנות חייבת להיות איזו בשורה לאומית, המתאימה גם לייצוא אולי כזו שתסווה את 'הבשורה' של זאבי ודומיו, המגיעה לידיעת תושבי ישראל והעולם גם ללא מסננים אמנותיים. מהתקפותיהם של גורמים שונים בממסד הפוליטי על תערוכה זו וממקרים דומים בעבר, משתמעת הציפייה, שהאמנות לא תראה לנו את מה שאנו כבר יודעים; שהתרבות לא תתערב... .

טענת השימוש בכסף הציבורי לעניינים 'לא ראויים', אותה מעלה זאבי, מוכרת למדי ולא רק אצלנו (תיקון הלמס, ארצות הברית) אך זוהי חרב פיפיות ככלות הכל, זאבי מכהן כשר בממשלת ישראל ועומד בראש מפלגה הזוכה במימון מפלגות וכל זאת מכספי ציבור, כולל המיסים שמשלמים אמנים ואנשים רבים, שאינם מאושרים מהשימוש שהוא עושה בכספם.

בתפקידו כמנהל מוזיאון מנע זאבי כל ביקורת ציבורית על מעשיו בכספי הציבור. אולי סבור זאבי, שהוא מבין נכון יותר כיצד לנצל כסף ציבורי מאשר ראש עיריית ירושלים, מנהל מוזיאון ישראל או שר החינוך; אלא שבשיטה הדמוקרטית, שבה אין הסכמה מקיר לקיר על כל פעולה ועניין, מן הראוי שאנשים המייצגים קבוצות מיעוט, כמו זאבי, ייקחו זאת בחשבון ויגנו על זכויותיהם של מיעוטים אחרים, אמנים, למשל. יותר מכך, אנשי ציבור וממשל, האחראים יותר מכל על פיזור כספי ציבור משיקולים ואינטרסים שונים ומשונים, דווקא הם אלה שצריכים להיזהר במיוחד בטענותיהם על בזבוז כספי ציבור.

■ "תוכן ודבר המערכת", חיים מאור, עורך, סטודיו, גיליון מס' 27, נובמבר 1991, עמ' 4-5

בסטודיו 68, במדור שדה, מזכיר איתמר לוי ליגאל צלמונה שביתן בילי רוז נסגר ב- 1991 בשל הביקורת שעוררו עבודותי ועבודותיו של אלכס ליבק. יגאל צלמונה ענה לו, שהטענה שהמוזיאון סגר ביתן בגלל ביקורת שעוררו עבודות מסוימות היא שקר... "מעולם לא היה כדבר הזה במוזיאון ישראל". ובכן הגרסה שלי קצת שונה.

התערוכה "אמנות ישראלית 1990" נפתחה בדיסלדורף, משם עברה למוסקווה ולבסוף הגיעה למוזיאון ישראל, שם הוצגה בו זמנית עם תערוכה של אמנים רוסים. (התערוכה

הישראלית נערכה בשיתוף עם מוזיאון ישראל). כבר במוסקווה הייתה התערבות של השגרירות הישראלית בהסברים של תכני העבודות... בטקס פתיחת התערוכה אמר הקונסול, שהעבודות בתערוכה אינן מייצגות את דעת הרוב בישראל.

כשהגיעה התערוכה לישראל והוצגה יחד עם התערוכה הרוסית, שמתי לב שחלק מן העבודות הישראליות הוצגו במפלס העליון וחלקן בביתן בילי רוז... . כל העבודות הפוליטיות בודדו... היו תגובות קשות לעבודות שהוצגו בבילי רוז מצד רחבעם זאבי, חבר מועצת העיר אלישע פלג והג'רוזלם פוסט... לא מצאתי לנכון להתערב בענייני התערוכה עד שנודע לי ממקור מקורב למוזיאון, שבמהלך התצוגה ובעת ביקורים של אחמ"ים, אנשי ה-UJA ואחרים, נסגר הביתן ואילו חלקה האחר של התערוכה נותר פתוח.

כמו כן נמסר לי שיש כוונה לסגור את ביתן בילי רוז בתחילת דצמבר 91', כשבועיים לפני תום התערוכה. נודע לי גם ש"מסתובב" במוזיאון מכתב של שר החינוך דאז זבולון המר, ובו איום ברור, שאם בעתיד יוצגו עבודות מסוג זה במוזיאון, ישקול המשרד את תמיכתו בתקציב המוזיאון. טלפנתי למרטין וייל מנהל המוזיאון ושאלתי אותו אם הדברים נכונים. מרטין וייל הכחיש, אך סיפר שיש עליו לחצים, ולדוגמה סיפר לי ששולמית שמיר, אשת ראש הממשלה דאז, טלפנה אליו והתלוננה באוזניו על העבודות בתערוכה.

בתחילת דצמבר 91' נודע לי שאולם בילי רוז אכן נסגר כשבועיים לפני מועד סגירת התערוכה. היות שקשה לתל אביבי להיות נוכח כל יום בתערוכה בירושלים כדי לבדוק אם היא אכן פתוחה לקהל, אני נאלץ לסמוך על המקורות המהימנים שלי בעניין זה. אני סבור שביתן בילי רוז אכן נסגר לסירוגין בעת התצוגה ונסגר כליל כשבועיים לפני תום התערוכה בשל הלחץ שהופעל על המוזיאון. לדעתי הייתה בהתנהגות המוזיאון אז משום הפרה של ההסכם הנובע מנסיבות ההזמנה של השתתפותי בתערוכה. בעקבות מקרה זה אני משתדל שלא לעבוד עם מוזיאון ישראל.

■ ארנון בן דוד, סטודיו מס' 70, מרץ-אפריל 1996, עמ' 14

טולי באומן, מוזיאון לצילום תל-חי, 1995

לא אושרה הצבת עבודה.

מבט נשי, 1995

עשר יחידות של 25X35 ס"מ

טכניקות שונות של צילום מוקדם.

העבודות דידקטיות בעיקרן, מדגימות טכניקות שונות של צילום ובדרך של הומור עוסקות באיבר הנשי ובסמלי לוגו. האוצר, זאב הרץ, תמך בעבודה ואישר את השתתפותי. כעבור מספר ימים קיבלתי הודעה טלפונית שמוכנים לתלות רק חלק מהעבודות ובשום אופן לא הסכימו לעבודה הנקראת "האישה הציונית". סירבתי והסרתי את כל העבודות מהתערוכה.

■ טולי באומן, ראיון מיוחד לתערוכת אסור, 29.12.1997

טולי באומן, תאטרון ירושלים, 1986

מיצב המורכב מתאי מאסר תעשייתיים הוסר והוחזר לאחר איום בפניה לתקשורת.

תאי מאסר טרומיים, 1986

מיצב

ברזל, עץ, פח, סורגים ומנעולים

המיצב הוסר לאחר פתיחת התערוכה. לאחר שנודע לי הדבר, במקום שירות מילואים בלבנון, טלפנתי אל התיאטרון לברר את פשר האירוע. שוחחתי כנראה עם אחד מאנשי האחזקה של המוזיאון שאמר שהתערוכה לא ראויה להיות מוצגת בתיאטרון ושהוא חושב שהיא הוסרה על ידי אנשי ביטחון שבדקו את התיאטרון לפני אירוע ממלכתי בהשתתפות ראש הממשלה. לאחר משא ומתן, ובצל אפשרות התערבות התקשורת ועולם האמנות, התערוכה הוחזרה למקומה.

■ טולי באומן, ראיון מיוחד לתערוכת אסור 29.12.1997

טולי באומן, פארק על שם יעקב חזן, אשדוד

עבודות חובלו, נשברו והושחתו מספר פעמים

מיצב לזכרו של יעקב חזן, 1996

עבודה סביבתית

פיסול בבזלת והתזת חול על קרמיקה

ב- 19 בינואר אמור היה להיחנך הפארק ע"ש יעקב חזן באשדוד, תרומת הקיבוץ הארצי לעיר. ב- 16 בינואר כבר לא היה מה לחנוך. טולי באומן, אמן... הוזמן בידי עיריית אשדוד והקיבוץ הארצי להיות אחראי לאמנות בפארק החדש... באומן סיים את העבודה על הפארק כשישה ימים לפני הפתיחה - הצבה של 44 פסלי בזלת חלולים, מלאים בריק ומעוקרים מכוחה של האבן הקשה... הוא הציב גם 19 אריחים וחרט עליהם מאמרותיו של יעקב חזן, ממייסדי השומר הצעיר.

ארבעה ימים לפני הפתיחה, 17 מתוך 19 האריחים היו מנופצים - מעשה חבלה שנדרש לו כוח עצום, ופסלי בזלת רבים נעקרו ממקומם ודורדרו באופן שסיכן פיזית את העומדים בקרבתם. החבלה נעשתה פעמיים. באחת הפעמים הבחין עד ראייה בצעירים דתיים מנפצים את האריחים שחובלו... הוגשה תלונה למשטרה, איש לא נתפס.

על הסיבה לפגיעה החמורה בפסלים ובאריחי הפארק באשדוד הועלו השערות שונות. היה מי שחשב שמדובר בעוינות של הדתיים כלפי מפלגת מרצ, שהייתה מעורבת בפרויקט, וכלפי החילוניות המוצהרת של מחבר הטקסטים. היה מי שסבר שאמרותיו של חזן - כמו "השלום הוא כורח חייה של הציונות", "איני סובל אנשים חסרי אמונה, נטשתי את אמונתי הדתית למען אמונתי ההומניסטית", "אינני מוכן להשאיר לדתיים את הקדושה ולנו החילוניים את אפרוריותו של העולם" - נראו פוגעות בעיני הדתיים. היו שטענו כי בעיר נפוצו שמועות כאילו הכתובות מהללות את ישו, וכי מקומיים פנטיים שיבשו את שם ספרו של חזן - ראשית חדשה - שממנו לקוחות חלק מהציטטות, וחשבו שמדובר בציטוטים מהברית החדשה.

לטולי באומן יש ניסיון מסוים בחבלות מסוג זה. בכפר קנא התבקש לעצב קיר תבליט, שמחבר בין שתי הכנסיות המקומיות. הוא עבד עם הטקסט של הנס בכפר קנא וקיבל אישור מהוותיקן לעבודתו. זמן קצר אחרי ההקמה, נוער מוסלמי דתי מהכפר שבר את הקיר וצריך היה להקימו מחדש.

... באומן מדבר בצער על אורח חיים וחינך של חלקים נרחבים באוכלוסייה הישראלית, שמאוימים על ידי כל דבר שאיננו הם. "זהו סוג של תרבות, שבה כל דבר 'אחר' מפריע להם. פחד מכל מה שהוא אחר. פגם נפשי. חולשה נפשית חדשה."

■ סטודיו מס' 79, ינואר-פברואר 1997

טולי באומן, גן הפעמון, ירושלים 1980

עבודה חוסלה בליל הצבתה.

ידידי האמנים, 1980

120X100X80 ס"מ

אבני בזלת, צילום על אבן, מוטות ובטון

העבודה מורכבת מצילומי אמנים, מבקרים ואוצרי אמנות מודפסים על אבנים. האבנים היו תקועים על מוטות שחוברו למשטח בטון. המראה הכללי יצר אשליה ברורה של בית קברות. בליל ההצבה נהרסה העבודה, כנראה על ידי גורמים דתיים. שאריות העבודה הונחו בין הפרחים ברחבת תיאטרון ירושלים ויצרו עבודה חדשה.

■ טולי באומן, ראיון מיוחד לאסור, 29.12.1997

איוי פוליג, קפה אפרופו, תל אביב, 1997

חרדים דרשו הסרת הפסל מחצר בית הקפה.

ראומה, 1995

1.90X0.50X0.40 מ'

יציקת ברונזה_

חרדים איימו על בעל בית פה בתל אביב, כי אם לא יפנה עד מחר פסל אישה המוצב בחזית בית הקפה, הם ידאגו "שעסקיו יפגעו". בסופו של דבר נכנע בעל בית הקפה ללחצים, והפסל יפונה עד כניסת השבת.

פסל האישה הוצב בחזית בית-הקפה אפרופו בבית חנה שבפינת הרחובות בן גוריון ואדם הכהן ביום ראשון השבוע. "סיכמנו עם הבעלים של המקום, שאנו מעמידים את הפסל למשך שנה", אמרת אוסי הלל, המנהלת העסקית של יוצרת הפסל, איוי פוליג. "מדובר בפסל מופשט, אמנותי ולא פרובוקטיבי. לכן הערכתי שלא מצפה לנו שום בעיה עם החרדים שגרים בסביבה".

אולם שלשום התבדו הערכותיה של הלל. "הגיעה למקום משלחת של חרדים שגרים בקרבת מקום, ואיימה על הבעלים כי אם לא יפנה את הפסל עד כניסת השבת , הם יפגעו בעסקיו... אני פשוט לא מאמינה שדבר כזה יכול לקרות בתל אביב".

■ שי אליאש, מעריב, 20.2.1997

"הכול בגלל האישה העירומה", אמר לי חרדי, ששוטרים דחפו אותו לחצר. "אתה רואה ליד הגופה של המתאבד עומד פסל של אישה ערומה? לפני חודש הקמנו על זה צעקות ואמרנו לקפה, שאם לא יוציאו את הפסל יהיו צרות גדולות"... .

■ יגאל סרנה, מעריב, 23.3.1997

"פסל בהיכל". תחת כותרת זו התפרסמה כתבת עמוד בשבועון החרדי "חדשות המשפחה", אשר תקפה בזעם את בית הקפה אפרופו בתל אביב. הכתבה התפרסמה ב-13 במרס, שבוע לפני הפיגוע.

בכתבה נאמר: ... .דומה שבעלי המקום מעוניינים לקנטר דווקא והפסל יוכיח... .בית הקפה עלה לאחרונה לכותרות בדרך הקלה ביותר - על גבו של הציבור החרדי. התקשורת דיווחה בחדווה שחרדים איימו על בעל בית-הקפה משום שהוא העמיד פסל בחזיתו... בניין וחצי ליד בית-הקפה עומד כבר 45 שנה בית הכנסת של חסידות וואסלוי. אפילו עוברי אורח חילוניים הזדעזעו כשראו את הפסל על יד בית הכנסת... ביום ראשון בלילה לפני מספר שבועות הקימו בחזית בית- הקפה את פסל התועבה. ביום שני נכנסו כמה יהודים מבוגרים ובצורה מכובדת ביקשו להסיר את הפסל. הם ביקשו זאת בצורה מנומסת אך בהחלטיות. האחראי על המקום אמר מיד עם כניסתם, שהוא מבין שהם באו בקשר לפסל. בהתייחס לתביעתם ענה, שידבר על כך עם ההנהלה. לאחר יום התקשר יהודי מהאזור וביקש לדעת מה הוחלט. התשובה שהוא קיבל: אם תבואו עוד פעם, נוסיף עוד שני פסלים. היהודי הגיב בתדהמה ואמר שלא ידע שזו הגישה, ושיצטרכו לשנות את דרכי הפעולה... הרושם המקבל הוא שכל ההצגה בוימה במטרה לעשות פרסומת לבית הקפה, על גבם של היהודים החרדים".

משה גרילה, עורך "חדשות משפחה", האם בעצם ניבאתם את מה שיקרה, שבוע לפני המקרה?

"עדיין מותר לנו להביע ביקורת. אנו לא קוראים בקפה ולא פונים לידיעונים או לאסטרולוגים"

האם בית הקפה נענש על חטאיו?

"אם הייתי יודע זאת, הייתי האלוקים בכבודו ובעצמו. אני נמצא על הארץ ואני לא על תקן של האלוקים או של אחד משריו".

במכתב לבעלי רשת אפרופו ולרבני העיר כותב חבר מועצת העיר אבי וייצמן (שי), בעקבות הכתבה ב"חדשות המשפחה": " אין אני מחשב חשבונות שמיים חס ושלום אבל לפעמים יש סימנים שהם כל כך צורמים לנשמה היהודית. אי לכך ברצוני לעורר אתכם בעניין זה ואולי תחשבו על צירוף המקרים ואלי זה אותות משמיים שעם ישראל צריך יותר לשים לב לכבד את קודשי ישראל, שבתות וימים טובים"

וייצמן מציע לבעלי אפרופו להסיר את הפסל, ובכך "תגבירו אהבת חינם באזור וכבר אמרו חז"ל שבזכות אהבת חינם ניגאל ונזכה לביאת גואל צדק ובניית בית המקדש אמן".

■ אבי כפירי, כלבו, 28.3.1997

אביטל גבע, גלריית הקיבוץ, 1978

נאסרה פעילות של הדפסת פרסומים ודיונים בנושא השלום

כרזת טמטום

בחודש מרץ אמורה הייתה להיערך בגלריה "הקיבוץ" תערוכה בעלת מסר פוליטי על השלום ועל המפריעים למהלכי השלום.

מזכירי התנועות הקיבוציות אמנם אמרו מפורשות שבגלריה הזו לא יעסקו בסימפוזיונים על נושא השלום, או כל שיחה פוליטית ובוודאי שלא בנושא מי מפריע היום למהלכי השלום.

קבוצת האמנים החתומה מטה, החליטה להיכנס לויכוח גלוי עם התנועות והשמאל בארץ, באשר נראה לנו תמוה, מפתיע ולא מציאותי, שדווקא בחודש זה, עם התמססות הסיכויים והתהליך של יוזמת השלום, ימנעו מאתנו ודווקא בגלריה זו לעורר את השאלות האלה בציבור.

... בעלי הגלריה סגרוה ברגע שאמרנו להחתים בגלריה על מכתב הקצינים ולצייר פלקטים הקוראים לאנשים לבוא להפגנה בכיכר מלכי ישראל וזוהי רק דוגמא. כל הדרך הייתה סוגה בוויכוחים ואיומי סגירה.

... האם הגלריה היא מקום קדוש?

האם הגדרת האמנות הן לוחות הברית?... .

■ כרוז אל הבאים לדיון על אמנות פוליטית, צוותא, תל אביב, 1978

משה גרשוני, מיכה אולמן, דב הלר, אביטל גבע, גדעון גכטמן, מיכאל סגן כהן, דוד נתיב, יעקב חפץ, דוד סרג', גלעד עברון, דב אורנר

ובכן מזכיר הקיבוץ המאוחד ומזכיר הקבוצות והקיבוצים שייכים כנראה למחנה המתנגדים למאבק על השלום. וכיוון שגם "נציגנו תמך בדעה זו" - ואני יכול לאשר "נציגנו" הוא נתן פלד, מזכיר הקיבוץ הארצי, ואני מרשה לעצמי להוסיף עוד נציג קטן, רכז מחלקת התרבות של הקיבוץ הארצי, היינו, אני עצמי - הרי מחנה השלום הצטמק עד מאוד, ונשארו בו רק אביטל גבע ורעיו, והמצב עגום.

אעדיף לדבר בשם עצמי ולא להתחמק: אכן אני מתנגד לסימפוזיונים פוליטיים בגלריה. תמכתי ואיתי יחד תמכו עמיתי ביתר התנועות ב"מרתון השלום" המוצע בגלריה "הקיבוץ". כשמדובר היה בתצוגות, בביטוי המאבק לשלום בדרך האמנות הפלסטית. לשם כך קמה הגלריה, לכך היא בנויה.

ויכוחים פוליטיים, סימפוזיונים פוליטיים אינם צריכים להתקיים בה...

גלריה שאין לה הנהלה פוליטית כל שהיא - אינה יכולה לקיים דיונים וויכוחים פוליטיים. שהרי ויכוחים אלה חייבים להתנהל במסלול כלשהו.

או, אולי סובר אביטל שיש לפתוח את הגלריה כאכסניה לכל נואם, כלומר, מעשית למסור אותה לידי מצפן ורק"ח המחכים להזדמנות כזאת, ומכונת השכפול שהובאה (בניגוד להחלטת שלושת מזכירי הברית) תתחיל לפלוט כרוזים שגם אתה, קורא נלהב, לא היית חותם עליהם ולא היית רוצה שהם יופצו מאכסניה קיבוצית...

ובכן מה אתה מציע אביטל? נקיים הנהלה פוליטית לגלריה? לאן ילך חופש האמנות? לא נקיים - כיצד תישמר בפני השתלטות חוגי מצפן ודומיהם...

עיקרון חופש האמנות בגלריה גדול דיו... בתנאי שלכם, ציירים, יש מה להגיד דרך אמנותכם. ולא בכרוזים ודיבורים.

■ יוסף נצר, חותם, על המשמר, 31.3.1978

אביטל גבע, הטלוויזיה הישראלית, 1974

לא שודר ראיון עם ירון לונדון במסגרת תוכנית "טנדו"

לשונות פרה

אביטל גבע הוזמן על ידי ירון לונדון להופיע בתוכנית "טנדו". תחילה סירב, אבל בלחץ הפצרותיו של לונדון הסכים להופיע - עם שהוא מבטיח לו "הפתעה". ההפתעה, כפי שגילה ירון לונדון רק ביום ההקלטה הייתה טמונה בשקית. היו אלה, כמובן, לשונות הפרה. התנאי שהעמיד אביטל גבע לירון לונדון היה, ש"הפסל שלו", כלשונו, יופיע בתוכנית במקומו. אצל לונדון התעוררו פקפוקים רציניים, אבל בלחץ הנסיבות והזמן הסכים. יהודית לוץ, מפיקת התוכנית, התנגדה בכל תוקף ומשלא התקבלה דעתה - התפטרה. התוכנית הופקה כשהמצלמות מכוונות על הלשונות ואילו אביטל גבע משיב על שאלותיו של המנחה כשהוא נסתר מהצופים. השמועה על הראיון המוזר פשטה חיש באולפני שירות השידור ועל ירון לונדון הופעלו לחצים "כבדים למדי", לדבריו, לגנוז את התוכנית. לבסוף השתכנע, ואכן גנזה. לאחר חודש קיבל ירון לונדון חבילה בדואר ובתוכה בשר לשונות מעופש, ללא מילות הסבר.

■ צבי ינאי, מושג 5, אוקטובר 1975

1973 - אביטל גבע מציג בבית-האמנים הירושלמי אקוואריום ובו לשון-פרה משומרת. ברקע החברתי של אותם ימים, 'הפנתרים השחורים' של ירושלים עושים מעשים בין שכונות קטמון ורחביה, והאמן המפ"מניק מעין-שמר מזדהה: הוא מציג לשון-פרה כהתרסה נגד מזון בורגני גבוה וכנגד שמרנות (שימור), וגם כמטאפורה ביקורתית של מלל וליקוק (לשון) למערכות למיניהן. המבקרת הירושלמית הוותיקה, מרים טל ז"ל, הייתה בהלם. לתוך מעוזה בית-האמנים, הוחדר שיקוץ לשונות-פרה. לא, יש גבול לכל תעלול. מרים טל יצאה במתקפת שצף-קצף: "אנטי-אמנות בבית-האמנות", הייתה הכותרת. "תערוכה זאת היא

שערורייה במלוא מובן המלה", קבעה המבקרת. "אינני מוכנה לראות בלשונות-פרה חומר גלם ליצירת אמנות"... ואפילו: "לשם מה היה צורך לבזבז כמות ניכרת של בשר מצוין...?"

■ עפרת גדעון, "כחומר (כל חומר, לעזאזל!) ביד היוצר", משקפיים, גליון מס' 11, דצמבר 1990 **,** עמ' 9-17

חיים מאור, כתב העת שדמות, 1983

לאחר פרסום העבודה, תפילה תפלה = עבודת גוף, בגיליון פ"ה, בוטלו מנויים והמערכת התנצלה בראש גיליון פ"ו.

ב"ה

לעורכי "שדמות".

הייתי בין קוראי "שדמות" מראשית.

מעתה נוקט אני בלשון עבר: "הייתי" כי אינני רוצה מגועל זה יותר, בביתי. אם התיימרתם להיות פה לתנועה הקיבוצית, הרי שהרחקתם מהעיתון (שמא זאת כוונתכם) ע"י פגיעה בכוונה בקדשי ישראל - כל מי שמסורת ישראל יקרה או חשובה לו.

לשם מה "תפילה תפלה"?

על שום מה סכלות שכזאת? לעג כה זדוני... רק כדי להוסיף שנאת חינם בתוכנו? מה יכול אני לומר? הצלחתם!!

אינכם שייכים לעם היהודי - הנכם רומסים כל דבר ששמר עליו!! אנא, לכו רדו מארצנו, אולי הגלות תטהר קצת את נשמתכם... אין מקומכם כאן במולדתנו... .

■ לא להתראות, אהרון שחק, קיבוץ שדה אליהו ח' תמוז תשמ"ג

... אני מתהלך עם תחושה קשה מאוד ביחס למה שקורה לאנשים רבים וטובים בקיבוץ הדתי ומעבר לו בנוגע ל"שדמות". תחושה קשה - מפני שגם בי, באיזה שהוא מובן, פוגעים הדברים... אינני אדם דתי אבל התמונה בעמוד 50 פגעה בי. האחריות היא שלנו - של כלל חברי המערכת. ונראה לי כי לא נוכל להתחמק ממנה.

עלינו לפרסם, בראש הגיליון הבא של "שדמות" התנצלות ברורה וחד משמעית, על פרסום תמונה זו. לתחושתי העמוקה - זו הדרך היחידה הפתוחה בפנינו כדי לטהר את עצמנו - וקודם כל בפני עצמנו! אנו קרבים ליום הכיפורים, ומן הראוי שגם אנו, כחברי מערכת "שדמות", הרואים עצמם קשורים בלב ובנפש אל הממד היהודי בחיינו, נכפר על פגיעה בזולת.

אנו מצויים במאבק קשה ביותר כנגד מגמות הסיפוח והשליטה על מיליון ערבים. נראה לי, שדווקא מאבק זה מחייב אותנו לנטות גשר כלפי אותם חוגים דתיים היכולים ומעונינים להוות לנו בני ברית בכך - וישנם כאלה, גם בקיבוץ הדתי וגם מחוצה לו. אל לנו לשרוף גשרים עם כלל הצבור הדתי וללכדו נגדנו.

■ שלכם, גבי רשף, עין השופט (חבר מערכת).

מערכת "שדמות" מתנצלת, מעבר לכל ויכוח, אמיתי או מדומה, בפני קוראיה שנפגעו מפרסום היצירה בחוברת פ"ה, עמוד 50.

■ מערכת שדמות

... היצירה היא "חומר גלם" המקבל את ליטושו הסופי אצל הצופה. מערבותו של הצופה ביצירה עלולה, כמובן, "להפיל בפח" יצירה " תמימה" ולתת לה משמעויות שונות ומשונות. זהו הימור שהאמן נוטל על עצמו... האמן מקווה שהקהל... יפענח את ה"קודים" וה"צפנים" שבעבודה ב"גובה העין שלו", כלומר במידת האינטליגנציה הראויה לו. לשם כך צריך כמובן לרצות לפענח. בעידנא דריתחא קשה לעשות זאת.

מן המכתבים אשר קיבלתי בתגובה לעבודתי בעמ' 50 ב"שדמות" פ"ה, ברור לי כי כותביהם פענחו את העבודה בדרך פשטנית ומעוותת תוך היאחזות באסוסיציה ראשונית מעולמם היום יומי (תפילין) ו"התחממות" שסנוורה את עיניהם: "יש כאן חילול קודש! טפו, טפו,טפו! לא מסתכל וזהו!"

... אולם, כאשר הדת נתפשת להדגשים של חומר, אדמה קדושה, אבנים ואבזרי פולחן, היא כובלת את האדם ורוח אמונתו... .

יש, אולי טעם לפגם בהדפסת התמונה ב"שדמות" ללא הסבר הממקד יותר את "קבוצת ההתייחסות והראייה - אוכלוסייה דתית "חפה מפשע" נפגעה מהעבודה... יחד עם זאת אינני מקבל את התפיסה הרואה ב"שדמות" ה"חילונית" מסגרת שאיו לה זכות לבקר.

לדעתי, מערכת "שדמות" איננה "אגרסיבית כלפי הדת היהודית", אך היא ביקורתית וחריפה כלפי "נציגיה עלי אדמות", החברה הרבנית וקיצוניה. זוהי זכותה וחובתה הלגיטימית. חסידות אינה חסינות. אינני חושב כי "כתב העת "שדמות" התדרדר בידי חברי מערכת נעדרי רגישות. כתב העת "שדמות" איננו זקוק ל "טיהור נשמתו בגלות" ואיננו "רומס את הדברים ששומרים על עם ישראל ". לדעתי ההפך הוא הנכון. "שדמות" מתעלה על עצמו בחיפושיו אחר ניצוצות האור, הרגישים בעם, המחפשים איש את רעהו באפילת האטימות והטמטום.

■ חיים מאור, מתוך תגובה למכתבי קוראים על עבודתי ב"שדמות" פ"ה עמ' 50.

שדמות, פ"ו 1983

לפני ימים מספר קיבלתי מכתב ממזכיר בני עקיבא והוא מודאג: בחוברת "שדמות"... יש עמוד מצולם והוא פוגע בקודש; תמונת עירום המחללת את התפילין... אנשי "שדמות" חצו את הגבול, מתדרדרים בתהום, שאין ממנה שיבה. "כאן יש ביטוי שטנה נורא כנגד היהדות, כנגד אחד מסמלי העולם היהודי בכל הדורות... נופצה האחדות לרסיסים, קראו תגר על יכולת הקיום המשותפת. פגעו נואשות ואנושות בקדשי ישראל ובכל מי שאלה עדיין יקרים בעיניו."

... אני רוצה להודות, כי גם בי תקע צילום זה מדקרה... חזרתי והסברתי לעצמי מדוע ולמה, ומה הוא רצה להגיד ואיך אמר. ושיננתי לעצמי את מה ששיננתי על חירות היוצר, ובכל זאת הכאיב הדבר, הכאיב מאוד... אולם אני מודה: אמנות מגויסת מסוג זה מחדדת אמנם את נושא המאבק, אך תמיד מסגירה את השער פרוץ בפני אלימות אחרת שאיננה מהססת כלל.

... ההזדעקות להגנת הקודש חשובה, אך חשוב שיהיה המחנה טהור... התפילין הוא של כולם. אך בתנאי שההומניזם הוא של כולם. לא ההומניזם כהשקפת עולם בלי אלוהים, אלא ההומניזם, בנקודת מוצא לעמדתו של היהודי כלפי שאר בני האדם... חשוב, שבני

עקיבא, הכוללת כתנועת נוער מעבר ל"גוש אמונים", תעמוד על כך, כי הקדושה אינה נגמרת בפולחן. כי דברים כמו הג'וקים למיניהם, כל שפה המכפיפה אנשים להגיון של גאולה, ועושה אותם ללא אנשים, היא לא פחות נוראה מתמונה מבחילה זו... .

■ מיקי צור... ... ...

דב אור נר, גלריית הקיבוץ, 1979

עיתון על המשמר סרב לתת כיסוי לפעולת זבח בגלריה בטענה שאינה קשורה לאמנות.

זבח בגלריה, 1979

מיצג

בשנת 1979 במסגרת פעילות מוזיאון המוזיאונים בגלריית הקיבוץ וסיכום פעילות הקשורה במזון, נערך מיצב במסגרתו שחטתי כבש, הכבש בושל ונערכה ארוחה שהוגשה לנוכחים בגלריה. רוב העיתונים, מלבד עיתון דבר, לא פרסמו פרטים על האירוע. בעיתון על המשמר (עיתון התנועה של דב אור נר חבר קיבוץ חצור) נתקלתי בהתנגדות בוטה לפרסום העבודה. הטענה העיקרית של העיתון הייתה שהאירוע מזעזע, שאין בו כל קשר לאמנות ולכן נמנעו מפרסומו.

■ דב אור נר, ראיון מיוחד לתערוכת אסור, 2.11.1997

תושבים תבעו הסרת פסל חוץ

.

"לך לעזה", צעקו לו ברמת-אביב

שלא ברצונו חרג בן-דוד לפני שנתיים מטורי האמנות, והיה לאייטם חדשותי. זה קרה כתוצאה מכך שקבוצה מתושבי רמת-אביב התנגדה בתוקף לפסל שהציב בכיכר רקנאטי. "זה עב"ם בצבע תכלת מזעזע, הראוי לשמש להברחת עין הרע", כתבו התושבים בעצומה לעירייה, ודרשו את סילוקו של הפסל.

בשעות היום הוא שקד בכיכר על הפסל, מתעלם מאלה שצעקו לו: "לך לעזה!", "מי צריך פה את הצבע הערבי הזה?", "למה שלא תתלה דגל אש"ף?". בסבלנות, הוא חיבר אחת לאחת את דמויות המתכת הדקות המשלבות ידיים. בלילה היו באים תושבים, מעקמים ושוברים לו אותן וזה קרה, כאמור, ברמת-אביב... "התושבים", אומר צדוק בן-דוד, "לא התבוננו בצורתו או בתוכנו של הפסל, שהוא קליל וחייכני, וראו רק את התכלת. איש אחד, שהתעצבן בעיקר מזה שאני לא מתרגש מגידופיו, צעק לי: 'אם אתה לא זז מפה, אני עולה עליך ועל הפסל שלך עם הג'יפ שלי.' "אומרים שאנשים מתנגדים לדברים מחמת הבורות, אבל ברמת-אביב גרים אנשים משכילים, שנחשבים תרבותיים. כאלה שאומרים שהם מבלים בחו"ל בתיאטרונים וגלריות. אם זה נכון, איך יתכן שהם לא ראו שם את העבודות שלי, ולא ידעו מי אני?

"התשובה היא, שהם התייחסו לתווי הפנים ולעור הכהה שלי, ואני מודה שההערות הגזעניות היו מעליבות. במתח החיים כאן, כשכל עניין הופך לעימות פוליטי מר, אנשים שוב איבדו את הפרופורציות. תכלת הוא צבע כל-כך תל-אביבי: הוא מסמל ים ושמיים, מקרין שלווה

ואופטימיות - אבל אצלנו כבר לא רואים את כל זה. היום, מאחורי כל כחול מסתתר ערבי. זה נורא. מה קרה לנו?

■ יהודה קורן, "הצדוק ניצח", מעריב, מוסף שבועות, 10.6.1997

תגובה

לצערי, כרוב להיטותה להגן על קומץ אנשים גזעני, גס רוח וחסר תרבות, התעלמה הכותבת ממספר עובדות וניסתה לטשטש את האירועים הבלתי נעימים מבלי לבדוק את הדברים, ולכן אני חש צורך להעמיד דברים על דיוקם.

1. התקנת הפסל ארכה שבוע ימים, שבמהלכו עברתי חוויה משפילה מאין כמוה כשחלק מהתושבים התגלו במלוא כיעורם, החל בהערות גזעניות שכוונו לעברי ועד לשבירה ועיקום של חלקים מהפסל.

2. חלק מאותם מתנגדים כרך את דעותיו הגזעניות במהות היצירה ותכניה. לא נעשתה כל הפרדה בין מוצאו של האמן לבין היצירה. "כחול ערבי" ו"רקמה תימנית" היו רק מעט מכינויי הגנאי, כשחלק נכבד מהביקורת נעשתה לפני השלמת הפסל.

3. צר לי שהכותבת החליטה להגן על אותם אנשים תחת לגנותם, בעצם הטלת ספק אם דבריהם אכן נאמרו ובלי לפנות אלי כלל לשמוע את תגובתי. אפילו נוסח העצומה שהפיצו החושבים נגד הפסל, המלגלג על אמונות תפלות של מזרחיים - "כחול נגד עין הרע" - זוכה להגנה תמוהה כ"סגנון העשוי להתפרש כגזעני". או "התבטאויות גזעניות לכאורה". או "גזענותם, אם ישנה". או "יעקב אגם לא היה תימני". מה הקשר? האם זה מוכיח שבמקרה שלי אמירות כאלה לא נאמרו? לא היה מאושר ממני אם הדברים לא היו נאמרים או אם מדובר היה בתגובות ספורות בלבד. עד כה מוצאי לא השפיע כהוא זה על דרכי האמנותית בארץ ובוודאי שלא בחו"ל. לשמחתי, נוכחתי לדעת שיש מספיק אנשים בשכונה ומחוצה לה שהזדעזעו מהתבטאויות אלה והגיבו בהתאם, גם אם תגובותיהם מטבע הדברים היו קולניות פחות... ..

8. הנושא העקרוני, המהותי והחשוב ביותר שצריך לעמוד לדיון הוא הדמוקרטיה באמנות. נראה שהכותבת מזדהה עם אותו ציבור הסבור שהכנסתי לו קישוט לסלון בצבע שאינו תואם לכורסה. מתפקידה של אמנות, להבדיל מעיצוב, לעורר ריגושים שונים אצל הצופה ולעתים אף התנגדות. ההתמודדות לא תמיד קלה. אף שהפסל המדובר עצמו קל לקליטה במבט ראשון, הוא קשה יותר לעיכול במבט שני. לשמחתי, צורתם וצבעם של פסלים אינם חייבים עדיין לעמוד למשאל עם, גם אם הם עומדים ברשות הרבים. אחרת, אינני מוצא שום סיבה שלא להעמיד את שאר תחומי האמנות לשיפוט הרחוב. והרחוב הוא שיקבע

אילו מחזות יציג התיאטרון המסובסד, את צורת הבימוי, המשחק, ומדוע שלא יכתוב את המחזות בעצמו?

9. איש אינו חולק על הזכות למחות. הוויכוח הוא על צורת המחאה. כשם שהדמוקרטיה מאפשרת לאנשים להגיב בכלים דמוקרטיים, כך רצוי שלאמנות תהיה תגובה תרבותית.

10. ולסיום, הכותבת תומכת בזכותם של המתנגדים להרחיק את הפסל משכונתם, אף אם זהו מיעוט קולני, אך אינה רוצה שזה יהפוך חלילה להרגל. הרי יום אחד עלולים להזיז משהו שסתר זנדברג חפצה ביקרו. כנראה שיש גבול לדמוקרטיה, אך אין גבול לצניעות.

■ צדוק בן דוד, לונדון

תשובה

לצערי, ברוב חפזונו כנראה, קרא צדוק בן דוד את דברי באופן סלקטיבי, ולעתים אף קרא לתוכם. לכן אני חשה צורך להגיב. לא תמכתי בזכותם של המתנגדים לפסל ברמת אביב ג' להרחיק את פסלו של צדוק בן דוד, אלא בזכותם להתנגד לו בכל דרך חוקית. לרבות השמעת דעתם הנחרצת והכועסת (מכוער מדי, כחול מדי, גבוה מדי, וכו'). אם מתפקידה של האמנות להרגיז ולעורר ריגושים, כדבריו בן דוד עצמו, הרי כאן היא מילאה את תפקידה מעל ומעבר היא אכן הרגיזה ועוררה. אם האמנות חוששת מתגובות הציבור, מוטב שתמשיך להסתתר במוזיאונים או בארמונות פרטיים כמו פעם, ולא תתייצב בחזה חשוף ברחוב. ההערות הגזעניות שבן דוד מדווח עליהן (אם הן מייצגות את כלל המתנגדים ואם את מיעוטם) הן לא רק מחוץ לחוק אלא מחוץ לכל קונטקסט של דיון תרבותי אנושי, וכך גם הסבת הנזק לפסל, ואני מרשה לעצמי לא לנצל את ההזדמנות ולהתהדר בנאורות. המדור התייחס בעיקר לטענתם של כמה מבקרי אמנות ואדריכלות ו"קובעי טעם" שהוציאו את עצם התערבות תושבי רמת אביב ג' בנעשה בשכונתם אל מחוץ לתחומי הדיון הלגיטימי. בעודם משבחים, בהזדמנויות רבות אחרות, את התערבותם של תושבי שכונות פופולריות יותר בדעת הקהל,

למשל השכונה שהתנגדה לפסל בגינת שינקין. לדעתי, וסליחה אם אני חוזרת על הדברים בפעם השלישית, זכותו של הציבור להתנגד לפסל ברשות הרבים בדיוק כמו למגדל מגורים או לתחנת אוטובוסים או לקניון. זכותה וחובתה של העירייה שבחרה את הפסל)או המגדל וכו)' להגן על החלטותיה וטעמה, ולא להיכנע באופן אוטומטי ללחצים. במרחב שבין שתי העמדות מתקיימים דיון ציבורי תקין וחברה מתוקנת... .

■ אסתר זנדברג, "סביבה", העיר, 25.8.1995, עמ' 93.

מילוא כנראה מסלק את פסל המריבה. בשבוע שעבר הוצב פסלו של צדוק בן דוד בסמוך למרכז המסחרי ברמת אביב ג'. אישור לכך ניתן לפני כשנה על ידי ועדה מקצועית של העירייה, אך רק לאחר תחילת עבודתו של בן דוד במקום החלו תושבי השכונה להביע את התנגדותם להצבת הפסל. תלונות התושבים הגיעו עד לשכתו של ראש העירייה רוני מילוא. ומילוא, טוענים מקורביו, גם הקשיב להן ואמור להחליט בקרוב על העברתו של הפסל למקום אחר. בן דוד נתבקש על ידי משפחת גולומב, שגרה בשכונה, ליצור פסל על שם בנם שמת לפני שנתיים במהלך שירותו הצבאי. העירייה אישרה למשפחה, שתרמה כסף לפרויקט, להציב את הפסל ליד מקום מגוריהם, על כיכר קטנה שנמצאת ליד המרכז המסחרי "שוסטר".

"בהתחלה הגיעו תלונות על צבעו הכחול של הפסל", סיפר השבוע יו"ר הוועדה העירונית אודי רוזנווין. "נטען כי הצבע הוא ערבי. לאחר מכן נשמעו תלונות על כך שהפסל הוא תימני". איש בעירייה לא חשב שהפסל צריך להחליף מיקום, עד שהגיעו תושבי רמת אביב ג' ללשכת ראש העירייה עם עצומה כנגד הצבת הפסל באזור מגוריהם. בשבוע שעבר נערך סיור משותף של אנשי השכונה ואנשי העירייה, שבמהלכו הובטחה לתושבים שהפסל יוזז לגינה ציבורית אחרת.

נינה ורדי, תושבת רמת אביב: "ראיתי איך שהקימו את הפסל ומיד טלפנתי לעירייה ושאלתי אם זה נעשה בהסכמת התושבים. העבירו אותי לכל מיני משרדים ובסופו של דבר נעניתי שהתושבים בכלל לא היו שותפים להחלטה הזו. האמת שכבר התרגלתי לרעיון הזה, ומצידי שהפסל יישאר. כל העניין עם הגזענות זה שטויות. מעולם לא עניין אותי מי הוא הפסל, אלא רק מה זה הפסל".

יו"ר שכונת רמת אביב ג' אריה אברהם: "מי שדחף לכיוון הגזעני בעניין הפסל יכול להיות רק הפסל בעצמו. גם אם הפסל הזה היה המונה ליזה, הייתי מעדיף שהוא יהיה במקום אחר, בגלל בעיה בטיחותית. הפסל מסתיר את הכביש ומושך את תשומת לב הנהגים". בעירייה לא הופתעו מתגובת התושבים. לפני כמה שנים כבר הושמעו טענות דומות על פסל שהוצב ליד קולנוע מקסים ועל פסל "האייל" בנורדאו פינת דיזנגוף, שהזכיר לכמה תושבים את סמל האס.אס. בשני המקרים האלה, הפסלים נותרו במקומם והתושבים נאלצו להתרגל לנוכחותם.

■ טיקולסקר יריב, "כשתושבי רמא"ג לוחצים יש תוצאות... ", העיר, 11.8.1995 עמ' 17

עידו אמין, עיתון תל אביב, 1995

חקירת משטרה בעקבות קריקטורה בעיתון תל-אביב.

ערכה לזיהוי כת השטן, 1995

איור

... ח"כ זבולון המר (מפד"ל): ... בעיתון תל-אביב מערב שבת האחרון מופיעות זו בצד זו שתי קריקטורות שרומזות בהשוואה שלהן ובסמיכות שבהן על הצד השווה שבהן כדי להסית כאילו יש דמיון בין שתיהן. באחת מצוייר חבר כת השטן ששוחט חתול, ובשניה יהודי חרדי שמקיים את מנהג הכפרות עם תרנגול. בידי היהודי החרדי יש ספר תפילות עם מגן דוד, בידי האיש מכת השטן ספר עם המחומש, הסמל שלהם. לו הייתה תמונה כזאת מוצגת בעיתון בחוץ לארץ, היינו נזעקים לאנטישמיות שיש בה. הרי זה דומה לקריקטורות האנטישמיות המסיתות נגד יהודים שהיו בשטרימר הנאצי. לא פחות מזה. חברי הכנסת,

הקריקטורות השטניות הודפסו והופצו בשבוע שבו נחשד צעיר מכת השטן בארץ בשחיטה של נער. האם אין בתזמון ובעיתוי הזוועתיים היקש מובהק לעלילת דם קלאסית, כאילו שיהודי לצורכי פולחן שוחט יהודים, ויהודים אומרים את זה בארץ ישראל. במדינת ישראל. אני מודה שהקריקטורות האלה ממש שיגעו אותי, ומי שצייר אותם - כתוב שם שקוראים לו עידו אמין, אבל לי זה נראה כמו אידי אמין - ומי שכיתב את הטכסט שמלווה אותו, ומי שאחראי לחוברת שפרסמה את זה, נראה בעיני בעצמו כחבר בכת השטן, שהרי המעשה שלו הוא שטני - אין לי מילה אחרת. אינני חושד בכשרים כאשר אני מבין שיש כאן מגמה לפגוע ביהדות ובמאמינים בה, וחובת הכנסת להגיב על כך בחומרה ולגנות את זה באופן חמור ביותר, גם כדי להגן על התקשורת שלנו מפני עצמה וההתנשאות שלה, וגם כדי להגן על קבוצת אזרחים מפני הסתה והשפלה ופגיעה, ועל מדינת ישראל מפני אנטישמיות עצמית...

שר המשטרה ח"כ שחל: אדוני היו"ר כנסת נכבדה. אינני יכול שלא להביע זעזוע מההשוואה המצמררת שהוצגה בעיתון בסוף השבוע... אין שום קשר בין עקרונות הכת לבין ערכי היהדות. אנשי כת השטן סוגדים לשטן המכונה לוסיפר... הסמל של אנשי הכת כוללים צלבי קרס וכל זה מתוך תחושה של אנרכיה והתייחסות לכל מה שהדת אומרת, כל דת, התייחסות הפוכה. אינני מוצא שום קשר ולכן אני רואה את הקשר שנוצר על ידי הקריקטורה כקשר מזעזע. יש בו נימות מאוד מזעזעות, מאוד קשות, גם במראה, גם בכוונה. בסעיף 173 לחוק העונשין נקבע כי המפרסם פרסום שיש בו לפגוע פגיעה גסה באמונתם וברגשותיהם הדתיים של אחרים, דינו מאסר של שנה אחת. אני רואה בפרסום כפרסום חמור מן הסוג שיש בו פגיעה ברגשותיהם של אנשים רבים. אדוני היו"ר, אני רוצה להודיע מעל במה זו, כי לאחר התייעצות עם ראש אגף חקירות במשטרת ישראל, ניתנה הוראה לפתוח בחקירה בעניין במחוז תל-אביב, בגין הפרה של סעיף 173 לחוק העונשין.

■ מדיוני מליאת הכנסת מיום רביעי 5 ביולי 1995, (שוכתב מתוך הקלטת שידורי הטלוויזיה)

עידו אמין, עיתון פריקי, 1973

כל עורכי העיתון נעצרו באשמת המרדה

ונשפטו על פרסום דבר תועבה.

אורגזמה ציונית, 1973

איור

שלושה צעירים וצעירה תושבי תל אביב שנעצרו השבוע על ידי המשטרה, כחשודים בפעילות חתרנית של קבוצת אנרכיסטים שמאלניים, המכנה עצמה - "החזית השחורה", הובאו אתמול לבית משפט השלום בתל אביב לאחר שחקירתם הסתיימה... פרטי העבירות שהמשטרה מייחסת לארבעת החשודים הם: הפצת חומר תועבה, העלבת דגל המדינה והפצת חומר הדחה לאי ציות לחוקי המדינה, בכך שבתאריך 24 באוקטובר השנה ואילך, ערכו והדפיסו חוברת הסתה"

■ מרדכי אלקן, ידיעות אחרונות, אוקטובר 1973

... בשלהי השנה שעברה הוגש לבית משפט השלום בתל אביב כתב אישום נגד שישה צעירים... עו"ד אמנון רודה, סגן בכיר לפרקליט מחוז תל אביב, טען כי באוקטובר 1973 קשרו חמישה מהנאשמים קשר להוציא, להדפיס ולהפיץ עיתון, אשר יכיל בעיקרו חומר תועבה. הבר, אילן וצפנת הכינו - לטענת התביעה - את החומר, ומסרו אותו להדפסה... לאחר ההדפסה הפיצו שלושת הראשונים את העיתון ברבים...

"אין אנו באים להציג בפניך כל אלטרנטיבה לחברה, בה אתה ואני חיים" - נאמר בפתיחת "פריקי". "אין זה מתפקידנו וזה אינו חיוני. אנו רואים בייעודנו את ערעורו והריסתו של הבסיס המחשבתי שלך... החינוך שהקנו לך, מטרתו הייתה להפוך אותך לבורג, לאחד מהעדר. הכל מדוד ומתוכנן, אין מקריות. אתה חייב להיות בורג. אם לא תעזוב אותה (את החברה - א"ב), היא תתגבר עליך, היא תרמוס אותך"...

אולם התביעה לא יצאה נגד הבעת הדעות הפוליטיות הקיצוניות, אלא התבססה על עמוד שנקרא: "אורגזמה ציונית". עמוד זה, שבמרכזו מכתב למערכת של אזרחית, המתנגדת לקיום חינוך מיני בבתי הספר, מעוטר בציורים של המדינה וסמליה מנקודת מבט מינית. המוטיב החוזר הוא אבר המין הזכרי בהתגלמויות שונות.

סעיף 179 (א) לפקודת החוק הפלילי (פרסום דבר תועבה), שעל פיו הובאו הנאשמים לדין, אומר: "כל אדם, המוכר או מחזיק ברשותו לשם מכירה, השכרה או הפצה, כל חומר

תועבה, בין בדפוס או בכתב, או כל תמונת תועבה, צילום, שרטוט או דוגמא, או כל חפץ אחר העשוי לגרום להשחתת המוסר - יואשם בעוון ויהיה צפוי לשלוש שנות מאסר או לקנס בן 3,000 ל"י, או לשניהם גם יחד".

העימות שנתפתח בין התביעה לסנגוריה, נסב סביב השאלה, האם "פריקי" הוא בבחינת חומר תועבה, כמצוין בסעיף 179 (א). נציגת התביעה טענה, כי יש ציורים בחוברת זו, שהם פורנוגרפיה. "אין בחוברת דבר, פרט לגועל נפש" - אמרה, בבקשה להרשיע את הנאשמים. הסניגור, עו"ד משה זינגל, טען, כי תיק זה מוטב שלא היה מוגש כלל. "כל תוכנה הוא הבעת דעות, ואם לרעיונות פוליטיים מתוספים ציורים, אין בכך פורנוגרפיה". עוד טען, כי בארה"ב מגדירים חומר תועבה כ"מין בצורה המעוררת תאוות בשרים טמאה", בעוד שאחד מעדי התביעה אמר במהלך המשפטי, "כל תצלום ב'פלייבוי' מגרה אותי יותר מהחוברת הזאת". הוא ביקש, איפוא, לזכות את מרשיו מכל אשמה.

מלאכת הכרעת הדין במשפט זה נפלה על שכמו של שופט השלום יצחק רביבי. לאחר קריאת החוברת כולה קבע, כי החומר המצוי בה הוא בעל תוכן פוליטי מגמתי מובהק. "רובו ככולו הינו הטפה של שטנה כנגד המדינה ומוסדותיה, כנגד העיקרים עליה היא מושתתת וכנגד ערכים המקודשים לרובם הגדול של אזרחיה... הכתוב מלא ארס, הן ברעיון המובע בו והן בסגנון הכתיבה".

בערעור פלילי, שנידון בבית המשפט העליון בשנת 1968, קבע השופט לנדוי, כי כיוון שסעיף 179 מבוסס על ההלכה האנגלית, יש לפרש את המושג "חומר תועבה", כמשמעותו במשפט האנגלי. יסוד הלכה זו הוא פסק דין, שניתן לפני למעלה ממאה שנה (1868), ולפיו המבחן הוא, אם יש לחומר מגמה להשחית את הרוח ואת המוסר...

מכאן, ש"חומר תועבה", כפי שיש לפרשו בישראל, אינו עוסק אלא במין וארוטיקה... ואולם "המוסר הנשחת" - לדעת השופט רביבי - חורג מתחום זה ומקיף הרבה יותר, או במילים אחרות - "חומר תועבה" חייב לעסוק במין, "המוסר הנשחת" לעומתו אינו רק המוסר המיני.

מטעמים אלה החליט השופט להרשיע את הנאשמים. "אין לי ספק שהחוברת עלולה להשחית את המוסר המקובל, ולמעשה זו היא כוונתם המוצהרת של עורכי ומחברי 'פריקי'. כמובן כוונתי לא להשחתה של מוסר מיני, אלא למושג כולל, רחב ומקיף יותר. כוונתי

למוסר חברתי ולאומי, על כל תחומיו וענפיו". הוא הטיל על הנאשמים עונשי מאסר על תנאי וקנסות כספיים.

בערעורו לפני בית המשפט המחוזי בתל אביב הדגיש עו"ד זינגל, כי טעה שופט השלום, שעה שהרחיב את המושג "השחתת המוסר" הקבועה בסעיף 179 (א) והמוגבלת למין, להשחתת מוסר חברתי, לאומי על כל תחומיו. עוד טען, כי טעה השופט רביבי באי התחשבותו ברוח הזמן המודרני ובמושגים הרווחים היום בענייני מין וארוטיקה, לרבות חוברות מקובלות ונפוצות בעולם ובישראל, כגון: "פלייבוי", "בול" ואחרות.

בית המשפט המחוזי, בהרכב הנשיא ד"ר צלטנר, והשופטים ולנשטיין ובן דוד, התייחס בעיקר לעמוד "האורגזמה הציונית" בחוברת וקבע: "אין לומר, שציורים אלה מעוררים תאבון מיני או מכוונים לכך. נהפוך הוא - הם מביאים דחייה של התעוררות מינית". הם ביטלו, לכן, את הרשעת הנאשמים וזיכו אותם מכל וכל.

בהיעדר ערעור נגדי של המדינה, לא בדק הרכב השופטים, אם ניתן היה להרשיע את המערערים בעבירה אחרת, אך ציין בסוף פסק הדין: "הנאמר לעיל - היינו, הזיכוי - איננו גורע מהסלידה, אשר כל אזרח בישראל צריך להרגיש בפני מעשה ידיהם של המערערים".

■ אבי בטלהיים, מעריב, 17.11.1975

תצלום חיילת מסתרקת, העולם הזה.

בעקבות התצלום הוטל חרם שנמשך 40 שנה על הפצת העולם הזה במתקני צה"ל.

כמה שבועות אחרי שהשבועון עבר לידינו, חיברנו כתבה על שירות החובה של הבנות בצה"ל, והטלנו ספק בנחיצותו (הצענו שירות בהתנדבות, בתנאים משופרים). בעת הכנת הכתבה נכנסנו - ברשות - למשרד של צה"ל ביפו וצילמנו את הפקידות. אחת מהן, בראותה

את המצלמה מתקרבת, סירקה את שיערה הבלונדיני השופע. את תצלום החיילת המסתרקת, כשמאחוריה חברותיה ליד שולחנות הכתיבה, פרסמנו על חצי עמוד בפתח הכתבה. המסר היה, כמובן, שלחיילות רבות אין מה לעשות. קציני צה"ל יצאו מכליהם מרוב זעם, תבעו לגנוז את הכתבה לפני הפרסום (הצנזורה הצבאית ידעה על קיומה מראש), וכאשר לא נענינו, הטילו חרם על השבועון שנמשך 40 שנה. הזמנת עותקי "העולם הזה" למתקני צה"ל בוטלה, צה"ל לא הזמין בעשרות השנים אף לא גיליון של השבועון.

■ אורי אבנרי, "בעודו הולך למסיבת העיתונאים, משה שרת סירק את שערו", קמרה אובסקורה, גליון מס' 6, 24.4.97, עמ' 4-7

מיכה קירשנר, מוזיאון רמת-גן, 1997

עבודה הוסרה מתערוכה

תפילין, 1996

125X190 ס"מ

הדפסת צבע וטכניקה מעורבת_

"תפילין" הוא שיר טעון, ארוטי, קסום (איני מדפיס אותו כאן רק בשל אורכו). כשיצא לאור, התייצבה על בימת הכנסת מרים תעסה-גלזר, שהייתה אז סגנית שר החינוך, ותבעה לפסול אותו. כולם צחקו נורא, ובסוף מישהו לקח אותה הצידה והסביר לה - לאט מאוד - שבמדינות שפויות אי אפשר לפסול יצירות אמנות. הפרשה נשכחה. רק הדתיים זכרו. הם תמיד זוכרים.

שלושה שבועות אחרי הפתיחה, אהרונסון, האוצר ומנהל המוזיאון, נסע לגרמניה, כדי להציג שם תערוכה אחרת. יום אחרי שהמריא, התכנסה מועצת העירייה ואברהם פומרנץ, סגן ראש העירייה מטעם המפד"ל, תבע את פיטוריו, "בשל חוסר ההתחשבות ברגשות הדתיים". באותו יום, ב"פופוליטיקה", מחה הרב אייכלר בזעם "על השערוריה", למחרת הופיעו בבני-ברק כרזות רחוב נגד התמונה של קירשנר. המכבש החל לעבוד.

בבוקר שלמחרת, אהרונסון שכב במלון "קייזרהוף" ברותנבורג, עם 39 מעלות חום. בשבע וחצי, העיר אותו הטלפון. צבי בר היה על הקו. ראש העיר, העיד אחר כך אהרונסון, "נשמע מבוהל ולחוץ כל כך, שחשבתי שקרה אסון". בר אמר לאהרונסון שיש להוציא את התמונה של קירשנר מהתערוכה (וצילום נוסף, של דיגי דקל, שהוחזר אחר כך) "אחרת, עשרת-אלפים חרדים יפגינו בלי אישור משטרתי וישרפו את המוזיאון. יש פה שיקול של שלום הציבור". אהרונסון ניסה להתווכח, וביקש שיחכו עד שיחזור לארץ, אבל בר אמר שוב ושוב, "זה שיקול של שלום הציבור". כשמפקד מג"ב לשעבר אומר לך ששלום הציבור בסכנה, אתה בדרך כלל מאמין. אהרונסון נכנע. כמה דקות אחר כך, שוחח בר עם סגנו השני, איש העסקים החילוני שרגא ברוש הממונה על המוזיאון. בר אמר לברוש, "אהרונסון הסכים". הוא לא אמר מילה על הפגנות חרדים, או על שריפות. ברוש הניח, כמובן, שאהרונסון מקבל את העיקרון של צנזור יצירות בשל רגישות החרדים.

בשבוע שעבר, גירסתו של בר קיבלה כמה פיתולים מעניינים. דוברו, ממי פאר, אמר לי שבר סיפר לאהרונסון על ההפגנה, "בדרך אגב, בתור בדיחה". גם בלי להתעכב על חוש ההומור התמוה של ראש העיר, הרמז ברור: אהרונסון "מנפח" בדיעבד את עניין ההפגנה, כדי להציל את כבודו בפני קהילת האמנים. זו יכולה היתה להיות טענה סבירה, אבל העובדות אומרות אחרת. מיד לאחר שיחתו עם בר, אהרונסון צלצל מגרמניה לאוצר השני, רוני סומק, ועדכן אותו, ש"מורידים את התמונה של קירשנר, כי הולכת להיותה הפגנת חרדים".

דוברו של בר הרגיש בפני, שוב ושוב, שהורדת התמונה לא נבעה מלחץ חרדי, או מהעובדה שהרוב הקואליציוני של בר במועצת העיר יצומצם לכדי קול בודד אם הדתיים יפרשו. "הסיבה היחידה שהתמונה ירדה", אמר, "היא רגישותו של ראש העיר לנושא". הוא לא הצליח למצוא הסבר לכך שלראש העיר לקח שלושה וחצי שבועות מהרגע שראה את

הצילום של קירשנר ועד שהפך לרגיש. גם לא לעובדה שמול הצילום האוריגינלי, שרוחבו יותר משלושה מטרים, הכל נראה בסדר לראש העיר, אבל את ההחלטה לצנזר הוא קיבל מול העתק בגודל של 82 ס"מ.

הצלמים מצדם, כעסו. הם עשו סיבוב טלפונים, והחליטו להוריד גם את תמונותיהם. רינת דבורסקי, צלמת "זמן תל אביב", הייתה הראשונה להציע שהם יפגינו נגד הצנזורה. זה לקח להם פחות מיומיים להתארגן. שמחה שירמן תרם את הטנדר שלו, אריאלה שביד אספה חתימות, קירשנר היה הדובר. ביום שישי לפני שבועיים, הם התייצבו ברחבת הסינמטק התל-אביבי, עם התמונות שלהם, והפגינו נגד הפסילה. הצילום שהדתיים רצו להסתיר הופיע בכל המהדורות. גם בעיתונים, גם בטלוויזיה. לרגע, זה נראה כמו ניצחון. אבל רק לרגע. אהרונסון, שחזר לארץ כעבור יומיים, היה מאושר פחות. היה ברור לו, שאם התערוכה לא תוחזר לקירות המוזיאון, הוא לא יוכל להמשיך בתפקידו. ביותר ממובן אחד, זה יהיה סופו של מוזיאון רמת-גן, הרי אף אמן שמכבד את עצמו לא יסכים להציג במוזיאון שבו פועלים

צנזורים. קירשנר הציע לו, בסרקזם, שהוא יתלה מסך שחור על ישבנו של הדוגמן, וישים לידו שלט: "מותר להציץ". בר, שבינתיים נסע לחו"ל, הזדרז לאשר בפקס את "ההצעה של קירשנר", אבל התברר שהוא לא ידע - או התעלם - מן השלט. הוא רצה רק את המסך השחור. איזה צנזור לא היה רוצה? אהרונסון, מצדו, הציע לעירייה את מה שהיה מקובל על רוב המבקרים: להציב שלט בכניסה, שיזהיר את הבאים מפגיעה ברגשותיהם. ההצעה נדחתה.

בינתיים, הלך המומנטום. הצלמים לא העלו את התערוכה במקום אחר, הלחץ הציבורי התבזבז, עתידו של המוזיאון ומנהלו בסכנה. הדבר היחיד שבטוח, היא הקואליציה של בר. משום מה, אף אחד לא חושש שעשרת-אלפים חילונים יפגינו בלי אישור משטרתי וישרפו לו א העירייה.

■ יאיר לפיד, "אנטומיה של כישלון", מעריב, סופשבוע, 14.2.1997, עמ' 30

ההודעה שהוציא דובר העירייה לעיתונות כהסבר לצעדיו של בר היא מסמך מביך, ובמידה רבה גם מביש, שמעיד על כך שמושגים אזרחיים בסיסיים אינם מושרשים במערכת

הציבורית הישראלית, וגם על בורות היסטורית מעציבה. בר מצוטט בהודעה כאומר: "העירייה מנהלת את המוזיאון רק מההיבט האדמינסטרטיווי, ולא יכולה להתערב בשיקולים האמנותיים... אנחנו חיים במדינה דמוקרטית וחופשית, אך יש גבול, וכולנו נחרדנו והזדעזענו עד לאן יכולה להגיע חוסר הרגישות. הסרת היצירות - צעד חסר תקדים בתחום האמנות - היא צעד שנועד לגשר בין הציבור הדתי והלא דתי".

■ סמדר שפי, "אמנות כהלכה", הארץ, 5.2.1997, עמ' ד'2

אהרונסון הוסיף כי בעבר היו טענות נגד תמונה שהוצגה בתערוכה "משיכה דיגיטלית", ובה נראתה דמותו של יגאל עמיר, רוצחו של יצחק רבין. "ראש העירייה אמר אז שאינו מוכן להתערב, כי זו החלטה אמנותית. הפעם התערבותו נראית לי פוליטית, ואם בכל פעם שהחרדים מאיימים אנחנו ניכנע, סופנו הגיע", אמר אהרונסון, והוסיף שיציב כפשרה להציב בכניסה לתערוכה שלט שמזהיר את המבקרים כי אחת התמונות עשויה לפגוע ברגשותיו של הציבור הדתי.

■ שני ליטמן, "מנהל מוזיאון רמת גן: בכוונתי להילחם להחזרת התערוכה... ", הארץ 3.2.1997 עמ' ד'3

התערוכה "פוטו יונה", שהוצגה במוזיאון רמת גן לאמנות ישראלית והוסרה כעבור זמן קצר, לא תוחזר למוזיאון, ולא תוצג באף חלל תצוגה אחר. כך החליטו האמנים שעבודותיהם הוצגו בה. הצלמים שהשתתפו בתערוכה הורידו את עבודותיהם במחאה על החלטת ראש עיריית רמת גן, צבי בר, להסיר את תמונתו של הצלם מיכה קירשנר, "תפילין". במשך כחודש התנהל בעצלתיים משא ומתן בין ראש העירייה לבין האמנים, בתיווכו של אוצר התערוכה ומנהל המוזיאון, מאיר אהרונסון. נשקלה הצעת פשרה שלפיה יכוסה בבד חלק מן התמונה של קירשנר, שבו נראה אדם עירום שעל גופו כרוכות רצועות תפילין, אך האמן נסוג ממנה. מכיוון שבר היה איתן בדעתו שלא להחזיר את התערוכה בשלמותה, החליטו האמנים שלא ישיבו את עבודותיהם למוזיאון. אהרונסון אמר כי במוזיאון יוצב שלט שיסביר כי במקום הייתה אמורה להיות מוצגת תערוכת צילומים בהשראת שיריה של יונה וולך, אולם לאחר שאחת מהתמונות נפסלה לתצוגה הורדה התערוכה.

■ שני ליטמן, "התערוכה 'פוטו יונה' לא תוצג עוד", הארץ, 6.3.1997 תע' קבוצתית 'פוטו יונה', מוזיאון לאמנות ישראלית, רמת-גן.

שרה קונפורטי, תערוכת אמנות לעם, גלריית המומחה, 1997.

עבודה הוסרה מהתערוכה_

פרוכת, 1996

220X110 ס"מ

טכניקה מעורבת על בד

רחל טל-שיר, בעלת הגלריה המומחה בנווה צדק בתל אביב, נענתה לדרישות תושבי השכונה הדתיים, והורידה שש עבודות מתוך 62 שהוצגו בתערוכה "מרחב נשימה תרבותי" של שרה קונפורטי. העבודות, כולן ציורים על גבי טליתות, פגעו, לטענת רב השכונה, ברגשות התושבים והיו בבחינת חילול קודש. לדברי טל-שיר, "את התמונות היה אפשר לראות גם דרך חלון הגלריה. תושבי השכונה היו פה לפני ויהיו כאן אחרי. כל דבר שפוגע בהם, אין לו מקום בגלריה".

■ שני ליטמן, "שש עבודות אמנות הוסרו מתערוכה בגלריה המומחה... ", הארץ, 12.2.1997, עמ' ד'3

אמנות לעם: בקשות להסרת יצירות שבהן תשמישי קדושה ייבחנו לגופן.

מנכ"ל עמותת אמנות לעם, רפי קינן, אומר כי בהחלטה להחזיר לתערוכה של שרה קונפורטי בגלריה המומחה רק את עבודותיה שנעשו על גבי טליתות פסולות אין משום קביעת מדיניות של העמותה בנוגע לשימוש בתשמישי קדושה בעבודות אמנות.

שש מעבודותיה של קונפורטי, שהוצגו בתערוכה "מרחב נשימה תרבותי" בגלריה המומחה בנווה צדק בתל אביב, הוסרו בתחילת השבוע שעבר לאחר שבעלת הגלריה, רחל טל-שיר, נענתה לבקשת תושבי השכונה הדתיים וסגן ראש עיריית תל אביב, הרב מרדכי יצהרי (ש"ס). יומיים אחר כך הושגה פשרה בין עמותת אמנות לעם, מארגנת התערוכה, לבין הרב יצהרי, והוסכם כי חמישה ציורים שנעשו על גבי טליתות ללא ציציות יוחזרו לתערוכה,

ואילו הטלית השישית, עם ציציות, תישאר מחוץ לתערוכה. לדברי קינן, ועדת הרפרטואר של אמנות לעם ראתה מראש בעבודה זו יצירה בעייתית וביקשה שלא תוצג.

קינן אמר כי "יו"ר ועדת הרפרטואר בעמותת אמנות לעם, משה בר-יודא, הוא אדם דתי, ובשבילו ההבדל בין טלית עם ציצית לבין טלית בלי ציצית, שהיא בבחינת בגד פשוט, מאוד ברור. אנחנו בהחלט לא מוכנים לפגיעה בדת, ואין לנו כוונה ללעוג לאף אחד. מכיוון שבמקרה הזה לאמנית לא משנה כלל אם הטלית היא עם ציצית או בלעדיה, לא רצינו ללכת עם הראש בקיר", אומר קינן. לטענתו, הטלית השנויה במחלוקת הגיעה לקירות הגלריה בהיסח הדעת. הוא הוסיף כי בעלת הגלריה מיהרה להוריד את העבודות, ואם היתה פונה לעמותה לאחר שקיבלה את מחאתם של תושבי השכונה, ניתן היה לפתור את העניין במהירות ובקלות.

קינן אומר כי אמנות לעם לא תהסס להיאבק על נושאים עקרוניים הקשורים באמנות, אולם הפעם חש כי היצירה לא איבדה מערכה כשהוסרו הציציות מהטליתות. הוא הדגיש שבקשות דומות להסרת עבודות אמנות ייבחנו לגופן, ובכך לא ביטל את האפשרות שדיון באמנות בהקשר חוץ-אמנותי יישנה.

■ שני ליטמן, "אמנות לעם: בקשות להסרת יצירות שבהן תשמישי קדושה... ", הארץ, 16.2.1997 ,עמ' ב'5

טניה פרמינגר, משכן הכנסת, 1996

עבודה הוסרה ערב פתיחת תערוכת אמנים עולים

נרתיק, 1995

60X30X24 ס"מ

אבן וקליפת דקל

שערורייה בפתיחת התערוכה של אמנים עולים המוצגת בכנסת, יוזמתו של רומן ברונפמן, יו"ר סיעת ישראל בעליה: יו"ר הכנסת, דן תיכון, פסל לתצוגה פסל ארוטי, מעין שילוב של נרתיק נשי עם אבר מין זכרי, שזכה בפי הפסלת לשם "נרתיק". התערוכה נחנכה אתמול

בצהרים, ותיכון ערך במקום סיור מוקדם. כשראה את הפסל החליט לאסור את הצגתו. במעמד הפתיחה עצמו הייתה אמורה לברך יוצרת הפסל, טניה פרמינגר, ילידת ברית-המועצות. במחאה על פסילת יצירתה החליטה לא לברך. בקול כעוס ובפנים סמוקות אמרה כי יושב ראש הכנסת פוגע בחופש האמנות... מלשכת יו"ר הכנסת נמסר כי דן תיכון החליט לאסור את הצגת הפסל בגלל הקונוטציות הארוטיות, שהיו עלולות לפגוע ברגשות רבים מבאי הכנסת.

■ אריה בנדר, "יו"ר הכנסת פסל הצגת פסל ארוטי שנקרא 'נרתיק'", מעריב, 9.10.1996

הרולד רובין, יד ושם, 1984

האמן התבקש להסיר חלק מהעבודות.

טריפטיך: עיוני שואה, 1984

230X495 ס"מ

טכניקה מעורבת על פשתן

.

לפני כמה שנים רעשה הארץ, כאשר רובין הסיר תערוכה, ביום שבו היתה אמורה להיפתח ביד-ושם. התערוכה, שהוצגה קודם לכן במרכז ללימודי-ג'נוסייד באוניברסיטת ראמאפו בניו-ג'רסי, הציגה את השואה כאילו דרך אשנב-הצצה בחנות-מין גרמנית. "הייתי במקום כזה במינכן", מספר רובין, "מכניסים אותך לתא קטן ובו אשנב, שמעבר לו מתרחשות סצינות ארוטיות. אתה אמור להסתכל וגם, אם אתה רוצה, לאונן. התחלתי להסתכל,

ולפתע נעצר לי המבט על פרצופו של המציצן שבאשנב שממול. הוא דמה לאייכמן. בדיוק אייכמן. החמצתי יותר מפעימה. והמקום הזה, בין היתר, הפך אצלי למעין מייצג את דימוי השואה". בתמונות שלו ראו הרבה השפלה, פיזית ומינית. שלדים בקרקס, אלימות כפרוורסיה. "ואין בעיני אלימות שאיננה פרוורסיה", הוא אומר.

ב'יד ושם' התחלחלו. לא מיד. "הם צלצלו והודיעו לי, שהיה מבקר שירק על אחת התמונות וביקשו ממני להוריד חלק מהעבודות, את העבודות הגדולות. לא הסכמתי לפרק את התערוכה לגורמים, והורדתי את כולה בבוקרו של טקס הפתיחה. קיבלתי את המוזמנים, עם דברי-התנצלות, על רקע קירות עירומים".

■ עמנואל בר-קדמא, "תמיד מצליח להרגיז", ידיעות אחרונות, 7 ימים, 1.1.1993, עמ' 16.#

הרולד רובין, אגודת האמנים, חיפה, 1982

בעקבות תלונה, התמונה הוחרמה ונלקחה למשטרה.

מחווה לרב כהנא, 1982

100X70 ס"מ

טכניקה מעורבת על נייר

כאשר תלה במוזיאון חיפה את תגובתו הפרטית לתופעה ששמה מאיר כהנא. ראו שם אדם, שעל גופו מגן-דוד, שצורותיו נשברות והופכות לצלב-קרס. "זו הייתה תגובה ספונטנית שלי לדברים, שכהנא אמר", משחזר רובין. מאיר כהן-אבידוב, אז ח"כ, בא ומחה ודרש להסיר את התמונה. כיוון שהח"כ הגיש תלונה במשטרה, החרימו את התמונה ולקחו אותה למשטרה. "הם החזיקו אותה שם במשך שנה, והחזירו לי אחרי שהחליטו לא להגיש תביעה.

■ עמנואל בר-קדמא, "תמיד מצליח להרגיז", ידיעות אחרונות, 7 ימים, 1.1.1993, עמ' 16.

תמר גטר, מיכל נאמן, צוותא תל אביב, 1974

לא הותר להציג עבודות.

תמר גטר

הצייר ג'וטו והטרוריסט אוקאמוטו, 1974

163X163 ס"מ

אקריליק ומרקרים על ויניל

ערב סרטים אמנותיים שעמד להתקיים היום במועדון צוותא בוטל על ידי האמנים יוצרי הסרטים כמחאה על מה שהם מכנים "צנזורה פוליטית", הנוגדת את חופש האמנות אותה הפעילה הנהלת המועדון.

האמנים רפי לביא ויאיר גרבוז החליטו להגיב בדרך זו לאחר שנודע להם, שהאמניות תמר גטר ומיכל נאמן, שהוזמנו עם קבוצה נוספת של אמנים להציג ב"צוותא" לא הורשו לשלוח את יצירותיהם מאחר ואלו נראו להנהלה כ"פוגעות ברגשות הקהל המבקר במקום".

בעקבות האיסור החליטו שאר חתרי הקבוצה להסיר את יצירותיהם ואילו רפי לביא ויאיר גרבוז שהיו אמורים להקרין הערב את סרטיהם מסרבים לעשות זאת.

שתי היצירות בהן מדובר עשויות בסגנון הזרמים העכשוויים באמנות. זו של מיכל נאמן עשויה בד מזרון. אליו מוצמדים דפי נייר בהם נרשמו בכתב יד עדין העתקי ניסוחים של מודעות אבל שהופיעו בעיתונות במלאת 20 שנה למותו של אורי אילן ז"ל, חבר קיבוץ גן שמואל, אשר התאבד בכלא הסורי. זו של תמר גטר, מעמתת בסדרת משפטים את דמותו של הצייר אבי הרנסנס ההומניסטי, ג'יוטו עם זו של קוזו אוקמוטו, על רקע הדומה לתמרור אזהרה.

מנחם שמעון מנהל מועדון "צוותא" אסר על תלית היצירות מתוך חשש שביצירתה של מיכל נאמן יש זלזול בדמותו של אורי אילן, ואילו יצירתה של תמר גטר, שאיננה מוקיעה במילים חד משמעיות את אוקמוטו, היא מביעה על כן תמיכה נסתרת במעשהו...

מוסיף רפי לביא: "במוסד שמתפאר במתינותו ונקרא 'צוותא לתרבות מתקדמת' לא יתכן שיזמינו אמן להשתתף בתערוכה ולאחר מכן יצנזרו אותו. גישה חסרת סובלנות זו מצטרפת לשורת התנכלויות צרות אופק בכל תחומי התרבות בארץ. התגברות האטימות לדרכי הבעה ודעות מקוריות, והתייחסות לאמנות כאילו הייתה מאמר בעיתון, היא תופעה מדאיגה. התנהגותה של הנהלת "צוותא" היא רק גילוי נוסף לרוח הכללית, והחלטנו לא לעבור בשתיקה על צנזורה מצד אדם, שאין לו הסמכות האמנותית והפוליטית לשיפוט"

■ שרה ברייטברג, ידיעות אחרונות, 1974

... אין לך דרך להיפטר מגופך ואין לך ראיה טוטלית... שלושת המשפטים שנאמרים על קוזו אוקאמטו חושפים את הקושי הזה שלנו. כל ורסיה של תיאור חייו מקוממת. כל משפט נכשל. המשפטים צורמים לאוזן הישראלית. הם בלתי נסבלים. הם שערורייתיים עבורנו. הם מתגלים לנו כסימנים ריקים...

... המשפטים מגלים לנו את המקום שלנו, זה שממנו אנו מביטים. המשפטים מגלים לנו שהראיה שלנו היא גופנית, שמהנתונים שלנו אין לנו שום אפשרות לחשוב את אוקאמוטו, יש לנו רק אפשרות לחשוב את טרומפלדור...

■ ציטוט של דברי אירמה קליין. הובא בהרצאה של תמר גטר, בצלאל, דצמבר 1994

תמר גטר, מיכל נאמן, הבינאלה בונציה, 1982

הביתן הישראלי נפגע מפיצוץ זמן קצר לאחר תחילת מלחמת לבנון.

מיכל נאמן,

קשר דם, 1982

300X366 ס"מ

צבע תעשייתי על דיקט

מיכל נאמן ותמר גטר ייצגו - כל אחת באמצעות שבע תמונות גדולות - את ישראל בבינאלה בונציה. מטען חבלה שהונח על ידי ארגון טרור קומוניסטי איטלקי, לאות הזדהות עם העם הפלסטיני, השמיד כליל תמונה אחת של תמר גטר ופגע בתמונה של מיכל נאמן "קשר דם"

■ הארץ, יולי 1982

גילוי דעת

(בעקבות פיצוץ בביתן הישראלי בביאנלה של ונציה)

הצגת יצירות האמנות שלנו בביתן ישראלי, כאמנות ישראלית, הינה בשבילנו גם הצהרה אודות קיומם של חיים ישראלים ותרבות ישראלית.

פעולה טרוריסטית הפוגעת בעבודותינו והורסת אותן שוללת כך את זכות החיים והקיום שלנו, ועל כך אנו מוחות. שכן לא תתכן שלילת זכויות כזו משום עם, גם לא מהעם הפלסטינאי, ולא תתכן חבלה ביצירות אמנות שהן הביטוי האקטואלי לזכויות אלו.

כאשר, וזו תקוותנו, יקום ביתן פלסטינאי ובו יצירות של אמנים פלסטינאים בביאנלה, אולי תובן עמדה זו.

■ מיכל נאמן, תמר גטר תל אביב 8.7.1982

רות שלוס מוזיאון הרצליה, 1983

נדרשה להסיר שתי עבודות מתערוכה

הפגנה, 1982

100X182 ס"מ

הדפס משי ואקריליק על בד

קיומה של התערוכה של רות שלוס במוזיאון הרצליה, מחר בערב היה מוטל בספק עד לפני כמה ימים אחדים, והותנה בכך שהציירת תגנוז שתיים מעבודותיה במחסן המוזיאון...

סיפור מעשה גניזת שתיים מהתמונות תחילתו בקונצרט שהתקיים במוצ"ש האחרון במוזיאון... בהפסקה של הקונצרט הסתובבו המוזמנים בפואייה שם כבר נתלו עבודותיה של שלוס. בין הנופשים בהפסקה היה גם יואב דגון, מנהל ואוצר מוזיאון הרצליה, שנדהם לשמוע מפי אחד האנשים שכמה מן התמונות פוגעות בו, מחפירות ומזעזעות בניסיונן להשוות יהודים לנאצים. האיש עמד על דעתו שיש לסלק את התערוכה מכותלי המוזיאון ויד לבנים.

למחרת בבוקר התקשר ראש עיריית הרצליה, יוסף נבו, למנהל המוזיאון. לדברי דגון ביקש ממנו ראש העיר לבדוק מה כל כך פגע ביהודי הזועם, וסוכם על פגישה משולשת: דגון, שלוס הציירת ושמואל דגני, מנהל מחלקת התרבות בעיריית הרצליה. בפגישה משולשת זו הציב דגני אולטימטום בפני שלוס: או שתוריד את שתי התמונות המרגיזות או שתשכח מהתערוכה. שלוס עדינת הנפש נכנעה, למורת רוחו של דגון. "אני מקבל תערוכה לפי קריטריונים אמנותיים בלבד," אומר דגון. "תמיד יימצאו אדם או שניים שיהיה להם מה להגיד על יצירה זו או אחרת ואסור להיכנע לזה. אם זה היה תלוי בי - לא היו התמונות מורדות מהקיר. יש כאן התקרנפות מסוימת - אותם אנשים שהתרשמו מהתערוכה ולא היו

להם טענות פתאום מגלים רגישות... . רות שלוס: "לי קשה להתמודד עם טיעונים רגשניים כאלה של אנשים שנפגעו. ברור לי שרכבו על השילוב בין המוזיאון ובין יד לבנים."

■ ענת טל שיר, העיר, 28.1.1983

שתי תמונות בתערוכה הזכירו לשני אנשים את השואה משום מה, ואחד אמר שהן מזכירות הפגנה בשטחים, וביקשו להוריד אותן. אני מצד אחד מצטערת שהסכמתי להוריד אותן, אך מצד שני היו אלה אנשים שהבנים שלהם נפלו וקשה מאוד להתווכח עם רגשות. אולם הדמויות בתמונות אלה היו ישראליות - תמניה וקבוצת פנתרים.

■ רות שלוס, מוניטין, מרץ 1983

אילנה סדומי, תערוכת מחווה, 75 לנעמ"ת, בית אריאלה, 1996

עבודה הוסרה מתערוכה

מחווה, 1996

25X40X40 ס"מ

בובות ברבי כפופות עם שערות ערווה באברי המין,

כרית ממעטפות נעמ"ת על צלחת מצופה מודעות

מין המתפרסמות בעיתונות.

ביום ה- 18.12.96 נפתחה תערוכת מחווה לנעמ"ת. העבודה של אילנה סדומי הוסרה יום לאחר פתיחת התערוכה ב"בית אריאלה" בתל אביב.

הדבר נודע לי מפי אחת המשתתפות, וילה וירשבסקי, אשר באה עם אורחות ביום שאחרי הפתיחה. פניתי לחווה ליבר מנהלת "בית אריאלה" ומחיתי בפניה (בשיחת טלפון). תשובתה הייתה: "כי המיצב פוגע ברגשי אנשי ספריית הרמב"ם במקום. הפניתי את

תשומת לב מארגני האירוע נעמ"ת. הטיפול הועבר לגב' כרמל דוברת נעמ"ת. עד כמה שאני זוכרת היא ספרה לי שפנתה לעיתונות ולא נענתה. "לא מעניין" משהו כזה אמרו לה.

מפתיע שעבודה פרובוקטיבית לא פחות של הציירת שלומית להב עברה במפתיע באותה תערוכה בשלום. שלומית הציגה זוג לסביות בתנוחה ,כפי שאמרה למראיין גלי-צה"ל "לקקנית"...

■ טובה אוסמן, אוצרת התערוכה, מכתב לתערוכת אסור 17.12.97

בוקי שוורץ, תל חי, 1980

התנגדות ציבורית לעבודה סביבתית

משולש דגלים לבן, 1980

50 דונם

דגלונים לבנים

בוקי שוורץ - שוורץ, ישראלי-אמריקאי, "סחב" אליו את האש הציבורית. הוא ביקש ליצור "משולש לבן" על המורדות המזרחיים של הרי נפתלי. שלושה כתמים לבנים, הצבועים על הגבעות מעל קריית-שמונה בכיוון תל-חי. השטחים המסומנים (50 דונאם) אמורים היו להיות מרוססים בסיד, בעזרת הליקופטר-ריסוס. עם הגשם הראשון עתיד היה הסיד להישטף. הכוונה הייתה לשנות באופן זמני את הנוף, את צבעוניות הנוף, ליצור מוקד חזותי מלאכותי, הטעייה והדגשה-מלאכותית לטווח-זמן קצר. עקב התנגדות ציבורית והתנגדות של מוסד האחראי לנופים ולטבע, נימנע משוורץ לעשות זאת. הרעש סביב פרוייקט-שוורץ עשה למפגש תל-חי את יחסי-הציבור היעילים ביותר, ובחינם. במקום התרגיל העיצובי-אסטתי, השמרני ואולי אף התמים, הציב שוורץ דגלונים לבנים, לאורך

קווי-ההיקף של "המשולש הלבן", שלא נולד. הדגלונים הלבנים מסמנים גם כניעה וגם מחאה. שוורץ, אוונגרדיסט חביב ומפעיל הטעיות-חזותיות זריז, ניסה לעשות הון כמו-פוליטי מהפרשה, ולהציגה כמערכת של השתקת חופש הביטוי וכו' וכו'. יש טעם להזכיר שאין זה אלא זבל-דמגוגי מצוי. את בוקי שוורץ, האוונגרדיסט-התם, חסמו אנשי הגנת-הטבע התמימים. אנשים המוכנים להיהרג על זכותך להביע את דעתך. אנשים המבינים אחרת את הרי נפתלי. שוורץ דיבר על "רובה בגב". כלומר, עובדה היא שלשיט המתקדם יש עוד דוברים. וזהו אותו בוקי שוורץ, שבראיונות עם עמנואל בר-קדמא ועם ד"ר גדעון עפרת, לא הצליח לחסוך מאתנו את הקלישאות על ישראל כ"מקום קטן" וכו'. שוורץ, אסתטיקן זריז, היה שווה לתל-חי כל מלת-שטות. בלי יחסי-הציבור, שעוררה פרשת-שוורץ, תל-חי הייתה מוזכרת כסדנת-קיץ של כמה בחורים טובים.

■ אדם ברוך, "תל-חי 80: עובדות, רכילות, אמנות, אנשים", ידיעות אחרונות, 19.9.1980

אלימות רוחנית, דמגוגיה שטחית, בורות וחוסר אינפורמציה מאפיינים את הפרסומים האחרונים בנושא מפגש תל-חי 1980.

הייתי נמנע מכתיבת הקדמה זו לולא העובדה שפרסומים אלה, בגלל חוסר אחריות, כמעט שגרמו לשלילת קיומו של פרויקט אמנותי, שלילה שהיא בעיני כדין שרפת ספרים.

פרויקט "משולש לבן" מבוסס על מסלול הראייה של הצופה הנוסע מקרית שמונה למכללת תל-חי. למטרה זו תכננתי צביעת כתמים לבנים על המורדות המזרחיים של הרי נפתלי...

כבר בתחילה הצגתי את הרעיון של משולש לבן כזמני וזאת, כהמשך לסדרת התקנות זמניות שהצגתי במקומות שונים... ביקשתי ממארגני המפגש (חברי קיבוצים וחקלאים מנוסים) לבדוק ולמצוא בשבילי חומר שיצבע את השטח ולא יזיק לסביבה. אנשי המטעים הציעו להשתמש בסיד, חומר שבו הם משתמשים לריסוס מטעים וחממות נגד מזיקים ולמניעת צריבות עצים ע"י השמש. כמו כן ברור שהגשמים הראשונים שירדו על הרי נפתלי ישטפו את הסיד ויסיימו באופן טבעי את תהליך ההתקנה הזמנית.

■ בוקי שוורץ, מעריב 1980

רועי רוזן, מוזיאון ישראל, 1997

לחצים לביטול תערוכה ואיומים בפגיעה בתקציב המוזיאון

חיה ומות כאווה בראון #2, 1995

16.5X27.5 ס"מ

טכניקה מעורבת על נייר

סגן ראש עיריית ירושלים, שמואל שקדי, הורה לגזברות העירייה להפסיק את ההקצבות למוזיאון ישראל, כל עוד מוצגת בו התערוכה "חיה ומות כאווה בראון, פילגשו של היטלר", של האמן רועי רוזן. שקדי, מחזיק תיק הכספים בעירייה, הודיע כי יפעל גם להפסיק את סבסוד העירייה בכרטיסי החינם המחולקים לילדים המבקרים במוזיאון, במחאה על הצגת התערוכה. הוא הגדיר את התערוכה כ"חולנית, מטורפת ופוגעת ברגשות כל יהודי ואדם שפוי"...

אתמול טען שקדי, "אנו נמצאים אמנם בתקופה שבה שחיטת פרות קדושות מכל הסוגים הפכה לאופנה, אבל השואה היא נושא שעדיין צריכים לטפל בו, גם 'בשם האמנות' כביכול, בעדינות וברגישות הראויה". לדבריו, בתערוכה יש "חילול ורמיסת זכרם של מיליוני הקורבנות בשואה ויריקה בפרצוף שארית הפליטה ומשפחותיהם".

דובר עיריית ירושלים מסר בתגובה כי לא התקבלה כל החלטה על הפסקת ההקצבות למוזיאון...

מנהל מחלקת תרבות בעיריית ירושלים, עודד פלדמן, מסר כי עיריית ירושלים לא תתערב בהחלטותיהם של מוסדות שהיא מתקצבת, ולא יהיה כל משקל לבחירותיהם של המוסדות, אלא אם כן יתברר שהן נוגדות את החוק, "דבר שטרם הוכח", כדבריו.

ממלא מקום מנכ"ל המוזיאון יגאל צלמונה מסר כי הרעיון מאחורי התערוכה הוא לטפל בבעיית הזהות של ישראלי צעיר המבקש לעסוק בעניין השואה... צלמונה הדגיש: התערוכה

לא נועדה לילדים, ובפתח הביתן שבו היא מוצגת מוצב שלט המבהיר את הקושי הכרוך בביקור בה".

רועי רוזן מסר אתמול בתגובה: "בגלל הרגישות של הנושאים המטופלים עמלתי על הכנת הפרויקט במשך קרוב לשלוש שנים. אני יודע שתיתכן פגיעה, וזעם נראה לי לגיטימי, אבל אני מזועזע מהציניות הפוליטית שבניצול העניין על ידי מר שקדי, טרם שהוא טרח כלל לצפות בתערוכה".

■ נדב שרגאי, הארץ 4.11.97

שר החינוך והתרבות, זבולון המר, קורא להנהלת מוזיאון ישראל להוריד את תערוכת "חיה ומות כאווה בראון"... .

... מלשכת דובר משרד החינוך נמסר אתמול כי במכתבו למנכ"ל מוזיאון ישראל, ג'יימס שניידר, מבקש השר המר, עקב פניות רבות של משפחות ניצולי שואה - לשקול המשך הצגתה כדי לא לפגוע ברגשותיהם, או לחלופין, לשקול הוצאת אלמנטים מתוכה. לפי דוברת המוזיאון, רבקה שרגא, המכתב שהתקבל שונה: לדבריה, במכתבו לשניידר של המר לא ביקש בשום אופן להסיר את התערוכה, אלא רק לבדוק שנית אם יש בה אלמנטים העלולים לפגוע... שרגא ציינה כי המר, כמו שקדי, לא בקרו בתערוכה.

■ דנה גילרמן, הארץ, 7.11.1997 עמ' א5

מוזיאון ישראל פתח השבוע בתערוכה כשהדמות המרכזית בה הוא - לא תאמינו!

היטלר ימ"ש.

בקמפיין הפרסום של התערוכה כתב ה "אומן":

אני עומד על כך שנזדהה לא עם הקורבנות של מחנות ההשמדה אלא עם התליינים. במקום הקדרות והזוועה - הומור.

התערוכה במלבוש אמנותי כביכול וחופש ביטוי חצתה את כל הקווים האדומים. היא פוגעת בכבוד האדם ומחללת את זכרם של שישה מליון הקורבנות...

■ ש.ב.י. ספיר, כל השבוע, העיתון לכל המשפחה, 7.11.1997

יום אחרי ועידת הליכוד ביקרתי במוזיאון ישראל. והנה התברר כי במוזיאון מוצגת תועבה שאינה נופלת מזו של הוועידה - תופעת נפל מקוממת של הפלורליזם הפוסט מודרני.

... במוזיאון ישראל קיבלה כעת הפתיחות הפלורליסטית גוון פארסאי אם לא טראגי...

תערוכתו של רועי רוזן העוסקת בפנטסיות המיניות שהיו כביכול לאווה בראון, פילגשו של היטלר.

אין ספק כי פנטסיות אלה... הן מסמך פסיכיאטרי חשוב, או לפחות מסמך חשוב בתולדות הסנציוניזם - פרי הבאושים של הרעב לתשומת לב בכל מחיר.

■ מרדכי גלדמן, הארץ, תרבות וספרות, 21.11.1997

ההכחשה מגיחה מכל כיוון, ובאחרונה הייתה לה המחשה מעניינת דווקא במה שנוגע לשואה. תערוכת האמן רועי רוזן, במוזיאון ישראל, התקבלה בצעקות שבר. די היה בשמה - "חייה ומות כאווה בראון" - כדי לעורר התנגדות עזה לניסיון הזה לתפוס את השואה לא לפי תוכנית הלימודים של זבולון המר...

רוזן בדומה לציירים משה גרשוני... פנחס כהן גן, מיכה אולמן, אורי צייג ואחרים, עשה את זה בדרך של ניכור שכלתני ואירוניה. אבל טהרני השואה מעדיפים להכחיש את האימה והסחי כאשר הם מיוצגים באמנות...

המכחישים האלה רוצים רק את "יד ושם" וטקסי בית ספר שבהם מנגנון השליטה של מערכת התקשוב הארצית מכשיר לצריכה בעיקר אלגיה וזעם לקול צפירה לאומית קולקטיבית. אבל מי שבוחלים בגועל נפש באמנות יהיו גם אלה שיכחישו אותה במציאות...

■ גדעון סאמט, הארץ, 5.12.1997

יורם קופרמינץ, בצלאל, 1977

נשפט על ציור צורות המזכירות צלב קרס

אחד האירועים שהסעירו את בצלאל ואת הציבור היה ציור של צלבי קרס במחלקה לאמנות. די מגוחך היום להיכנס שוב לפרשה הזאת, אבל מכיוון שהייתי מעורב ביצירה הזאת, ובפעם האלף אני אומר שלא היה שום צלב קרס, הואשמתי בהשחתת מקרקעין, כי העבודה נעשתה בקפטריה בבצלאל. עד היום, נדמה לי, אני האמן היחיד בארץ שבילה 48 שעות בבית המעצר במגרש הרוסים על עבודת אמנות.

■ קופרמינץ יורם, "אני טקסט פוליטי", מעריב, תרבות מעריב, 6.10.1995, עמ' 31

את קופרמינץ האשימו, תוך סיוע קלוקל של העיתונות שניפחה מעל ומעבר, בציור צלב הקרס המפורסם. הוא צייר משהו שדומה לצלב-קרס וחתם את שמו. נשפט רק על השחתת מקרקעין וקיבל שלושה חודשים על-תנאי. בעיתונים כתבו, שאחרי הסיסמאות המחתרתיות החלו לחקור אם יש לו קשר ל"באדר מיינהוף".

■ דוד לביא, "תעצור 'רגע' בהרצל", מעריב, ת"א, 24.4.1987 עמ' 14-15.

מנשה קדישמן, מוזיאון ישראל, 1975

נמחק, משטח צהוב, חלק מעבודת סביבה.

יער, 1975

עבודת סביבה, פרט,

יער, תערוכתו של האמן מנשה קדישמן במוזיאון ישראל אוגוסט-ספטמבר 75, כללה משטח אדמה, 40 מ"ר, צבוע בצהוב, במורד עמק-המצלבה, כחלק מהותי ובלתי-נפרד מן היצירה\התערוכה כולה. בתחילת חודש ספטמבר נמחק קטע האדמה הצבועה. מחיקת הקטע הייתה יזומה, מתוכננת והצריכה הפעלת מכשור ואנשים. למחיקה שכמוה כשבירת חלק מפסל או השחתת חלק מתמונה קדמה פנייה\הודעה מגורם בכיר בעיריית ירושלים שהגדיר את הקטע כ "מטרד אקולוגי" להחזרת המצב לקדמותו. הפנייה או ההודעה נמסרה להנהלת מוזיאון ישראל. עד לכתיבת שורות אלה אין ידיעה וודאית מי הוא שמחק את הכתם בפועל ואיש מן 'המוחקים' הפוטנציאליים, המצויים באופן טבעי בתחום עיריית ירושלים, אינו מקבל על עצמו את האחריות לכך.

המלה הכתובה נראית חלושה וכמעט חסרת-ערך מול אלימות פיזית כמחיקת ה'כתם'. יחד עם זאת, המילון המקובל הכולל ביטויים כ: ברברי, מזעזע, ונדאלי, אנטי-תרבות, חוליגאניות - הוא המילון היחיד האפשרי בנסיבות אלה. מחיקת ה'כתם' מוציאה את עסקי-התרבות בישראל מן התחום המילולי הפולמי אל תחום הכוח המנהלי, הנוהג בשרירות ואינו מאפשר כל הידברות, מלבד זו שלאחר-מעשה, אם בכלל.

הפרשה הגיעה לידיעת מספר עיתונאים, אמנים, סוקרי תערוכות, עורכי חדשות, אנשים מן ה'סביבה האמנותית' ואישי ציבור - אך מלבד ידיעה עיתונאית קצרה, דבר לא נעשה, עד לכתיבת שורות אלה. ההסבר לכך פשוט ומצער. ה'משפחה האמנותית' בישראל ניזונה, בדרך-כלל, מן הפירוד, מן הכיתתיות המחניקה, מן האפאטיה לכל מה שאין ממנו ריווח אישי מיידי, מחוסר הבנה ותחושה היסטוריים ומחוסר יכולת לזהות תהליכים ולהבחין בהתקדרות איומים. 'חיים אמנותיים' קטנים נמוכים, מן היד אל הפה, האופיינים לתחומים

אחרים בחיי החברה והפרט בישראל. התגובה הכמעט-כללית לשמע הפרשה היתה: 'באמת נורא', או 'צריך לעשות משהו'. ואמנם בחברה חסרת-שפה וחסרת כל מסורת תגובה מאורגנת, המצויה מעל לעניינים בין אישיים...

גם אותם אנשים המאמינים שפרשה ה'כתם' מאיימת רק על אמנים ואמנות 'אוונגארדית' - חייבים לזכור שלז'אדנוביזם ולשרירות האדמיניסטראטיבית אין הגדרה אחת ל'אוונגארד' ולמה שנחשב בעיניו כ'אנטי-אמנות', כ'לא-חינוכי כ'לא-מוסרי', או כ"אנטי-פאטריוטי". איש אינו מוגן. גם האמן השמרני אינו מוגן. האוונגארד הוא רק הבטן הרכה.

■ כתם קדישמן המחוק", מושג, גיליון מס' 5, אוקטובר 1975

עמדת מוזיאון ישראל

להלן מכתב התגובה של האוצר הראשי של מוזיאון ישראל, מרטין וייל

למערכת "מושג" שלום רב,

ימים מספר לאחר פתיחת התערוכה, קיבל מנהל המוזיאון, מר דניאל גלמונד, מכתב מראש עיריית ירושלים מר טדי קולק, שנכתב ב- 26.8.75, ובו נאמר בין היתר: "... כתם הצבע מפריע לצמחיה וכל הפעולה היא אנטי אקולוגית... פניתי בשאלה למחלקה לשיפור פני העיר אם יש מקום להגיש משפט נגד המוזיאון". ימים מעטים לאחר-מכן הופיעו במוזיאון אנשים מענף הגננות של העירייה ודרשו ממנהל המוזיאון "להוריד את הכתם". מר גלמונד ביקש את חוות דעתי על העניין. המלצתי להשאיר את הריבוע הצהוב עד סוף התערוכה...

בתחילת ספטמבר גילו האסיסטנטים של מנשה קדישמן שהכתם נמחק והיצירה נעלמה. מר טדי קולק ומר נחמיה עוז הכחישו שהם נתנו הוראה להוריד או למחוק את הריבוע הצהוב לא מצאנו כל אחראי אחר למעשה. איך להתייחס למשהו עצמו? ניתן לעשות זאת במישורים שונים, אך ברור מעל לכל ספק שסילוק היצירה מהווה עלבון אישי ואכזבה מרה לאמן. עם זאת יש להניח, שלצורך נקמה קיימות דרכים מוצלחות יותר. איך סולקה היצירה? אפשרות אחת היא, שזו פעולתו של אדם יחיד, שניסה למחות נגד האמנות המודרנית, מישהו שרואה בכתם הצהוב את סמל האוונגארד "הבלתי נסבל". הריבוע הצהוב היה לו, אולי, כמטלית המטרפת את דעתו של השור. וההשוואה למטורף שהרס החודש את תמונת "משמר הלילה" ברייקסמוזיאון באמסטרדאם, עולה מאליה... מדאיגה

אף יותר האפשרות השניה, לפיה התבצע הפשע על-פי הוראה של אחד הגופים הציבוריים, כגון עיריית ירושלים או אחת ממחלקותיה, וידועה הדוגמא של פסלו של ישראל הדני, שניצב לפני תחנת הרכבת בירושלים: לפני כחודשיים גילה הציבור הירושלמי, להפתעתו כיכר ריקה במקום בו עמד הפסל. עיריית ירושלים הודתה באחריותה לסילוק היצירה, אך לא הצליחה לאתר את שרידיה.

תמי בר-לב, גלריה גרוס, לב דיזנגוף, תל אביב, 1996

תערוכה הופסקה טרם זמנה

כיפחד, אור לגויים, 1996

מיצב

"הבוס שלי (נעמי שלו, אוצרת הגלריה) הוא הרחוב. אני חייבת להתחשב בו ולא לפגוע בו"

יצא לך שפגעת ברחוב?

"כן. בגלריה שלי הציבה אמנית אחת לפני כשמונה חודשים כיפה שחורה גדולה מאוד בקוטר התא עם כתובת ברקמת זהב בולטת 'אור לגויים'. הייתה עליה לרגל להנהלת הסנטר להוריד את הדבר הזה. לא רק דתיים. אנשים נפגעו מאוד מהעבודה. איכשהו הצלחתי להחזיק אותה שלושה שבועות, וכל הזמן באו אליי וביקשו להוריד. בסוף הורדתי אותה בהסכמת האמנית"

נכנעת לצנזורה של הרחוב.

"אני מאוד מכבדת את הרחוב. מאוד מתחשבת ברגשות הרחוב. הוא קהל היעד העיקרי שלי. כי הרחוב עובר אותי יום יום. לא באתי על תקן של מחנכת הרחוב. אני לא עושה פעולה חינוכית מתודית. הקהל עובר... .

ולמה שתימנעי מלהציג משהו רק בגלל שזה לא מוצא חן בעיני מישהו.

"זו שאלת המהות, אבל לא שלי. המהות שלי זה לא פרובוקציה. לא בגלל הגלריה שלי, אלא בהשקפת עולם. אין לי עניין בפרובוקציה. אני חושבת שאת אותה אמירה אפשר להגיד באנדרסטייטמנט. את יכולה להגיד דברים בדרך אחרת."

■ לילי עבודי, אני דור שביעי לעצירות, צומת השרון, 14.11.1997

אולג שוורצבורג, עיתון וורמיה, 1992

חקירה, בעקבות תלונה, במשטרה

אסור, 1992

איור

... ב-16 באוקטובר התפרסם בוורמיה איור של אולג, שעיטר כתבה בנושאי דת ומדינה. באיור נראית דמות של אדם חרדי העומד על מגדל שמירה ומשקיף לעבר קווי המתח הגבוה, שעליהם נרשם "אסור, אסור, אסור".

להפתעתו של אולג, מישהו, שאת זהותו אינו יודע, התלונן במשטרה וטען כי מדובר בקריקטורה אנטישמית... . אולג נחקר במשך שעה וחצי בתחנת המשטרה של נווה יעקב בירושלים. "למה ציירת ציור אנטישמי?", ביקשו השוטרים לדעת.

את החקירה ניהל שוטר בשם צבי שדה שהתעניין לדעת אם אולג יהודי. "זה כתוב בתעודת הזהות", השיב אולג אולם השוטר העיר כי שמו אינו מצלצל כשם יהודי. "לאחר מכן הודיע לי כי פרסמתי קריקטורה אנטישמית וביקש ממני לתת הצהרה בעניין... ", "צחקתי בעצבנות והשוטר אמר לי:'צוחק מי שצוחק אחרון' ".

אולג הוזהר, כי אסור לו לעזוב את הארץ וכי עליו להתייצב בתחנת במשטרה או בבית משפט ברגע שיקרא לכך.

אולג המבוהל פנה לעזרת עורך הג'רוזלם פוסט, דוד בר אילן... .''זו פרשה מאוד מוזרה הפוגעת בעליל בחופש הביטוי ובחופש העיתונות'', אומר בר אילן.

אולג אומר כי בחלומותיו השחורים ביותר לא תאר לעצמו כי דווקא במדינת ישראל ייחקר על איור מעשה ידיו. '' זה מזכיר לי את הימים השחורים של סטלין'', אמר.

■ אריה בנדר, מעריב, 26.2.1993

הפגנת אמנים, חברון, 1979

לאחר דחיית בקשה להשתתף בתערוכה פלסטינית ברמאללה נערכה הפגנה בחברון.

דב אורנר, 1979

פסל החרות הישראלי.

כלוב ברזל ובתוכו האמן.

''מזבח'' ובו ראשי עגל וכבש הועלה אתמול באש נוכח בנין ''הדסה'' בחברון כצעד של מחאה שיזמה קבוצת אמנים בתגובה למה שכונה ''עבודת אלילים בשטחים ושרפת השלום''. בהפגנה הציורית נטלו חלק כ- 15 אמנים וביניהם יגאל תומרקין, מנשה קדישמן, אורי ליפשיץ ויאיר גרבוז. לא נעדר גם כלוב ברזל שכונה ''פסל החרות הישראלי'' ואותו אייש, למול בניין הדסה, האמן דב אורנר. במהלך ההפגנה ניסו חיילי צה''ל השומרים על בניין ''הדסה'' לסלק את המזבח ואת הכלוב מהמקום, וביקשו מהאמנים לפנות את השטח. הללו סירבו והמשיכו בהפגנה ללא הפרעה עד לסיומה סמוך לשעה 17.00.

■ כתב על המשמר, ירושלים, 1979

ההחלטה על הפשיטה האמנותית המאורגנת התקבלה פה אחד על ידי האמנים גרשוני, תומרקין אביטל גבע ואחרים, לאחר שנמנע מהם ע''י הממשל הצבאי ברמאללה לערוך

תערוכת ציורים משותפת עם ציירים ערבים מן הגדה, בטענה שתערוכה כזו היא מפגן בעל אופי פוליטי ברור, שהוא גורם מתסיס ואסור שטחים.

לשאלה האם פלישת נשות קריית-ארבע לבית הדסה בחברון, אינה יכולה להיחשב כגורם מתסיס בשטחים, הם נענו ע"י המושל הצבאי כי נשות הדסה יושבות באישור מפורש של הממשלה. אם כך, השיבו האמנים, נלך בלית ברירה לעשות אמנות משותפת עם נשות הדסה המאושרות...

■ צלילה אורגד... ... 1979

משהגיעו האמנים למקום תבעו מהם כוחות הביטחון לפנות את האזור, בנימוק כי הדרך שבה הם רוצים למחות עלולה לגרום להפרת הסדר הציבורי. האמנים ואלה שנלוו אליהם התנגדו, והוחל בפינויים בכוח ובהרחקת עיתונאים וצלמי טלוויזיה שהיו במקום.

ההוראה להרחיק את האמנים ומלוויהם בוטלה כעבור שעה קלה, והם הורשו לשהות ליד בניין הדסה.

■ יוסף צוריאל, ... 1979

דורית מנטל, צוותא, חיפה, 1991

תערוכה הופסקה מיד לאחר הפתיחה.

הגנרל, 1991

104X165ס"מ

טכניקה מעורבת

תערוכה מציוריה של האמנית דורית מנטל, שנפתחה במוצ"ש בצוותא חיפה, חוללה שערורייה ועיריית חיפה החליטה לנעול אותה אמש.

האחראית על התרבות במועדון זה, הודיעה לאמנית כי יצירותיה סולקו מהאולם, לפי הוראת האחראי על הבית, בטענה שתצוגתה מהווה "פגיעה ברגשות הציבור".

בתערוכה הוצגו 14 יצירות וכפי שנמסר, הן לא נבדקו על ידי אוצר וגם האחראית על התרבות לא ראתה אותן לפני הפתיחה. האחראית גם נעדרה מפתיחת התערוכה.

מתברר כי שלוש יצירות תלת ממדיות של מנטל הן שגררו את ההוראה לסלק את התצוגה בטרם עת: יצירה בצורת קלף שבחלק אחד נראה הרמטכ"ל אהוד ברק ובחלקו השני ג'וקר. הקלף מסתובב על ציר. בציור, שולחן ערוך, נראים חרדים יושבים סביב שולחן בסגנון הסעודה האחרונה של ישו. מתחת לשולחן נראים אברי המין של הסועדים מבצבצים בין רגליהם. על המסגרת של תמונה זו מודבקים שטרי דולרים. היצירה השלישית: תיבת מטבעות, בה נראית יד היוצאת מהתיבה בתנועה מזרחית.

הממונה על מנהל התרבות בעיריית חיפה, ד"ר מרדכי פרי הורה לאחראי על האולם להוריד את התערוכה. אמש אמר פרי: "ביקרתי בתערוכה הבוטה והנועזת הזו, המוצגת במקום שאינו גלריה, אין בה אוצר ואיש לא ראה או בדק אותה לפני פתיחתה". פרי הוסיף: "יש בחיפה גלריות עירוניות עם אוצרים ולא יתכן שכל מי שרואה עצמו אמן יבוא ויציג יצירותיו במקום שאינו מיועד לכך, ללא תיאום עימנו, בלא אישור ועוד יעמיד את היצירות למכירה לציבור".

■ ראובן בר צבי, מעריב 11.6.1991

בשבוע שעבר אמר המנכ"ל החדש של מוזיאון חיפה, מאיר אהרונסון: "עזבתי את רמת-גן, כי הם ניסו שאהיה 'מטעם'. המנדט שלי הוא לא מהעירייה, אלא מהאמנות". שבוע אחרי שהגיע, מורידים בחיפה תמונות, בהוראת פקיד עירייה, יש אומרים בגלל התכנים הפרובוקטיביים שלהן.

אהרונסון: "עד כמה שהצלחתי להבין, הציירת תלתה בתערוכה תמונות שונות מאלה שהוסכם עליהן עם האחראית במקום. במצב כזה אני הייתי מוריד את התמונות אפילו באמצע ערב הפתיחה".

בכל זאת, להוריד אמנות מהקירות בגלל תכנים? זה מזכיר זמנים ומקומות אחרים.

"אני, כמובן, נגד הגבלה מכל סוג שהוא על אמנות. אמנות יכולה להיות פרובוקטיבית בתכניה, שלפעמים שנויים במחלוקת, אבל ההצדקה שלה צריכה להיות במושגים

אמנותיים. אדרבא, שיקום אוצר התערוכה ויגן על הציורים מבחינה אמנותית. אחרי עיון בתצלומים של התמונות, אני לא יכול להגן עליהן. זה לא אמנות אלה ציורים, קריקטורות... "

■ אורן טצ'ר, קול חיפה, 14.6.1991

גיליון רידינג 3, עורכת גליה יהב, מוזיאון הרצליה, 1997

תערוכה הועברה למקום אחר

רידינג 3 - הטבח בפר כנא קריקטורות של ג'ו סאקו, שמתפרסמות ברבעון, פלסטין, הרואה אור בסיאטל, תמונות של נפגעים וצילומי טייסים ישראלים הם החומר הוויזואלי של רידינג 3. את הגיליון עורכת הפעם גליה יהב והוא מוקדש כולו לטבח במחנה האו"ם בכפר כנא - 18.4.96. "יזכור" פותח את הגיליון ומונה את ההרוגים בשמותיהם המלאים. גליה יהב, חיים לוסקי, גדי אלגזי, ניזאר קבאני, סלמן מצלחה, יצחק לאור, וכותבים אחרים מספרים את סיפור המלחמה הנסתרת בלבנון מנקודת מבטם. הגיליון יחולק חינם וילווה בתערוכה.

התערוכה שהייתה אמורה להתקיים במוזיאון הרצליה במסגרת ארטפוקוס, הועברה מסיבות שלא קשה לנחשן ל"בית העם" בתל אביב...

■ סטודיו מס' 81, אפריל 1997

2.9.96

סימוכין: 9644

לכבוד,

חיים לוסקי

הנדון: ביטול תמיכת מוזיאון הרצליה בהפקת גליון "רידינג כפר כנא" במסגרת ארטפוקוס

בשיחת טלפון בינינו דיווחת לי השבוע כי מוזיאון הרצליה החליט להסיר חסותו ותמיכתו מפרוייקט הפקת גליון "רידינג 3 - כפר כנא" בעריכתי, כפי שהוצעה לי על-ידיך.

זאת לאחר שהבהרת לי כי ידוע להנהלת המוזיאון שמדובר בהוצאת עיתון לאור ואין מדובר בתערוכת אמנות במובן השגרתי של המילה.

ההחלטה נתקבלה כחודשיים לאחר הסכמת המוזיאון להכליל את הפרוייקט תחת חסותו ולאחר שיועד להיות אחד מפרוייקטי ארטפוקוס 96 של המוזיאון.

מאחר וההחלטה נתקבלה רק לאחר שהנהלת המוזיאון קיבלה ממני תקציר תכני הגליון המתוכננים, לא יהא זה מופרך או מוגזם מצידי לחשוב שאין מדובר בבעיות איכות של הפרוייקט, אלא בפחד מפני תכנים ואוריינטציות פוליטיים משוערות של הגליון.

כמו כן נתברר לי בשיחת הטלפון איתך כי הנהלת המוזיאון זימנה ועדה מייעצת לצורך הכרעת העניין.

מאחר והועדה זומנה בלא ידיעתי, בלי שנתבקשתי להעביר לידיה דוגמאות טקסטים, צילומים, הצהרת כוונות או שאר "חומרי סנגוריה", אני מבקשת לקבל לידי פרוטוקול של הישיבה, את תאריך התכנסותה, רשימת הנוכחים, ולפחות את עיקרי הדברים שנאמרו בה.

אשמח אם תוכל להעביר כל מידע אפשרי אודות ישיבה זו בהקדם.

בתודה מראש,

■ גליה יהב

סעיד א-נהרי, שבועון א-סינארה, נצרת, 1992

קריקטורה נפסלה על ידי הצנזור הצבאי

אנו מציעים אותו כמועמד לפרס נובל לשלום, 1992

קריקטורה

הצנזורה הצבאית פסלה אתמול לפרסום קריקטורה, שהוגשה עלי ידי השבועון הערבי ישראלי "א-סינארה" היוצא לאור בנצרת. בהתערבות ח"כ דדי צוקר ממרצ, שעירב בדבר הפסילה את הצנזור הראשי, אושרה הקריקטורה תוך רבע שעה.

הקריקטורה, פרי מכחולו של קריקטוריסט העיתון, סעיד א-נהרי, מותחת ביקורת על הצעת יו"ר הכנסת, דוב שילנסקי, להציע את יצחק שמיר לפרס נובל לשלום.

היא נשלחה אתמול בבוקר לצנזורה, וזמן קצר לאחר מכן הוחזרה בפקסימיליה לעורכי השבועון, כשפס עבה מתוח עליה וחותמת "נפסל" בצידה.

מו"ל העיתון לוטפי משעור, פנה מיד לחבר הכנסת דדי צוקר, אשר בחן את הקריקטורה, וקבל בפני הצנזור הראשי, יצחק שני, אליו פנה כי מדובר בקריקטורה פוליטית לגיטימית, שאין לה כל קשר לעניין בטחוני. שני ביקש לבדוק את העניין, ותוך רבע שעה התקבלה... החלטה חדשה של הצנזורה, המתירה את הקריקטורה לפרסום... יחד עם זאת ציין הצנזור התורן, בהודעתו לעורך, כי "אני דוחה את טענותיך באשר לאי חובת ההגשה, ואני מבהיר שחומר מסוג זה גם כן חייב בעתיד הגשה לצנזורה". באותו יום פסל הצנזור קריקטורה נוספת של העיתון, בנוגע ליחידת המסתערבים, אך העיתון לא הגיש ערעור על פסילה זו, מתוך הנחה שכאן לא תעזור מחאה.

"ברור שהטעמים בפסילה היו פוליטיים, שכן אין בקריקטורה הזו כל קשר לביטחון או לעניינים צבאיים חסויים או להסתה", אמר ח"כ דדי צוקר... בכלל אני לא מבין מה הצנזורה הצבאית עושה כאן, בפרסום שאין לו כל קשר למנדט הצבאי בטחוני עליו היא מופקדת"...

מו"ל העיתון אמר אתמול ל"הארץ", כי בצנזורה קיימת רגישות מיוחדת לקריקטורות המופיעות בעיתונו, ולא פעם אף נשלח לו מן הצנזורה מכתב, הקובל בפניו כי הן "ארסיות ולגלגניות".

■ גיא בכור, הארץ, 23.4.1992

"בהיותי הקריקטוריסט הראשון במגזר הערבי, גיליתי שעדיין לא למדו אצלנו להבחין בין הקריקטורה לבין המסר שלה. פעם ציירתי ראש עירייה מסוים וביקשתי להאיר בעיות בוערות בתחומי סמכותו. המסר אמנם היה ברור לגמרי, אך האיש היה משוכנע, שאני לועג לו,. למחרת הופיעו בחורים מטעמו, ואיימו לשרוף את העיתון."

הקריקטורה הראשונה מתוך התריסר, שנפסלו עד היום על ידי הצנזורה, מטפלת באינתיפאדה: מלחציים עם דגל ישראל סוגרים בכוח על יד, שבתוכה מאוגרפת אבן גדולה. בעיניים ישראליות אפשר להבין את שיקולי הצנזור, שהחליט להחמיר עם הציור, העלול להתפרש כעידוד לזורקי אבנים.

גם ציור של ילד פלסטיני שעיניו גדולות ועצובות, שרוכי נעליו פרומים, יושב על אבן גדולה ובידיו רוגטקה, נפסל. דוד וגוליית במהופך לא הולך אצל הצנזור הישראלי.

סעיד מראה לנו קריקטורה של ילד פלסטיני קשור בחבלים למפת ארץ ישראל, ובמקום שבו מופיעה רצועת עזה, מופיע פצע שותת דם. או קריקטורה בה נראים מאזני שקילה, על כף אחת, האבנים, על הכף השניה סכין. שתיהן נפסלו. סעיד: "חלילה, שיבינו שאני מחפש ם. אני גם לא תומך בסכינאות. ניסיתי להסביר, שהסכינאות היא דרך לשחרור. ניסיתי להעביר מסר: שחררו את עזה, ותיפטרו מהסכינאות".

ועוד קריקטורה קשה, שצוירה בעקבות אירוע מסוים, ונפסלה: ילד רועה עיזים, שהשתעשע באקדח צעצוע, נורה ונהרג על ידי חייל צה"ל, והחייל מסביר בקריקטורה: הוא דרך על הצל שלי... ".

סעיד: אחרי פסילות לא מעטות פניתי לצנזור וביקשתי שיסביר לי, איך הוא מציע לי לצייר 'בצורה אמנותית' את חיילי צה"ל. הסברתי לו, שקריקטורה אם היא לא ארסית, היא לא קריקטורה. אמרתי לו, אני מגיב על אירועים. במקום להסביר הוא אישר לי קריקטורה שנפסלה".

■ סמדר פרי, 7 ימים, ידיעות אחרונות, 23.7.1993

... אבל יש גם סתימת פיות" אני זוכר שניסיתי להביע ביקורת על ערפאת וגישתו הלא דמוקרטית. ציירתי שולחן דיונים שסביבו יושבים נציגים פלסטינאים. כל הנציגים היו בדמותו של ערפאת. בעוד אני עוסק בצביעת הציור עבר העורך, הציץ מאחורי גבי, ופסל מיד את הקריקטורה".

שני פתחים למכונת הגריסה, החוסמת את דרכן של דמויותיו אל הציבור: הצנזורה הפלסטינית, המופעלת בצורה של צנזורה עצמית, לחצים חברתיים ואיומים, והצנזורה הישראלית. "שניהם מתסכלים אותי באותה מידה" הוא מעיד...

קריקטורות שלו הצליחו להרגיז גם את המלך חוסיין. בתקופת התסיסה בירדן, בעקבות עליית מחירי הלחם, צייר אל-נהרי את המלך רכוב על סוס משתולל, ביד אחת נבוט ובידו השנייה כיכר לחם. בעודו חובט בנבוט על ראש הסוס (העם הירדני) מוודא המלך שהלחם יישאר הרחק מפיו הרעב.

חוש ההומור של הממלכה האשמית נעלם בדיוק ברגעים כאלה. מאז נאסר על המסית מהגליל להיכנס אל גבולות המדינה השכנה.

■ דוד אחי-נעמה, מוסף הארץ, 21.11.1997

מוזיאון חוצות, פורום המוזיאונים, אוצר, עופר זאבי, 1995

תערוכת שלטי חוצות נערכה על בסיס אישורים מטעם הרשויות העירוניות

הילה לולו לין, 1995

מוצצדמעות, (מתוך הדב הקטן)

שלט חוצות.

... בסופו של דבר מומנה התערוכה מתקציב הפורום, המנהל לתרבות, ומכספי עיריות... הסכמת העיריות יצרה גם התניה - אישור העבודות שיוצגו בתחומן... בכל עירייה נפגשתי עם הדובר, האחראי לתרבות, האחראי לשילוט והמנכ"ל בניסיון לקבל את ברכת העירייה... הייתה להם רק בקשה אחת ויחידה - להציג בפניהן את העבודות ולקבל את אישורן. עלי להבין, טענו נציגי הרשויות, שאמנות בחלל ציבורי צריכה להתחשב בכל מרכיבי הקואליציה: דתיים, וחילוניים, נשים וגברים, צעירים ומבוגרים, ספרדים ואשכנזים (רק

הצמד יהודים\ערבים משום מה לא עלה). המגש עם הרשויות הבהיר לי שלא אוכל לשלוט בתערוכה: לא אקבע מה יוצג באיזה מקום ולא אוכל להבטיח לאף אמן שעבודתו אכן תוצג...

הקהל כך מתברר יכול להמשיך לישון בשקט. יש מי שמכוון ומדרג את יכולת הספיגה שלו, יש מי שחרד לתגובותיו, ויש מי שיודע מה אמנות ומה לא. קשה להעלות על הדעת שאנשים ייצאו היום לרחובות בגלל עבודת אמנות. זה היה קורה אולי לו עיריית ירושלים הייתה מציבה בתחומה את מתנת עיריית פירנצה: העתק פסלו של מיכאלאנג'לו, דוד. בירושלים שינו את שם פסלו המופשט של ז'אן ארפ מ-"שלושת הגרציות" ל-"סף ירושלים" כדי שאף אחד לא יכעס. פסלי החוצות בבירה הם ברובם פסלים מופשטים... האמנות מפחידה ומאיימת - זו המסקנה מפגישותיי במסדרונות העירייה.

... את הפחד מעצמת המילים אפשר היה לראות בתגובת הרשויות לעבודתה של הילה לולו לין, מה יהיה כשאני לא אהיה. העבודה עוררה חרדה של ממש. בעיריות טענו שהמשפט יכניס את הנוער לדיכאון ועלול לעודד התאבדויות. "מי צריך אמנות שמזכירה את המוות. תגיד כבר לא מציירים היו פרחים?". שמעתי הרבה טענות שאמנות צריכה להיות מהנה ומענגת, להאיר את הצדדים היפים בחיים. "לא מספיק אנחנו סובלים, בשביל זה צריך אמנות?". משפט אחר של הילה לולו לין עורר סוגיה "מוסרית". בעבודה מופיעות המילים "מוצצת דמעות" על גבי רקע ירוק. הרשויות ראו בכך שיבוש נורמות וגסות פרועה, שמקומה לא יכירנה על שלטי חוצות. בעבודה של מיכל שמיר - לנשום לנשוף לנשום לנשוף לנשום לנשוף לנשום - מצאו מסר סמוי שיש לו קונטציות מיניות שאינן יאות לשלטי חוצות...

עבודתה של פאולה ירושלמי הוכיחה לי את כוחו של הדימוי ואת עצמתו של המסר במדיה הפרסומית. העבודה עשויה קולאז' של מבנה ארכיטקטוני, עצים משני צדדיו, ובתחתיתו - שתי מכוניות. העבודה הפשוטה והלא יומרנית הזאת עוררה תגובות שלא ציפיתי להן. טענו שהיא תעורר סערה ציבורית - "אנשים ייצאו לרחובות וידרשו גינון בין הבתים וצמחייה לידם. יהיה פה מרי אזרחי"...

רון קציר בוחן בעבודתו את כוחו של הדימוי ודרכי השפעתו בהליך פרסומי. הוא משתמש בלוגו של נערת הצימוקים מקליפורניה - דמות נערה נושאת סלסלה עמוסת ענבים שחורים מוקפת שמש צהובה על רקע אדום צועק. פני הנערה עברו טיפול דומה לטיפול של דושאן במונה ליזה: שערה קוצץ, ושפם "כמו של היטלר" הולבש על שפתה העליונה... אף אחת

מהעיריות לא הסכימה לתלות את העבודה הזאת על שלטי חוצות בתחומה, להוציא את רחובות, שבה רון מתגורר, ששוכנעה בטיעונים של פטריוטיות מקומית.

גם נועם הולדנבגר יצר עבודה ביקורתית: חתן וכלה על רקע של שקיעה, ועל שמי הדמדומים מתנוססת הכתובת: "די לטרור המשפחתי". העבודה נדחתה. עבודה טעונה במיוחד של יורם וידל הניבה גם היא סירוב כללי. וידל צילם בחלון ראווה בשנקין מסגרת בארוקית שבתוכה כתוב: "חוסר תרבות". רק עיר נאורה אחת הסכימה להציג את העבודה בתחומה. כל שאר הערים לקחו זאת אישית ונרתעו... מאיר גל יצר עבודה פרובוקטיבית שמחברת על דרך הרכילות בין חוזה מדינת היהודים לבין אבי הפסיכואנליזה. בעבודה צילום של הרצל ושל פרויד ובניהם המשפט: " השמועה אומרת שהם גרו באותו רחוב בוינה"... זו התייחסות בוטה מדי - כך פסקו הרשויות, שדחו את העבודה. המסר מאיים.

מקס פרידמן וגלית אילת כבר חצו מזמן את הקווים האדומים. דמות וענונו ה"בוגד"... הם ניסו להכניס אותו גם לתערוכה הזאת, אבל לא היה להם סיכוי. "אתה לא מצפה שנתלה פוסטר של היש הזה אצלנו?"...

... עבודה פוליטית נוספת שלא עברה את מחסום הרשויות היא עבודתו של מיכה קירשנר - ביבי נתניהו: תמונתו של ביבי מוקרנת על מסך טלוויזיה בין גלילי נייר צבעוניים ובלונים על רקע בד קטיפה אדום מבריק. התומכים של נתניהו לא רצו להציגו באווירה שכזאת, והמתנגדים - לא רצו אותו בכלל...

במסעותיי בין הערים עם עבודות האמנות שהפקידו בידי האמנים חשתי לפעמים כרוכל המנסה למכור את מרכולתו: מדבר בשבח הסחורה, פונה אל לב האנשים, מנסה להוריד את המחיר. קיוויתי שלא יראו ולא ישמעו אותי, שלא ידעו באיזה מצבים עמדתי ("מה לא טוב בזה? מה לא בסדר? בחיי שזה אמנות... אני רק רוצה לדעת למה לא? הוא דווקא בחור טוב, אני מכיר אותו".) אני שואל את עצמי, האם לא גרמתי עוול לאמנים בכך שהעמדתי את עבודותיהם במבחן ההצגה במרחב הפתוח. אינני יודע אם עשיתי לאמנות שירות טוב או שירות דוב אבל ההתנסות הייתה חשובה... היו אני מבין, שלחשיפה הציבורית יש כוח ומשמעות. מתברר שהאמנות אפקטיבית, ונוח לכולם שהיא סגורה במוזיאונים מאחורי קירות, מנעולים ושומרים...

■ עופר זאבי, על "מוזיאון חוצות", סטודיו, מס' 69, פברואר 1996

קבוצת סטיות של פינגווינים, י.סגל, א.בן משה, מגזין זומביט, 1995

המוציא לאור של המגזין עצר הדפסה

במהלכה ודרש לכסות דמות נערה מעורטלת.

הדיסקט והכונן, 1995

פוסטר עבור מגזין זומביט

קבוצת סטיות של פינגווינים, נערים מאזור רעננה שעסקו בזמנו בקומיקס מחתרתי, הוזמנו על ידי כעורכת עיתון זומביט ליצור פוסטר עבור הדף האמצעי של העיתון. העבודה שהוזמנה נערכה על ידם לראשונה, בעידודנו, בצבע ובעיבוד ממוחשב. ביקשתי שישלבו את המסרים המיוחדים להם עם תכני העיתון שאופיינו ברוח החופש שצמחה עם התפתחות הרשת. לאחר שאישרתי את פלטות ההדפסה ולאחר שתהליך ההדפסה החל הודיעו לי במפתיע, בשעת לילה מאוחרת, שההדפסה נעצרה על ידי בעל ההוצאה לאור. ללא נוכחותי, התבקשה מעמדת העיתון לצרוב בגד שחור שיכסה על הכונן שצויר בין רגליה של דמות נערה בפוסטר. דיסקט שנשלף מהריץ' רץ של מכנסי הג'ינס הצמודים של הבחור לא עורר התנגדות. כל עותקים המקוריים שכבר הודפסו הושמדו פרט לעותק אחד שנעלם מעיניהם והצלחתי להציל מרצפת בית הדפוס.

■ נאורה שם שאול, ראיון מיוחד לתערוכת אסור, 15.1.98